നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

സംയുത്തനികായേ

ഖന്ധവഗ്ഗടീകാ

൧. ഖന്ധസംയുത്തം

൧. നകുലപിതുവഗ്ഗോ

൧. നകുലപിതുസുത്തവണ്ണനാ

൧. ഭഗ്ഗാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ. തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീവസേന ''ഭഗ്ഗാ''ത്വേവ വുച്ചതീതി കത്വാ വുത്തം **"ഏവംനാമകേ ജനപദേ"**തി, ഏവം ബഹുവചനവസേന ലദ്ധനാമേ''തി അത്ഥോ. **തസ്മിം വനസണ്ഡേ**തി യോ പന വനസണ്ഡോ പുബ്ബേ മിഗാനം അഭയത്ഥായ ദിന്നോ, തസ്മിം വനസണ്ഡേ. യസ്മാ സോ ഗഹപതി തസ്മിം നഗരേ ''നകുലപിതാ''തി പുത്തസ്സ വസേന പഞ്ഞായിത്ഥ, തസ്മാ വുത്തം **"നകുലപിതാ"**തി നകുലസ്സ നാമ ദാരകസ്സ പിതാതി അത്ഥോ. ഭരിയാപിസ്സ ''നകുലമാതാ''തി പഞ്ഞായിത്ഥ.

ജരാജിണ്ണോതി ജരാവസേന ജിണ്ണോ, ന ബ്യാധിആദീനം വസേന ജിണ്ണോ. **വയോവുഡ്ഢോ**തി ജിണ്ണത്താ ഏവ വയോവുഡ്ഢിപ്പത്തിയാ വുഡ്ഢോ, ന സീലാദിവുഡ്ഢിയാ. ജാതിയാ മഹന്തതായ ചിരരത്തതായ **ജാതിമഹല്ലകോ. തിയദ്ധഗതോ**തി പഠമോ മജ്ഝിമോ പച്ഛിമോതി തയോ അദ്ധേ ഗതോ. തത്ഥ പഠമം ദുതിയഞ്ച അതിക്കന്തത്താ പച്ഛിമം ഉപഗതത്താ **വയോഅനുപ്പത്തോ. ആതുരകായോ**തി ദുക്ഖവേദനാപവിസതായ അനസ്സാദകായോ. ഗേലഞ്ഞം പന ദുക്ഖഗതികന്തി **"ഗിലാനകായോ"**തി വുത്തം. തഥാ ഹി **സച്ചവിഭങ്ഗേ** (വിഭം ൧൯൦ ആദയോ) ദുക്ഖസച്ചനിദ്ദേസേ ദുക്ഖഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതത്താ ബ്യാധി ന നിദ്ദിട്ഠോ. **നിച്ചപഗ്ഘരണട്ഠേനാ**തി സബ്ബദാ അസുചിപഗ്ഘരണഭാവേന. സോ പനസ്സ ആതുരഭാവേനാതി ആഹ - **"ആതുരംയേവ നാമാ"**തി. **വിസേസേനാ**തി അധികഭാവേന. ആതുരതീതി ആതുരോ. സങ്ഗാമപ്പത്തോ സന്തത്തകായോ. ജരായ ആതുരതാ **ജരാതുരതാ**. കുസലപക്ഖവഡ്ഢനേന മനോ ഭാവേന്തീതി **മനോഭാവനീയാ**. മനസാ വാ ഭാവനീയാ സമ്ഭാവനീയാതി **മനോഭാവനീയാ. അനുസാസതൂ**തി അനു അനു സാസതൂതി അയമേത്ഥ അത്ഥോതി ആഹ - **"പുനപ്പുനം സാസതൂ"**തി. **അപരാപരം** പവത്തിതം ഹിതവചനം. **അനോതിണ്ണേ വത്ഥുസ്മിം** യോ ഏവം കരോതി, തസ്സ അയം ഗുണോ ദോസോതി വചനം. **തന്തിവസേനാ**തി തന്തിസന്നിസ്സയേന അയം അനുസാസനീ നാമ. **പവേണീ**തി തന്തിയാ ഏവ വേവചനം.

അണ്ഡം വിയ ഭൂതോതി അധികോപമാ കായസ്സ അണ്ഡകോസതോ അബലദുബ്ബലഭാവതോ. തേനാഹ **"അണ്ഡം ഹീ"**തിആദി. **ബാലോയേവ** താദിസത്തഭാവസമങ്ഗീ മുഹുത്തമ്പി ആരോഗ്യം പടിജാനന്തോ.

വിപ്പസന്നാനീതി പകതിമാകാരം അതിക്കമിത്വാ വിസേസേന പസന്നാനി. തേനാഹ - **"സുഉ പസന്നാനീ"**തി. പസന്നചിത്തസമുട്ഠിതരൂപസമ്പദാഹി താഹി തസ്സ മുഖവണ്ണസ്സ പാരിസുദ്ധീതി ആഹ - **"പരിസുദ്ധോതി നിദ്ദോസോ"**തി. തേനേവാഹ **"നിരുപക്കിലേസതായാ"**തിആദി. ഏതേനേവസ്സിന്ദ്രിയവിപ്പസന്നതാകാരണമ്പി സംവണ്ണിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ഏസ** മുഖവണ്ണോ. **നയഗ്ഗാഹപഞ്ഞാ കിരേസാ**തി ഇദം അനാവജ്ജനവസേനേവ വുത്തഭാവം സന്ധായാഹ.

യം നേവ പുത്തസ്സാതിആദി "ഓവദതു നോ, ഭന്തേ, ഭഗവാ യഥാ മയം പരലോകേപി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാഗച്ഛേയ്യാമാ"തി വുത്തവചനം സന്ധായ വുത്തമേവ. **മധുരധമ്മദേസനായേവ** സത്ഥു സമ്മുഖാ പടിലദ്ധാ, തസ്സ അത്തനോ പേമഗാരവഗഹിതത്താ **"അമതാഭിസേകോ"തി വേദിതബ്ബോ.**

ഇദം പദദ്വയം. **ആരകത്താ കിലേസേഹി** മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നത്താ. **അനയേ**തി അവഡ്ഢിയം, അനത്ഥേതി അത്ഥോ. **അനയേ** വാ അനുപായേ. **ന ഇരിയനതോ** അവത്തനതോ. **അയേ**തി വഡ്ഢിയം അത്ഥേ ഉപായേ ച. **അരണീയതോ**തി പയിരുപാസിതബ്ബതോ. നിരുത്തിനയേന പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ പുരിമേസു അത്ഥവികപ്പേസു , പച്ഛിമേ പന സദ്ദസത്ഥവസേനപി. യദിപി അരിയസദ്ദോ "യേ ഹി വോ അരിയാ പരിസുദ്ധകായകമ്മന്താ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൫) വിസുദ്ധാസയപയോഗേസു പുഥുജ്ജനേസുപി വട്ടതി, ഇധ പന അരിയമഗ്ഗാധിഗമേന സബ്ബലോകുത്തരഭാവേന ച അരിയഭാവോ അധിപ്പേതോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"ബുദ്ധാ ചാ"**തിആദി. തത്ഥ **പച്ചേകബുദ്ധാ തഥാഗതസാവകാ ച സപ്പുരിസാ**തി ഇദം "അരിയാ സപ്പുരിസാ"തി ഇധ വുത്തപദാനം അത്ഥം അസങ്കരതോ ദസ്സേതും വുത്തം. യസ്മാ പന നിപ്പരിയായതോ അരിയസപ്പുരിസഭാവാ അഭിന്നസഭാവാ, തസ്മാ **"സബ്ബേവ വാ"**തിആദി വുത്തം.

ഏത്താവതാ ഹി ബുദ്ധസാവകോ വുത്തോ, തസ്സ ഹി ഏകന്തേന കല്യാണമിത്തോ ഇച്ഛിതബ്ബോ പരതോ ഘോസമന്തരേന പഠമമഗ്ഗസ്സ അനുപ്പജ്ജനതോ. വിസേസതോ ചസ്സ ഭഗവാവ "കല്യാണമിത്തോ"തി അധിപ്പേതോ. വുത്തഞ്ഹേതം "മമഞ്ഹി, ആനന്ദ, കല്യാണമിത്തം ആഗമ്മ ജാതിധമ്മാ സത്താ ജാതിയാ പരിമുച്ചന്തീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൯; ൫.൨). സോ ഏവ ച അവേച്ചപസാദാധിഗമേന ദള്ഹഭത്തി നാമ. വുത്തമ്പി ചേതം "യം മയാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ"തി (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൫). **കതഞ്ഞുതാദീഹി പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധാ**തി ഏത്ഥ കതം ജാനാതീതി കതഞ്ഞൂ. കതം വിദിതം പാകടം കരോതീതി കതവേദീ. പച്ചേകബുദ്ധാ ഹി അനേകേസുപി കപ്പസതസഹസ്സേസു കതം ഉപകാരം ജാനന്തി, കതഞ്ച പാകടം കരോന്തി സതിജനനആമിസപടിഗ്ഗഹണാദിനാ. തഥാ സംസാരദുക്ഖദുക്ഖിതസ്സ സക്കച്ചം കരോന്തി കിച്ചം, യം അത്തനാ കാതും സക്കാ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യസഹസ്സേസുപി കതം ഉപകാരം മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയഞ്ച ജാനന്തി, പാകടഞ്ച കരോന്തി. സീഹോ വിയ ച ഏവം സബ്ബത്ഥ സക്കച്ചമേവ ധമ്മദേസനം കരോന്തേന ബുദ്ധകിച്ചം കരോന്തി. യായ പടിപത്തിയാ അരിയാ ദിട്ഠാ നാമ ഹോന്തി, തസ്സാ അപ്പടിപജ്ജനം, തത്ഥ ച ആദരാഭാവോ **അരിയാനം അദസ്സനസീലതാ, ന ച ദസ്സനേ സാധുകാരിതാ**തി വേദിതബ്ബോ. **ചക്ഖുനാ അദസ്സാവീ**തി ഏത്ഥ ചക്ഖു നാമ ന മംസചക്ഖു ഏവ,

അഥ ഖോ ദിബ്ബചക്ഖുപീതി ആഹ **“ദിബ്ബചക്ഖുനാ വാ”**തി. **അരിയഭാവോ**തി യേഹി യോഗതോ “അരിയാ”തി വുച്ചന്തി, തേ മഗ്ഗഫലധമ്മാ ദട്ഠബ്ബാ.

തത്രാതി ഞാണദസ്സനസ്സേവ ദസ്സനഭാവേ. **വത്ഥൂ**തി അധിപ്പേതത്ഥഞാപനകാരണം. **ഏവം വുത്തേപീ**തി ഏവം അഞ്ഞാപദേസേന അത്തുപനായികം കത്വാ വുത്തേപി. **ധമ്മ**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മം, ചതുസച്ചധമ്മം വാ. **അരിയകരധമ്മാ** അനിച്ചാനുപസ്സനാദയോ, വിപസ്സിയമാനാ വാ അനിച്ചാദയോ, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി.

അവിനീതോതി ന വിനീതോ അധിസീലസിക്ഖാദീനം വസേന ന സിക്ഖിതോ. യേസം സംവരവിനയാദീനം അഭാവേന അയം “അവിനീതോ”തി വുച്ചതി, തേ താവ ദസ്സേതും **“ദുവിധോ വിനയോ നാമാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സീലസംവരോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരോ വേദിതബ്ബോ, സോ ച അത്ഥതോ കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ. **സതിസംവരോ**തി ഇന്ദ്രിയാരക്ഖാ, സാ ച തഥാപവത്താ സതിയേവ. **ഞാണസംവരോ**തി “സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീ”തി (സു॰ നി॰ ൧൦൪൨) വത്വാ “പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ”തി (സു॰ നി॰ ൧൦൪൨) വചനതോ സോതസങ്ഖാതാനം തണ്ഹാദിട്ഠിദുച്ചരിതഅവിജ്ജാഅവസിട്ഠകിലേസാനം സംവരോ പിദഹനം സമുച്ഛേദഞാണന്തി വേദിതബ്ബം. **ഖന്തിസംവരോ**തി അധിവാസനാ, സാ ച തഥാപവത്താ ഖന്ധാ, അദോസോ വാ, “പഞ്ഞാ”തി കേചി വദന്തി. **വീരിയസംവരോ** കാമവിതക്കാദീനം വിനോദനവസേന പവത്തം വീരിയമേവ. തേന തേന അങ്ഗേന തസ്സ തസ്സ അങ്ഗസ്സ പഹാനം **തദങ്ഗപ്പഹാനം**. വിക്ഖമ്ഭനവസേന പഹാനം **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം**. സേസപദത്തയേപി ഏസേവ നയോ.

ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേനാതിആദി സീലസംവരാദീനം വിവരണം. തത്ഥ **സമുപേതോ**തി **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ. തേന “ഉപഗതോ”തിആദിനാ **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൫൧൧) ആഗതം സംവരവിഭങ്ഗം ദസ്സേതി. **കായദുച്ചരിതാദീന**ന്തി ദുസ്സീല്യസങ്ഖാതാനം കായവചീദുച്ചരിതാദീനം മുട്ഠസച്ചസങ്ഖാതസ്സ പമാദസ്സ, അഭിജ്ഝാദീനം വാ അക്ഖന്തിഅഞ്ഞാണകോസജ്ജാനഞ്ച. **സംവരണതോ**തി പിദഹനതോ, **വിനയനതോ**തി കായവാചാചിത്താനം വിരൂപപവത്തിയാ വിനയനതോ, കായദുച്ചരിതാദീനം വാ അപനയനതോ, കായാദീനം വാ ജിമ്ഹപവത്തിം വിച്ഛിന്ദിത്വാ ഉജുകനയനതോതി അത്ഥോ. പച്ചയസമവായേ ഉപ്പജ്ജനാരഹാനം കായദുച്ചരിതാദീനം തഥാ തഥാ അനുപ്പാദനമേവ സംവരണം വിനയനഞ്ച വേദിതബ്ബം.

യം പഹാനന്തി സമ്ബന്ധോ. **“നാമരൂപപരിച്ഛേദാദീസു വിപസ്സനാഞാണേസൂ”**തി കസ്മാ വുത്തം? നനു നാമരൂപപരിച്ഛേദപച്ചയപരിഗ്ഗഹകങ്ഖാവിതരണാനി ന വിപസ്സനാഞാണാനി സമ്മസനാകാരേന അപ്പവത്തനതോ? സച്ചമേതം, വിപസ്സനാഞാണസ്സ പന അധിട്ഠാനഭാവതോ ഏവം വുത്തം. നാമരൂപമത്തമിദം, “നത്ഥി ഏത്ഥ അത്താ വാ അത്തനിയം വാ”തി ഏവം പവത്തഞാണം **നാമരൂപവവത്ഥാനം**. സതി വിജ്ജമാനേ ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതേ കായേ, സയം വാ സതീ തസ്മിം കായേ ദിട്ഠി **സക്കായദിട്ഠി,** സാ ച “രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ”തി ഏവം പവത്താ അത്തദിട്ഠി. തസ്സ നാമരൂപസ്സ

കമ്മാവിജ്ജാദിപച്ചയപരിഗ്ഗണ്ഹനഞാണം **പച്ചയപരിഗ്ഗഹോ**. "നത്ഥി ഹേതു, നത്ഥി പച്ചയോ സത്താനം സംകിലേസായാ"തിആദിനയപ്പവത്താ **അഹേതുദിട്ഠി**. "ഇസ്സരപുരിസപജാപതിപകതിഅണുകാലാദീഹി ലോകോ പവത്തതി നിവത്തതി ചാ"തി തഥാ തഥാ പവത്താ ദിട്ഠി **വിസമഹേതുദിട്ഠി. തസ്സേവാ**തി പച്ചയപരിഗ്ഗഹസ്സേവ. **കങ്ഖാവിതരണേനാ**തി യഥാ ഏതരഹി നാമരൂപസ്സ കമ്മാദിപച്ചയതോ ഉപ്പത്തി, ഏവം അതീതേ അനാഗതേപീതി തീസു കാലേസു വിചികിച്ഛാപനയനഞാണേന. **കഥംകഥീഭാവസ്സാ**തി "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന"ന്തിആദിനയപവത്തായ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) സംസയപ്പവത്തിയാ. **കലാപസമ്മസനേനാ**തി "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൪൮-൪൯) ഖന്ധപഞ്ചകം ഏകാദസസു ഓകാസേസു പക്ഖിപിത്വാ സമ്മസനവസേന പവത്തേന വിപസ്സനാഞാണേന. **അഹം മമാതി ഗാഹസ്സാ**തി "അത്താ അത്തനിയ"ന്തി ഗഹണസ്സ. **മഗ്ഗാമഗ്ഗവവത്ഥാനേനാ**തി മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണവിസുദ്ധിയാ. **അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞായാ**തി അമഗ്ഗേ ഓഭാസാദികേ "മഗ്ഗോ"തി ഉപ്പന്നസഞ്ഞായ. യസ്മാ സമ്മദേവ സങ്ഖാരാനം ഉദയം പസ്സന്തോ "ഏവമേതേ സങ്ഖാരാ അനുരൂപകാരണതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന പന ഉച്ഛിജ്ജന്തീ"തി ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ വുത്തം **"ഉദയദസ്സനേന ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ"**തി. യസ്മാ പന സങ്ഖാരാനം വയം "യദിപിമേ സങ്ഖാരാ അവിച്ഛിന്നാ വത്തന്തി, ഉപ്പന്നുപ്പന്നാ പന അപ്പടിസന്ധികാ നിരുജ്ഝന്തേവാ"തി പസ്സതോ കുതോ സസ്സതഗ്ഗാഹോ. തസ്മാ വുത്തം **"വയദസ്സനേന സസ്സതദിട്ഠിയാ"**തി. **ഭയദസ്സനേനാ**തി ഭയതൂപട്ഠാനഞാണേന. **സഭയേ**തി സബ്ബഭയാനം ആകരഭാവതോ സകലദുക്ഖവൂപസമസങ്ഖാതസ്സ പരമസ്സാസസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ ച സഭയേ ഖന്ധപഞ്ചകേ. **അഭയസഞ്ഞായാ**തി "അഭയം ഖേമ"ന്തി ഉപ്പന്നസഞ്ഞായ. **അസ്സാദസഞ്ഞാ** നാമ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേസു അസ്സാദനവസേന പവത്തസഞ്ഞാ, യോ "ആലയാഭിനിവേസോ"തിപി വുച്ചതി. **അഭിരതിസഞ്ഞാ** തത്ഥേവ അഭിരമണവസേന പവത്തസഞ്ഞാ, യാ "നന്ദീ"തിപി വുച്ചതി. **അമുച്ചിതുകാമതാ** ആദാനം. **അനുപേക്ഖാ** സങ്ഖാരേഹി അനിബ്ബിന്ദനം, സാലയതാതി അത്ഥോ. **ധമ്മട്ഠിതിയം** പടിച്ചസമുപ്പാദേ. **പടിലോമഭാവോ** സസ്സതുച്ഛേദഗ്ഗാഹോ, പച്ചയാകാരപടിച്ഛാദകമോഹോ വാ. **നിബ്ബാനേ ച പടിലോമഭാവോ** സങ്ഖാരേസു നതി, നിബ്ബാനപടിച്ഛാദകമോഹോ വാ. **സങ്ഖാരനിമിത്തഗ്ഗാഹോ**തി യാദിസസ്സ കിലേസസ്സ അപ്പഹീനതാ വിപസ്സനാ സങ്ഖാരനിമിത്തം ന മുഞ്ചതി, സോ കിലേസോ, യോ "സംയോഗാഭിനിവേസോ"തിപി വുച്ചതി, **സങ്ഖാരനിമിത്തഗ്ഗാഹസ്സ,** അതിക്കമനമേവ വാ **പഹാനം**.

പവത്തി ഏവ **പവത്തിഭാവോ,** പരിയുട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **നീവരണാദിധമ്മാനന്തി ആദി**-സദ്ദേന നീവരണപക്ഖിയാ കിലേസാ വിതക്കവിചാരാദയോ ച ഗയ്ഹന്തി. ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ അച്ചന്തം അപ്പവത്തിഭാവേന യം പഹാനന്തി സമ്ബന്ധോ. കേന പന പഹാനന്തി? "അരിയമഗ്ഗേഹേവാ"തി വിഞ്ഞായമാനോയമത്ഥോ തേസം ഭാവിതത്താ അപ്പവത്തിവചനതോ. **"സമുദയപക്ഖികസ്സാ"**തി ഏത്ഥ ചത്താരോപി മഗ്ഗാ ചതുസച്ചാഭിസമയാതി കത്വാ തേഹി പഹാതബ്ബേന തേന തേന സമുദയസങ്ഖാതേന ലോഭേന സഹ പഹാതബ്ബത്താ സമുദയസഭാവത്താ ച. **സച്ചവിഭങ്ഗേ** ച സബ്ബകിലേസാനം സമുദയഭാവസ്സ വുത്തത്താ "സമുദയപക്ഖികാ"തി ദിട്ഠിആദയോ വുച്ചന്തി. **പടിപസ്സദ്ധത്തം** വൂപസന്തതാ.

സങ്ഖതനിസ്സടതാ സങ്ഖാരസഭാവാഭാവോ. **പഹീനസബ്ബസങ്ഖത**ന്തി വിരഹിതസബ്ബസങ്ഖതം, വിസങ്ഖാരന്തി അത്ഥോ. പഹാനഞ്ച തം വിനയോ ചാതി **പഹാനവിനയോ** പുരിമേന അത്ഥേന. ദുതിയേന പന പഹീയതീതി പഹാനം, തസ്സ വിനയോതി യോജേതബ്ബോ.

ഭിന്നസംവരത്താതി നട്ഠസംവരത്താ, സംവരാഭാവതോതി അത്ഥോ. തേന അസമാദിന്നസംവരോപി സങ്ഗഹിതോവ ഹോതി. സമാദാനേന ഹി സമ്പാദേതബ്ബോ സംവരോ, തദഭാവേ ന ഹോതീതി. **അരിയേ**തി അരിയോ. പച്ചത്തവചനഞ്ഹേതം. **ഏസേസേ**തി ഏസോ ഏസോ, അത്ഥതോ അനഞ്ഞോതി അത്ഥോ. **തജ്ജാതേ**തി അത്ഥതോ തംസഭാവോ, സപ്പുരിസോ അരിയസഭാവോ, അരിയോ ച സപ്പുരിസഭാവോതി അത്ഥോ.

സോ അഹന്തി അത്തനാ പരികപ്പിതം അത്താനം ദിട്ഠിഗതികോ വദതി. "അഹംബുദ്ധിനിബന്ധനോ അത്താ"തി ഹി അത്തവാദിനോ ലദ്ധി. **അദ്വയ**ന്തി ദ്വയതാരഹിതം. അഭിന്നം വണ്ണമേവ "അച്ചീ"തി ഗഹേത്വാ "അച്ചീതി വണ്ണോ ഏവാ"തി തേസം ഏകത്തം പസ്സന്തോ വിയ യഥാപരികപ്പിതം അത്താനം "രൂപ"ന്തി, യഥാദിട്ഠം വാ രൂപം, "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ തേസം ഏകത്തം പസ്സന്തോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏത്ഥ ച "രൂപം അത്താ"തി ഇമിസ്സാ പവത്തിയാ അഭാവേപി രൂപേ അത്തഗ്ഗഹണം പവത്തമാനം അച്ചിയം വണ്ണഗ്ഗഹണം വിയ "അദ്വയദസ്സന"ന്തി വുത്തം. ഉപമായോ ച അനഞ്ഞത്താദിഗഹണനിദസ്സനവസേനേവ വുത്താ, ന വണ്ണാദീനം വിയ അത്തനോ വിജ്ജമാനദസ്സനത്ഥം. ന ഹി അത്തനി സാമിഭാവേന രൂപഞ്ച സകിഞ്ചനഭാവേന സമനുപസ്സതി. **അത്തനി വാ രൂപ**ന്തി അത്താനം രൂപസ്സ സഭാവതോ ആധാരണഭാവേന. **രൂപസ്മിം വാ അത്താന**ന്തി രൂപസ്സ അത്തനോ ആധാരണഭാവേന ദിട്ഠിപസ്സനായ പസ്സതി. **പരിയുട്ഠട്ഠായീ**തി പരിയുട്ഠാനപ്പത്തായ ദിട്ഠിതണ്ഹായ "രൂപം അത്താ, രൂപവാ അത്താ"തിആദിനാ ഖന്ധപഞ്ചകം മിച്ഛാ ഗഹേത്വാ തിട്ഠനതോ. തേനാഹ **"പരിയുട്ഠാനാകാരേനാ"**തിആദി. **ഏസേവ നയോ**തി യോ "ഇധേകച്ചോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തിആദിനാ രൂപക്ഖന്ധേ വുത്തോ സംവണ്ണനാനയോ, വേദനാക്ഖന്ധാദീസുപി ഏസോ ഏവ നയോ വേദിതബ്ബോ.

സുദ്ധരൂപമേവാതി അരൂപേന അമിസ്സിതം കേവലം രൂപമേവ. **അരൂപ**ന്തി സുദ്ധഅരൂപം രൂപസ്സ അഗ്ഗഹിതത്താ. **ചതൂസു ഖന്ധേസു തിണ്ണം തിണ്ണം വസേനാ**തി ചതൂസു ഖന്ധേസു തിണ്ണം തിണ്ണം ഗഹണവസേന രൂപാരൂപമിസ്സകോ അത്താ കഥിതോ തസ്മിം തസ്മിം ഗഹണേ വേദനാദിവിനിമുത്തഅരൂപധമ്മേ കസിണരൂപേന സദ്ധിം സബ്ബരൂപധമ്മേ ച ഏകജ്ഝം ഗഹണസിദ്ധിതോ. **പഞ്ചസു ഠാനേസു ഉച്ഛേദദിട്ഠി കഥിതാ,** തേ തേ ഏവ ധമ്മേ "അത്താ"തി ഗഹണതോ തേസഞ്ച ഉച്ഛേദഭാവതോ. അവസേസേസു പന പന്നരസസു ഠാനേസു രൂപം "അത്താ"തി ഗഹേത്വാപി ദിട്ഠിഗതികോ തത്ഥ നിച്ചസഞ്ഞം ന വിസ്സജ്ജേതി കസിണരൂപേന തം മിസ്സേത്വാ തസ്സ ച ഉപ്പാദാദീനം അദസ്സനതോ, തസ്മാസ്സ തത്ഥാപി ഹോതിയേവ **സസ്സതദിട്ഠി** ഏകച്ചസസ്സതഗാഹവസേനപി. **മഗ്ഗാവരണാ** വിപരീതദസ്സനതോ. **ന സഗ്ഗാവരണാ** അകമ്മപഥപ്പത്തതായ. അകിരിയാഹേതുകനത്ഥികദിട്ഠിയോ ഏവ ഹി കമ്മപഥദിട്ഠിയോ.

കായോതി രൂപകായോ. സോ **ആതുരോയേവ** അസവസഭാവതോ. **രാഗദോസമോഹാനുഗത**ന്തി അപ്പഹീനരാഗദോസമോഹസന്താനേ പവത്തം. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം സുത്തേ. **ദസ്സിതം** ആതുരഭാവേന. **നിക്കിലേസതായാ**തി സയം പഹീനകിലേസസന്താനഗതതായ. **സേഖാ നേവ ആതുരചിത്താ** പഹീനകിലേസേ ഉപാദായ, അപ്പഹീനേ പന ഉപാദായ ആതുരചിത്താ. **അനാതുരചിത്തതംയേവ ഭജന്തി** വട്ടാനുസാരിമഹാജനസ്സ വിയ തേസം ചിത്തസ്സ കിലേസവസേന ആതുരത്താഭാവതോ.

നകുലപിതുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദേവദഹസുത്തവണ്ണനാ

൨. **ദേവാ വുച്ചന്തി രാജാനോ** ''ദിബ്ബന്തി കാമഗുണേഹി കീളന്തി ലളന്തി, അത്തനോ വാ പുഞ്ഞാനുഭാവേന ജോതന്തീ''തി കത്വാ. തേസം ദഹോതി **ദേവദഹോ**. സയംജാതോ വാ സോ ഹോതി, തസ്മാപി **"ദേവദഹോ"**തി വുത്തോ. **തസ്സ അവിദൂരേ നിഗമോ "ദേവദഹ"ന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗതോ** യഥാ ''വരണാനഗരം, ഗോധാഗാമോ''തി. പച്ഛാഭൂമിയം അപരദിസായം നിവിട്ഠജനപദോ പച്ഛാഭൂമം, തം ഗന്തുകാമാ **പച്ഛാഭൂമഗമികാ. തേ സഭാരേതി** തേ ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ വസേന സഭാരേ കാതുകാമതായ. യദി ഥേരോ തേസം ഭാരോ, ഥേരസ്സപി തേ ഭാരാ ഏവാതി **"തേ സഭാരേ കാതുകാമതായാ"**തി വുത്തം. ഏവഞ്ഹി ഥേരോ തേ ഓവദിതബ്ബേ അനുസാസിതബ്ബേ മഞ്ഞതീതി. ഇദാനി തമത്ഥം വിവരന്തോ **"യോ ഹീ"**തിആദിമാഹ. **അയം നിബ്ഭാരോ നാമ** കഞ്ചി പുഗ്ഗലം അത്തനോ ഭാരം കത്വാ അവത്തനതോ.

ചതുബ്ബിധേനാതി ധാതുകോസല്ലം ആയതനകോസല്ലം പടിച്ചസമുപ്പാദകോസല്ലം ഠാനാട്ഠാനകോസല്ലന്തി ഏവം ചതുബ്ബിധേന.

തേ മഹല്ലകാബാധികാതിദഹരപുഗ്ഗലേ ഗണ്ഹിത്വാവ ഗച്ഛതി. തേ ഹി ദിവസദ്വയേന വൂപസന്തപരിസ്സമാ ഏവ. **ഹത്ഥിവാനരതിത്തിര**പടിബദ്ധം **വത്ഥും കഥേത്വാ. "ഏളകാളഗുമ്ബേ**തി കാളതിണഗച്ഛമണ്ഡപേ''തിപി വദന്തി.

വിവിധം നാനാഭൂതം രജ്ജം വിരജ്ജം, വിരജ്ജമേവ **വേരജ്ജം,** തത്ഥ ഗതം, പരദേസഗതന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഏകസ്സാ"**തിആദി. **ചിത്തസുദത്താദയോ**തി ചിത്തഗഹപതിഅനാഥപിണ്ഡികാദയോ. **വീമംസകാ**തി ധമ്മവിചാരകാ. **കിന്തി** കീദിസം. **ദസ്സന**ന്തി സിദ്ധന്തം. **ആചിക്ഖതി** കീദിസന്തി അധിപ്പായോ. **ധമ്മസ്സാ**തി ഭഗവതാ വുത്തധമ്മസ്സ. **അനുധമ്മ**ന്തി അനുകൂലം അവിരുജ്ഝനധമ്മം. സോ പന വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപദേസനാവിത്ഥാരോതി ആഹ - **"വുത്തബ്യാകരണസ്സ അനുബ്യാകരണ"**ന്തി. ധാരേതി അത്തനോ ഫലന്തി **ധമ്മോ,** കാരണന്തി ആഹ - **"സഹധമ്മികോതി സകാരണോ"**തി. **ഇമിനാപി** പാഠന്തരേന **വാദോ ഏവ ദീപിതോ,** ന തേന പകാസിതാ കിരിയാ.

തണ്ഹാവസേനേവ ഛന്നമ്പി പദാനം **അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ**. യസ്മാ രാഗാദയോ തണ്ഹായ ഏവ അവത്ഥാവിസേസാതി. തേനാഹ **"തണ്ഹാ ഹീ"**തിആദി. വിഹനന്തി കായം ചിത്തഞ്ചാതി **വിഘാതോ,** ദുക്ഖന്തി ആഹ - **"അവിഘാതോതി നിദുക്ഖോ"**തി. ഉപായാസേതി ഉപതാപേതീതി ഉപായാസോ,

ഉപതാപോ. തപ്പടിപക്ഖോ പന **അനുപായാസോ നിരൂപതാപോ** ദട്ഠബ്ബോ. **സബ്ബത്ഥാതി** സബ്ബവാരേസു.

ദേവദഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഹാലിദ്ദികാനിസുത്തവണ്ണനാ

൯. "അവന്തിദക്ഖിണാപഥേ"തി അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസു ആഗതത്താ ആഹ **"അവന്തിദക്ഖിണാപഥസങ്ഖാതേ"**തി. മജ്ഝിമദേസതോ ഹി ദക്ഖിണദിസായ അവന്തിരട്ഠം. പവത്തയിത്ഥ ഏത്ഥ ലദ്ധീതി **പവത്തം,** പവത്തിതബ്ബട്ഠാനന്തി ആഹ "ലദ്ധിപവത്തട്ഠാനേ"തി. രുപ്പനസഭാവോ ധമ്മോതി കത്വാ **രൂപധാതൂതി രൂപക്ഖന്ധോ** വുത്തോ. **രൂപധാതുമ്ഹി** ആരമ്മണപച്ചയഭൂതേന **രാഗേന** സഹജാതേനപി അസഹജാതേനപി ഉപനിസ്സയഭൂതേന അപ്പഹീനഭാവേനേവ **വിനിബദ്ധം** പടിബദ്ധം **കമ്മവിഞ്ഞാണം. ഓകസാരീ**തി വുച്ചതി - "തസ്മിം രൂപധാതുസഞ്ഞിതേ ഓകേ സരതി പവത്തതീ"തി കത്വാ. അവതി ഏത്ഥ ഗച്ഛതി പവത്തതീതി **ഓകം,** പവത്തിട്ഠാനം. തേനാഹ - **"ഗേഹസാരീ ആലയസാരീ"**തി.

ഉഗച്ഛതി വാ ഏത്ഥ വേദനാദീഹി സദ്ധിം സമവേതീതി **ഓകോ,** ചക്ഖുരൂപാദി. **പച്ചയോ**തി ആരമ്മണാദിവസേന പച്ചയോ. **പച്ചയോ ഹോതീ**തി അനന്തരസമനന്തരാദിനാ ചേവ കമ്മൂപനിസ്സയആരമ്മണാദിനാ ച. "വിഞ്ഞാണധാതു ഖോ, ഗഹപതീ"തി ഏവം വുത്തേ "കമ്മവിഞ്ഞാണവിപാകവിഞ്ഞാണേസു കതരം നു ഖോ"തി **സമ്മോഹോ ഭവേയ്യ. തസ്സ** സമ്മോഹസ്സ **വിഘാതത്ഥം** അപഗമനത്ഥം. **അസമ്ഭിന്നാവാ**തി അസംകിണ്ണാവ ദേസനാ കതാ. **ആരമ്മണവസേന ചതസ്സോ അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ വുത്താ** - "രൂപുപയം വാ, ഭിക്ഖവേ, വിഞ്ഞാണം തിട്ഠമാനം തിട്ഠേയ്യ, രൂപാരമ്മണ"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൫൩). **താ** വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ **ദസ്സേതുമ്പി**.

ദള്ഹം അഭിനിവേസവസേന ആരമ്മണം ഉപേന്തീതി **ഉപയാ,** തണ്ഹാദിട്ഠിയോ. **അധിട്ഠാനഭൂതാ**തി പതിട്ഠാനഭൂതാ. **അഭിനിവേസഭൂതാ**തി തം തം ആരമ്മണം അഭിനിവിസ്സ അജ്ഝോസായ പവത്തിയാ കാരണഭൂതാ. **അനുസയഭൂതാ**തി രാഗാനുസയദിട്ഠാനുസയഭൂതാ. **ഉപരിമകോടിയാ**തി പഹാനസ്സ ഉപരിമകോടിയാ . ബുദ്ധാനഞ്ഞേവ ഹി തേ സവാസനാ പഹീനാ. പുബ്ബേ അഗ്ഗഹിതം വിഞ്ഞാണം അഗ്ഗഹിതമേവാതി കത്വാ കസ്മാ ഇധ ദേസനാ കതാതി ചോദേതി - **"ഇധ വിഞ്ഞാണം കസ്മാ ഗഹിത"**ന്തി. പുബ്ബേ "വിഞ്ഞാണധാതുരാഗവിനിബന്ധഞ്ച വിഞ്ഞാണ"ന്തി വുച്ചമാനേ യഥാ യഥാ സമ്മോഹോ സിയാ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നവിഭാഗസ്സ ദുക്കരത്താ, ഇധ പന സമ്മോഹസ്സ ഓകാസോവ നത്ഥി അവിസേസേന പഞ്ചസു ഖന്ധേസു കിലേസപ്പഹാനവസേനാതി. തേനാഹ **"കിലേസപ്പഹാനദസ്സനത്ഥ"**ന്തിആദി. **കമ്മവിഞ്ഞാണേന ഓകം അസരന്തേനാ"**തി ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം. **അസരന്തേനാ**തി അനുപഗച്ഛന്തേന.

പച്ചയട്ഠേനാതി ആരമ്മണാദിപച്ചയഭാവേന. **നിമിത്തം** ഉപ്പത്തികം. **ആരമ്മണ...പേ॰... നികേതന്തി** ആരമ്മണകരണസങ്ഖാതേന നിവാസട്ഠാനഭൂതേന രൂപമേവ നികേതന്തി രൂപനിമിത്തനികേതം.

ഛന്ദരാഗസ്സ ബലവദുബ്ബലതായാതി അജ്ഝത്തഖന്ധപഞ്ചകേ ഛന്ദരാഗസ്സ ബലവഭാവേന തം ‘‘ഓകോ’’തി, ബഹിദ്ധാ ഛസു ആരമ്മണേസു തസ്സ ദുബ്ബലതായ താനി ‘‘നികേത’’ന്തി വുത്താനി. ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം പാകടം കത്വാ ദസ്സേതും **‘‘സമാനേപി ഹീ’’**തിആദി വുത്തം. **ഓകോതി വുച്ചതി** ഗേഹമേവ രത്തിട്ഠാനഭാവതോ. **നികേതന്തി വുച്ചതി** ഉയ്യാനാദി ദിവാട്ഠാനഭാവതോ. **തതോ ദുബ്ബലതരോ ഹോതി** ഛന്ദരാഗോ.

ഗേഹസ്സിതസുഖേനാതി ഗേഹനിസ്സിതേന ചിത്തസ്സ സുഖേന **സുഖിതോ** സുഖപ്പത്തോ **ഹോതി. കിച്ചകരണീയേസൂതി** ഖുദ്ദകേസു ചേവ മഹന്തേസു ച കത്തബ്ബത്ഥേസു. **സയന്തി** അത്തനാ. **അന്തോതി** ചിത്തജ്ഝാസയേ.

ഏവംരൂപോതി ഈദിസരൂപോ. വണ്ണസദ്ദോ വിയ രൂപസദ്ദോ രൂപായതനസ്സ വിയ സണ്ഠാനസ്സപി വാചകോതി അധിപ്പായേന **‘‘ദീഘരസ്സ കാളോദാതാദീസു രൂപേസൂ’’**തി വുത്തം. **സുഖാദീസൂതി** സോമനസ്സാദീസു. തഥ ഹി ‘‘അഭിണ്ഹം സോമനസ്സിതോ ഭവേയ്യ’’ന്തി പത്ഥനാ സിയാ. **ഏവംസഞ്ഞോ നാമാതി** വിസയവസേന സഞ്ഞാവിസേസപത്ഥനമാഹ. **ഏവംവിഞ്ഞാണോതി** പന ഇധ വിസയമുഖേന വിഞ്ഞാണവിസേസപത്ഥനം വദതി - ‘‘ഏവംനിപുണരൂപദസ്സനസമത്ഥം, ഏവംപഞ്ചപസാദപടിമണ്ഡിതനിസ്സയഞ്ച മേ വിഞ്ഞാണം ഭവേയ്യാ’’തി.

വട്ടം പുരതോ അകുരുമാനോതി ലോകേ ചിത്തം അപത്ഥേന്തോ. **അസിലിട്ഠം** പുബ്ബേനാപരം അസമ്ബദ്ധം. വദന്തി ഏതേനാതി **വാദോ,** ദോസോതി ആഹ - **‘‘തുയ്ഹം ദോസോ’’**തിആദി. **ഇധേവ** ഇമസ്മിംയേവ സമാഗമേ. **നിബ്ബേഠേഹി** ദോസതോ അത്താനം മോചേഹി.

ഹാലിദ്ദികാനിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ദുതിയഹാലിദ്ദികാനിസുത്തവണ്ണനാ

൪. ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തേതി മൂലപണ്ണാസേ ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൦ ആദയോ). **മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തേപീതി** മഹാതണ്ഹാസങ്ഖയസുത്തേപി (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൬ ആദയോ). **ഏതന്തി** ‘‘യേ തേ സമണബ്രാഹ്മണാ’’തിആദിസുത്തപദം. തണ്ഹാ സമ്മദേവ ഖീയതി ഏത്ഥാതി **തണ്ഹാസങ്ഖയോ,** അസങ്ഖതാ ധാതൂതി ആഹ **‘‘തണ്ഹാസങ്ഖയേ നിബ്ബാനേ’’**തി. **അന്തം അതിക്കന്തനിട്ഠാതി** അന്തരഹിതനിട്ഠാ. തേനാഹ **‘‘സതതനിട്ഠാ’’**തി. **സേസപദേസൂതി** ‘‘അച്ചന്തയോഗക്ഖേമിനോ’’തിആദീസു.

ദുതിയഹാലിദ്ദികാനിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സമാധിസുത്തവണ്ണനാ

൫. സമാധീതി അപ്പനാസമാധി, ഉപചാരസമാധി വാ. **കമ്മട്ഠാനന്തി** സമാധിപാദകം വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം. ‘‘ഫാതിം ഗമിസ്സതീ’’തി പാഠോ. **പത്ഥേതീതി** ‘‘അഹോ വത മേ ഈദിസം രൂപം ഭവേയ്യാ’’തി. **അഭിവദതീതി** തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന അഭിനിവേസം വദതി. തേനാഹ **‘‘തായ അഭിനന്ദനായാ’’**തിആദി. ‘‘അഹോ പിയം ഇട്ഠ’’ന്തി വചീഭേദേ അസതിപി തഥാ

ലോഭുപ്പാദേ സതി അഭിവദതിയേവ നാമ. തേനാഹ **“വാചം അഭിന്ദന്തോ”**തി. “മമ ഇദ”ന്തി അത്തനോ പരിണാമേത്വാ അനഞ്ഞഗോചരം വിയ കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ **അജ്ഝോസായ തിട്ഠതി** നാമാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“ഗിലിത്വാതി പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗണ്ഹാതീ”**തി. “അഭിനന്ദതീ”തിആദയോ പുബ്ബഭാഗവസേന വുത്താ, “ഉപ്പജ്ജതി നന്ദീ”തി ദ്വാരപ്പത്തവസേന. പഠമേഹി പദേഹി അനുസയോ, പച്ഛിമേന പരിയുട്ഠാനന്തി കേചി “ഗഹണട്ഠേന ഉപാദാന”ന്തി കത്വാ. **നാഭിനന്ദതി നാഭിവദതീ**തി ഏത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ന “ഇട്ഠം കന്ത”ന്തി വദതീ**തി “ഇട്ഠ”ന്തി ന വദതി, “കന്ത”ന്തി ന വദതി. **നാഭിവദതിയേവ** തണ്ഹായ അനുപാദിയത്താ.

സമാധിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. പടിസല്ലാണസുത്തവണ്ണനാ

൬. ഞത്വാ ആഹാതി “സതി കായവിവേകേ ചിത്തവിവേകോ, തസ്മിം സതി ഉപധിവിവേകോ ച ഇമേസം ലദ്ധും വട്ടതീ”തി ഞത്വാ ആഹ.

പടിസല്ലാണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഉപാദാപരിതസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ

൭. ഗഹണേന ഉപ്പന്നം പരിതസ്സനന്തി ഖന്ധപഞ്ചകേ “അഹം മമാ”തി ഗഹണേന ഉപ്പന്നം തണ്ഹാപരിതസ്സനം ദിട്ഠിപരിതസ്സനഞ്ച. **അപരിതസ്സന**ന്തി പരിതസ്സനാഭാവം, പരിതസ്സനപടിപക്ഖം വാ. **അഹു വത മേതം** ബലയോബ്ബനാദി. **കമ്മവിഞ്ഞാണ**ന്തി വിപരിണാമാരമ്മണം തണ്ഹാദിട്ഠിസഹഗതം വിഞ്ഞാണം തദനുവത്തി ച. **അനുപരിവത്തി** നാമ തം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തി. തേനാഹ **“വിപരിണാമാരമ്മണചിത്തതോ”**തി. **അകുസലധമ്മസമുപ്പാദാ**തി തണ്ഹായ അഞ്ഞാകുസലധമ്മസമുപ്പാദാ. **പരിയാദിയിത്വാ**തി ഖേപേത്വാ, തസ്സ പവത്തിതും ഓകാസം അദത്വാ. **സഉത്താസോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന സഉത്താസോ. **ഗണ്ഹിത്വാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിഗ്ഗാഹേഹി ഗഹേത്വാ തേസഞ്ഞേവ വസേന **പരിതസ്സകോ. രൂപഭേദാനുപരിവത്തി** ചിത്തം **ന ഹോതി. വട്ടതീ**തി സബ്ബാകാരേന വത്തും യുത്തന്തി അത്ഥോ.

ഉപാദാപരിതസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ദുതിയഉപാദാപരിതസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ

൮. തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന ദേസനാ കതാ “ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ”തി ദേസനായ ആഗതത്താ. **ചതൂസു സുത്തേസൂ**തി പഞ്ചമാദീസു ചതൂസു സുത്തേസു. ചതുത്ഥേ പന വിവട്ടമേവ കഥിതം.

ദുതിയഉപാദാപരിതസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. കാലത്തയഅനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൯. യദി അതീതാനാഗതം ഏതരഹി നത്ഥിഭാവതോ അനിച്ചം, പച്ചുപ്പന്നമ്പി തദാ നത്ഥീതി **കോ പന വാദോ** തസ്സ അനിച്ചതായ, **പച്ചുപ്പന്നമ്ഹി കഥാവ കാ** ഉദയബ്ബയപരിച്ഛിന്നത്താ തസ്സ. വുത്തഞ്ഹേതം ''നിബ്ബത്താ യേ ച തിട്ഠന്തി, ആരഗ്ഗേ സാസപൂപമാ''തി (മഹാനി॰ ൧൦).

കാലത്തയഅനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦-൧൧. കാലത്തയദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦-൧൧. **തഥാരൂപേനേവാ**തി യഥാരൂപേനേവ പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന നവമം സുത്തം കഥിതം, തഥാരൂപേനേവാതി. തേ കിര ഭിക്ഖൂ അതീതാനാഗതം ''ദുക്ഖ''ന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ, തഥാ ''അനത്താ''തി സല്ലക്ഖേത്വാ പച്ചുപ്പന്നേ കിലമിംസു. ''അഥ നേസ''ന്തിആദി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വത്തബ്ബം.

കാലത്തയദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നകുലപിതുവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. അനിച്ചവഗ്ഗോ

൧-൧൦. അനിച്ചാദിസുത്തവണ്ണനാ

൧൨-൨൧. **പുച്ഛാവസികം** ആനന്ദത്ഥേരസ്സ പുച്ഛാവസേന ദേസിതത്താ.

അനിച്ചാദിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അനിച്ചവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഭാരവഗ്ഗോ

൧. ഭാരസുത്തവണ്ണനാ

൨൨. ഉപാദാനാനം ആരമ്മണഭൂതാ ഖന്ധാ **ഉപാദാനക്ഖന്ധാ. പരിഹാരഭാരിയട്ഠേനാ**തി പരിഹാരസ്സ ഭാരിയഭാവേന ഗരുതരഭാവേന. വുത്തമേവ അത്ഥം പാകടം കാതും **''ഏതേസഞ്ഹീ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ഏതാനി ഠാനഗമനാദീനി രൂപാരൂപധമ്മാനം പഞ്ഗുലജച്ചന്ധാനം വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞൂപസ്സയവസേന ഇജ്ഝന്തി, ന പച്ചേകം, തസ്മാ ''ഏതേസ''ന്തി അവിസേസവചനം കതം. **പുഗ്ഗല**ന്തി ഖന്ധസന്താനം വദതി. ഖന്ധസന്താനോ ഹി അവിച്ഛേദേന പവത്തമാനോ യാവ പരിനിബ്ബാനാ ഖന്ധഭാരം വഹന്തോ വിയ ലോകേ ഖായതി തബ്ബിനിമുത്തസ്സ സത്തസ്സ അഭാവതോ. തേനാഹ **''പുഗ്ഗലോ''**തിആദി. **ഭാരഹാരോതി ജാതോ**തി ഭാരഹാരോ നാമ ജാതോ.

പുനബ്ഭവകരണം പുനബ്ഭവോ, തം ഫലം അരഹതി, തത്ഥ നിയുത്താതി വാ **പോനോഭവികാ. തബ്ഭാവസഹഗതം** യഥാ ''സനിദസ്സനാ ധമ്മാ''തി, ന സംസട്ഠസഹഗതം, നാപി ആരമ്മണസഹഗതം. ''തത്ര തത്രാ''തി യം യം ഉപ്പത്തിട്ഠാനം, രൂപാദിആരമ്മണം വാ പത്വാ **തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീ**. തേനാഹ **''ഉപപത്തിട്ഠാനേ വാ''**തിആദി. **പഞ്ചകാമഗുണികോ**തി പഞ്ചകാമഗുണാരമ്മണോ.

രൂപാരൂപൂപപത്തിഭവേ രാഗോ **രൂപാരൂപഭവരാഗോ. ഝാനനികന്തി** ഝാനസങ്ഖാതേ കമ്മഭവേ രാഗോ. **സസ്സതാദിട്ഠീ**തി ഭവദിട്ഠി, തംസഹഗതോ രാഗോ. **അയ**ന്തി രാഗോ **ഭവതണ്ഹാ നാമ. ഉച്ഛേദദിട്ഠി** വിഭവദിട്ഠി നാമ, തംസഹഗതോ ഛന്ദരാഗോ **വിഭവതണ്ഹാ നാമ. ഏസ** പുഗ്ഗലോ ഖന്ധ**ഭാരം ആദിയതി** തണ്ഹാവസേന പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ. "അസേസമേത്ഥ തണ്ഹാ വിരജ്ജതി പലുജ്ജതി നിരുജ്ഝതി പഹീയതീ"തിആദിനാ സബ്ബപദാനി നിബ്ബാനവസേനേവ വേദിതബ്ബാനീതി ആഹ "സബ്ബം നിബ്ബാനസ്സേവ വേവചന"ന്തി.

ഭാരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പരിഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ

൨൩. പരിജാനിതബ്ബേതി പഹാനപരിഞ്ഞായ പരിജാനിതബ്ബേ. തഥാ പരിജാനനഞ്ച തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനം, തേസം അതിക്കമോതി ആഹ **"സമതിക്കമിതബ്ബേതി അത്ഥോ"**തി. **അച്ചന്തപരിഞ്ഞ**ന്തി നിബ്ബാനം വദതി. തേനാഹ **"സമതിക്കമന്തി അത്ഥോ"**തി.

പരിഞ്ഞസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അഭിജാനസുത്തവണ്ണനാ

൨൪. ഞാതപരിഞ്ഞാ കഥിതാ "അഭിവിസിട്ഠായ പഞ്ഞായ ജാനന"ന്തി കത്വാ. **ദുതിയപദേനാ**തി "പരിജാന"ന്തി പദേന. **തതിയചതുത്ഥേഹീ**തി "വിരാജയം പജഹ"ന്തി പദേഹി.

അഭിജാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൯. ഛന്ദരാഗസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൫-൩൦. ധാതുസംയുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി, കേവലഞ്ഹി ഏത്ഥ ഖന്ധവസേന ദേസനാ ആഗതാ, തത്ഥ ധാതുവസേനാതി അയമേവ വിസേസോ. **ചത്താരി സച്ചാനി കഥിതാനി** അസ്സാദാദീനവനിസ്സരണവസേന ദേസനായ പവത്തത്താ.

ഛന്ദരാഗസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അഘമൂലസുത്തവണ്ണനാ

൩൧. അഘം വുച്ചതി പാപം, അഘനിമിത്തതായ **അഘം** ദുക്ഖം. ഇദഞ്ഹി ദുക്ഖം നാമ വിസേസതോ പാപഹേതുകം കമ്മഫലസഞ്ഞിതം. തഥാ വട്ടദുക്ഖം അവിജ്ജാതണ്ഹാമൂലകത്താ. അഘസ്സ നിമിത്തതായ അഘം ദുക്ഖം. വട്ടാനുസാരീ മഹാജനോ ഹി ദുക്ഖാഭിഭൂതോ തസ്സ പതികാരം മഞ്ഞമാനോ തം തം കരോതീതി.

അഘമൂലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. പഭങ്ഗുസുത്തവണ്ണനാ

൩൨. പഭിജ്ജനസഭാവന്തി ഖണേ ഖണേ പഭങ്ഗുസഭാവം.

പഭങ്ഗുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഭാരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. നതുമ്ഹാകംവഗ്ഗോ

൧. നതുമ്ഹാകംസുത്തവണ്ണനാ

൩൩. ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേനാതി തപ്പടിബദ്ധസ്സ ഛന്ദരാഗസ്സ പജഹനേന. ദബ്ബാദി പാകതികതിണം പാകടമേവാതി അപാകടം ദസ്സേതും **താലനാളികേരാദി** ദസ്സിതം, തിണകട്ഠാനം വാ ഭേദദസ്സനത്ഥം. **പിയാലോ** ഫാരുസകം.

നതുമ്ഹാകംസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അഞ്ഞതരഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൩൫. യദി രൂപം അനുസേതീതി രൂപധമ്മേ ആരബ്ഭ യദി രാഗാദയോ അനുസയനവസേന പവത്തന്തി. **തേന സങ്ഖം ഗച്ഛതീതി** തേന രാഗാദിനാ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ സങ്ഖാതബ്ബതം ''രത്തോ ദുട്ഠോ''തിആദിനാ വോഹരിതബ്ബതം ഉപഗച്ഛതീതി. തേനാഹ **''കാമരാഗാദീസൂ''**തിആദി. **അഭൂതേനാതി** അജാതേന അനുസയവസേന അപ്പവത്തേന. അനുസയസീസേന ഹേത്ഥ അഭിഭവം വദതി. യതോ **''രത്തോ ദുട്ഠോ മൂള്ഹോതി സങ്ഖം ന ഗച്ഛതീ''**തി വുത്തം. നിപ്പരിയായതോ ഹി മഗ്ഗവജ്ഝകിലേസാ അനുസയോ.

അഞ്ഞതരഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ദുതിയഅഞ്ഞതരഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ

൩൬. തം അനുസയിതം രൂപന്തി തം രാഗാദിനാ അനുസയിതം രൂപം മരന്തേന അനുസയേന അനുമരതി. തേന വുത്തം **''ന ഹീ''**തിആദി. **യേന അനുസയേന** മരന്തേന തം **അനുമരതി. തേന സങ്ഖം ഗച്ഛതീതി** തഥാഭൂതതോ തേന ''രത്തോ''തിആദിവോഹാരം ലഭതി. **യേന അനുസയേന** കാരണഭൂതേന **അനുമീയതി,** തേന.

ദുതിയഅഞ്ഞതരഭിക്ഖുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫-൬. ആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൭-൩൮. ഠിതിയാ ഠിതിക്ഖണേന സഹിതം **ഠിതം. ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തന്തി** ഉപ്പാദക്ഖണതോ അഞ്ഞഥാഭാവോ. **പഞ്ഞായതീതി** ഉപലബ്ഭതി. പച്ചയവസേന ധരമാനത്താ ഏവ **ജീവമാനസ്സ** ജീവിതിന്ദ്രിയവസേന **ജരാ പഞ്ഞായതി** ഉപ്പാദക്ഖണതോ അഞ്ഞഥത്തപ്പത്തിയാ. വുത്തമേവ അത്ഥം പാകടതരം കാതും **''ഠിതീ''**തിആദി വുത്തം. **ജീവി...പേ॰... നാമം**. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മേ** (ധ॰ സ॰ ൧൯) ''ആയു ഠിതീ''തി നിദ്ദിട്ഠം. അഞ്ഞഥത്തന്തി ജരായ നാമന്തി സമ്ബന്ധോ.

തീണി ലക്ഖണാനി ഹോന്തി സങ്ഖതസഭാവലക്ഖണതോ. **യോ കോചി** രൂപധമ്മോ വാ അരൂപധമ്മോ വാ ലോകിയോ വാ ലോകുത്തരോ വാ **സങ്ഖാരോ. സങ്ഖാരോ, ന ലക്ഖണം** ഉപ്പാദാദിസഭാവത്താ. **ലക്ഖണം, ന സങ്ഖാരോ** ഉപ്പാദാദിരഹിതത്താ. **ന ച…പേ॰… സക്കാ** സങ്ഖാരധമ്മത്താ ലക്ഖണസ്സ. **നാപി ലക്ഖണം വിനാ സങ്ഖാരോ** പഞ്ഞാപേതും സക്കാ സങ്ഖാരഭാവേന. തേനാഹ **"ലക്ഖണേനാ"**തിആദി. ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേതും **"യഥാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ലക്ഖണന്തി** കാളരത്തസബലാദിഭാവലക്ഖണം പാകടം ഹോതി "അയം അസുകസ്സ ഗാവീ"തി.

ഏവം സങ്ഖാരോപി പഞ്ഞായതി സഭാവതോ ഉപധാരേന്തസ്സ ഉപ്പാദലക്ഖണമ്പി ഉപ്പാദാവത്ഥാതി കത്വാ. **കാലസങ്ഖാതോതി** ഉപ്പജ്ജമാനകാലസങ്ഖാതോ. **തസ്സ** സങ്ഖാരസ്സ. **ഖണോപീതി** ഉപ്പാദക്ഖണോപി പഞ്ഞായതി. **ഉപ്പാദോപീതി** ഉപ്പാദലക്ഖണോപി. **ജരാലക്ഖണന്തി** ഉപ്പന്നജീരണലക്ഖണം, തം "ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്ത"ന്തി വുത്തം. "ഭങ്ഗക്ഖണേ സങ്ഖാരോപി തംലക്ഖണമ്പി കാലസങ്ഖാതോ തസ്സ ഖണോപി പഞ്ഞായതീ"തി പാഠോ. കേചി പന "ജരാപീ"തി പദമേത്ഥ പക്ഖിപന്തി. ഏവഞ്ച വദന്തി "ന ഹി തസ്മിം ഖണേ തരുണോ ഹുത്വാ സങ്ഖാരോ ഭിജ്ജതി, അഥ ഖോ ജിയ്യമാനോ മഹല്ലകോ വിയ ജിണ്ണോ ഏവ ഹുത്വാ ഭിജ്ജതീ"തി, ഭങ്ഗേനേവ പന ജരാ അഭിഭുയ്യതി ഖണസ്സ അതിഇത്തരഭാവതോ ന സക്കാ പഞ്ഞാപേതും ഠിതിയാതി തേസം അധിപ്പായോ. **താനീതി** അരൂപധമ്മാനം തീണി ലക്ഖണാനി. **അത്ഥിക്ഖണന്തി** അരൂപധമ്മവിജ്ജമാനക്ഖണം, ഉപ്പാദക്ഖണന്തി അധിപ്പായോ. **സബ്ബധമ്മാനന്തി** സബ്ബേസം രൂപാരൂപധമ്മാനം ഠിതിയാ ന ഭവിതബ്ബം. **തസ്സേവാതി** തസ്സാ ഏവ ഠിതിയാ. **തമത്ഥന്തി** ജരാലക്ഖണസ്സ പഞ്ഞാപേതും അസക്കുണേയ്യഭാവം. അഞ്ഞേ പന "സന്തതിവസേന ഠാനം ഠിതീ"തി വദന്തി, തയിദം അകാരണം അട്ഠാനം. **യസ്മാ സുത്തേ** "ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം പഞ്ഞായതീ"തി ഉപ്പാദവയേഹി നിബ്ബിസേസേന ഠിതിയാ ജോതിതത്താ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. അപിച യഥാ ധമ്മസ്സ ഉപ്പാദാവത്ഥായ ഭിന്നാ ഭങ്ഗാവത്ഥാ ഇച്ഛിതാ, അഞ്ഞഥാ ഉപ്പജ്ജമാനമേവ ഭിജ്ജതീതി ആപജ്ജതി, ഏവം ഭങ്ഗാവത്ഥായപി ഭിന്നാ ഭങ്ഗാഭിമുഖാവത്ഥാ ഇച്ഛിതബ്ബാ. ന ഹി അഭങ്ഗാഭിമുഖോ ഭിജ്ജതി. ന ചേത്ഥ സക്കാ ഉപ്പാദാഭിമുഖാവത്ഥം പരികപ്പേതും തദാ തസ്സ അലദ്ധത്തലാഭത്താ. **അയം വിസേസോതി** ഠിതിക്ഖണോ നാമ രൂപധമ്മാനംയേവ, ന അരൂപധമ്മാനന്തി അയം ഈദിസോ വിസേസോ. **ആചരിയമതി** നാമ തസ്സേവ ആചരിയസ്സ മതി, സാ സബ്ബദുബ്ബലാതി ആഹ **"തസ്മാ"**തിആദി.

ആനന്ദസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. അനുധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൯-൪൦. അപായദുക്ഖേ സകലസംസാരദുക്ഖേ ച പതിതും അദത്വാ ധാരണട്ഠേന ധമ്മോ, മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി. തദനുലോമികാ ചസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദാതി ആഹ **"ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നസ്സാ"**തിആദി. "നിബ്ബിദാബഹുലോ"തി അട്ഠകഥായം പദുദ്ധാരോ കതോ, പാളിയം പന "നിബ്ബിദാബഹുലം വിഹരേയ്യാ"തി ആഗതം. **ഉക്കണ്ഠനബഹുലോതി** സബ്ബഭവേസു ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ. **തീഹി പരിഞ്ഞാഹീതി**

ഞാതതീരണപ്പഹാനപരിഞ്ഞാഹി. **പരിജാനാതീ**തി തേഭൂമകധമ്മേ പരിച്ഛിജ്ജ ജാനാതി, വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേതി. **പരിമുച്ചതി** സബ്ബസംകിലേസതോ "മഗ്ഗോ പവത്തിതോ പരിമുച്ചതീ"തി വുത്തത്താ. **തഥാ**തി ഇമിനാ ഇതോ പരേസു തീസു മഗ്ഗോ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സുത്തേ. **അനിയമിതാ**തി അഗ്ഗഹിതാ. **തേസു നിയമിതാ** "അനിച്ചാനുപസ്സീ"തിആദിവചനതോ. **സാ**തി അനുപസ്സനാ. **തത്ഥ നിയമിതവസേനേവാ**തി ഇദം ലക്ഖണവചനം യഥാ "യദി മേ ബ്യാധയോ ഭവേയ്യും , ദാതബ്ബമിദമോസധ"ന്തി. ന ഹി സക്കാ ഏതിസ്സാ ഏവ അനുപസ്സനായ വസേന സമ്മസനാചാരം മത്ഥകം പാപേതുന്തി.

അനുധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നതുമ്ഹാകംവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. അത്തദീപവഗ്ഗോ

൧. അത്തദീപസുത്തവണ്ണനാ

൪൩. ദ്വീഹി ഭാഗേഹി ആപോ ഏത്ഥ ഗതാതി ദീപോ, ദീപോ വിയാതി ദീപോ ഓഘേഹി അനജ്ഝോത്ഥരനീയതായ. യോ പരോ ന ഹോതി, സോ അത്താ, ഇധ പന ധമ്മോ അധിപ്പേതോ. അത്താ ദീപോ ഏതേസന്തി **അത്തദീപാ**. പടിസരണത്ഥോ ദീപട്ഠോതി ആഹ - **"അത്തസരണാതി ഇദം തസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. **ലോകിയലോകുത്തരോ ധമ്മോ അത്താ നാമ** ഏകന്തനാഥഭാവതോ. പഠമേന പദേന വുത്തോ ഏവ അത്ഥോ ദുതിയപദേന വുച്ചതീതി വുത്തം **"തേനേവാഹാ"**തിആദി. യവതി ഏതസ്മാ ഫലം പസവതീതി **യോനി,** കാരണം. കിം പഭുതി ഉപ്പത്തിട്ഠാനം ഏതേസന്തി **കിം പഭുതികാ. പഹാനദസ്സനത്ഥം ആരദ്ധം**. തേനേവാഹ **"പുബ്ബേ ചേവ...പേ॰... തേ പഹീയന്തീ"**തി. **ന പരിതസ്സതി** തണ്ഹാപരിത്താസസ്സ അഭാവതോ. **വിപസ്സനങ്ഗേനാ**തി വിപസ്സനാസങ്ഖാതേന കാരണേന.

അത്തദീപസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പടിപദാസുത്തവണ്ണനാ

൪൪. സഭാവതോസന്തോ വിജ്ജമാനോ കായോ രൂപാദിധമ്മസമൂഹോതി **സക്കായോ**തി ആഹ - **"സക്കായോ ദുക്ഖ"**ന്തി. ദിട്ഠി ഏവ സമനുപസ്സനാ, ദിട്ഠിസഹിതാ വാ സമനുപസ്സനാ **ദിട്ഠിസമനുപസ്സനാ,** ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ സദ്ധിം ഇതരമഞ്ഞനാ. **സഹ വിപസ്സനായ ചതുമഗ്ഗഞാണം സമനുപസ്സനാ** "ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം സമ്മദേവ അനുരൂപതോ പസ്സനാ"തി കത്വാ.

പടിപദാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൪൫. വിരാഗോ നാമ മഗ്ഗോ, വിമുത്തിഫലന്തി ആഹ - **"മഗ്ഗക്ഖണേ വിരജ്ജതി, ഫലക്ഖണേ വിമുച്ചതീ"**തി. **അഗ്ഗഹേത്വാ**തി ഏവം നിരുജ്ഝമാനേഹി ആസവേഹി "അഹം മമാ"തി കഞ്ചി ധമ്മം അനാദിയിത്വാ. "ചിത്തം വിരത്തം, വിമുത്തം ഹോതീ"തി വുത്തത്താ ഫലം ഗയ്ഹതി, "ഖീണാ ജാതീ"തിആദിനാ

പച്ചവേക്ഖണാതി ആഹ **"സഹ ഫലേന പച്ചവേക്ഖണദസ്സനത്ഥ"**ന്തി. **ഉപരി കത്തബ്ബകിച്ചാഭാവേന ഠിതം.** തേനാഹ **"വിമുത്തത്താ ഠിത"**ന്തി. യം **പത്തബ്ബം,** തം അഗ്ഗഫലസ്സ **പത്തഭാവേന** അധിഗതത്താ **സന്തുട്ഠം** പരിതുട്ഠം.

അനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ദുതിയഅനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

൮൬. പുബ്ബന്തം അതീതഖന്ധകോട്ഠാസം. **അനുഗതാതി** സസ്സതാദീനി കപ്പേത്വാ ഗഹണവസേന അനുഗതാ. **അട്ഠാരസ ദിട്ഠിയോതി** ചതസ്സോ സസ്സതദിട്ഠിയോ, ചതസ്സോ ഏകച്ചസസ്സതദിട്ഠിയോ, ചതസ്സോ അന്താനന്തികദിട്ഠിയോ, ചതസ്സോ അമരാവിക്ഖേപദിട്ഠിയോ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നദിട്ഠിയോതി ഏവം അട്ഠാരസ ദിട്ഠിയോ ന ഹോന്തി പച്ചയഘാതേന. **അപരന്ത**ന്തി അനാഗതം ഖന്ധകോട്ഠാസം സസ്സതാദിഭാവം കപ്പേത്വാ ഗഹണവസേന അനുഗതാ. സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഏവം **ചതുചത്താലീസ ദിട്ഠിയോ ന ഹോന്തി** പച്ചയഘാതേന. **സസ്സതദിട്ഠിഥാമസോ ചേവ സീലബ്ബതദിട്ഠിപരാമാസോ ച ന ഹോതി** പച്ചയഘാതേന. തേനാഹ **"ഏത്താവതാ പഠമമഗ്ഗോ ദസ്സിതോ"**തി അനവസേസദിട്ഠിപഹാനകിത്തനതോ. **പഹീനാ** വിക്ഖമ്ഭിതാ. **ഇദം പനാതി** "രൂപസ്മി"ന്തിആദി.

ദുതിയഅനിച്ചസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സമനുപസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. പരിപുണ്ണഗാഹവസേനാതി പഞ്ചക്ഖന്ധേ അസേസേത്വാ ഏകജ്ഝം "അത്താ"തി ഗഹണവസേന. **ഏതേസം** പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം **അഞ്ഞതരം** "അത്താ"തി സമനുപസ്സന്തി. **ഇതീതി** ഏവം. **യസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ **അയം** അത്തദിട്ഠിസങ്ഖാതാ സമനുപസ്സനാ **അത്ഥി** പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ സംവിജ്ജതി. **പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാന**ന്തി ചക്ഖാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം.

ആരമ്മണന്തി കമ്മവിഞ്ഞാണസ്സ ആരമ്മണം. മാനവസേന ച ദിട്ഠിവസേന ച "അസ്മീ"തി ഗാഹേ സിജ്ഝന്തേ തംസഹഗതാ തണ്ഹാപി തഗ്ഗഹിതാവ ഹോതീതി വുത്തം **"തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന അസ്മീതി ഏവമ്പിസ്സ ഹോതീ"**തി. **ഗഹേത്വാതി** അഹംകാരവത്ഥുവസേന ഗഹേത്വാ. **അയം അഹമസ്മീതി** അയം ചക്ഖാദികോ, സുഖാദികോ വാ അഹമസ്മി. "രൂപീ അത്താ അരോഗോ പരം മരണാ"തി ഏവമാദിഗഹണവസേന പവത്തനതോ വുത്തം **"രൂപീ ഭവിസ്സന്തിആദീനി സബ്ബാനി സസ്സതമേവ ഭജന്തീ"**തി. വിപസ്സനാഭിനിവേസതോ പുബ്ബേ യഥേവാകാരാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, **അഥ** വിപസ്സനാഭിനിവേസതോ പരം **തേനേവാകാരേന ഠിതേസു** ചക്ഖാദീസു ഇന്ദ്രിയേസു **അവിജ്ജാ പഹീയതി** വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദനേന, അഥ മഗ്ഗപരമ്പരായ **അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ ഉപ്പജ്ജതി. തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ** കമ്മസമ്ഭാരഭാവതോ. **കമ്മസ്സ...പേ॰... ഏകോ സന്ധീതി** ഹേതുഫലസന്ധി. പുന **ഏകോ സന്ധീതി** ഫലഹേതുസന്ധിമാഹ. **തയോ പപഞ്ചാ അതീതോ അദ്ധാ** അതീതഭവഅദ്ധാനം തേസം അധിപ്പേതത്താ. **അനാഗതസ്സ പച്ചയോ ദസ്സിതോ** അസ്സുതവതോ

പുഥുജ്ജനസ്സ വസേന. സുതവതോ പന അരിയസാവകസ്സ വസേന വട്ടസ്സ വൂപസമോ ദസ്സിതോതി.

സമനുപസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ

൪൮. തഥേവാതി ആരമ്മണഭാവേനേവ. ആരമ്മണകരണവസേന ഉപാദാനേഹി ഉപാദാതബ്ബന്തി **ഉപാദാനിയം. ഇധാപീ**തി ഉപാദാനക്ഖന്ധേസുപി. വിഭാഗത്ഥേ ഗയ്ഹമാനേ അനിട്ഠപ്പസങ്ഗോപി സിയാ, അഭിധമ്മേ ച രാസട്ഠോ ഏവ ആഗതോ, ''തദേകജ്ഝം അഭിസംയൂഹിത്വാ''തി വചനതോ **''രാസട്ഠേന''**ഇച്ചേവ വുത്തം.

ഖന്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭-൮. സോണസുത്താദിവണ്ണനാ

൪൯-൫൦. വിസിട്ഠോതി പധാനോ. **ഉത്തമോതി** ഉക്കട്ഠോ. **അഞ്ഞം കിം ഭവേയ്യാതി** അഞ്ഞം കിം കാരണം ഭവേയ്യ തഥാ സമനുപസ്സനായ അഞ്ഞേസം അവിജ്ജമാനതായ വചനപരിട്ഠിതിപഭിന്നതോ. **വജിരഭേദദേസനം** നാമ അത്ഥതോ തേപരിവട്ടദേസനാ.

സോണസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯-൧൦. നന്ദിക്ഖയസുത്താദിവണ്ണനാ

൫൧-൫൨. നവമദസമേസൂതി സുത്തദ്വയം സഹേവ ഉദ്ധടം, ദ്വീസുപി അത്ഥവണ്ണനായ സരിക്ഖഭാവതോ. നന്ദനട്ഠേന **നന്ദീ,** രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ**. സതിപി സദ്ദത്ഥതോ ഭേദേ **''ഇമേസം അത്ഥതോ നിന്നാനാകരണതായാ''**തി വത്വാപി പഹായകധമ്മഭേദേന പന ലബ്ഭതേവ ഭേദമത്താതി ദസ്സേതും **''നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ വാ''**തിആദി വുത്തം. വിരജ്ജന്തോ രാഗം പജഹതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഏത്താവതാതി** ''നന്ദിക്ഖയാ രാഗക്ഖയോ''തി ഏത്താവതാ. **വിപസ്സനം നിട്ഠപേത്വാ** വിപസ്സനാകിച്ചസ്സ പരിയോസാനേന. **രാഗക്ഖയാതി** വുട്ഠാനഗാമിനിപരിയോസാനായ വിപസ്സനായ രാഗസ്സ ഖേപിതത്താ. അനന്തരം ഉപ്പന്നേന അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവസേന **നന്ദിക്ഖയോ**തി. തേനാഹ **''ഇധ മഗ്ഗം ദസ്സേത്വാ''**തി. അനന്തരം പന ഉപ്പന്നേന അരിയഫലേന പടിപസ്സദ്ധിവസേന **നന്ദിരാഗക്ഖയാ** സബ്ബം സംകിലേസതോ ചിത്തം വിമുച്ചതീതി. തേനാഹ **''ഫലം ദസ്സിത''**ന്തി.

നന്ദിക്ഖയസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അത്തദീപവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മൂലപണ്ണാസകോ സമത്തോ.

൬. ഉപയവഗ്ഗോ

൭. ഉപയസുത്തവണ്ണനാ

൫൩. ഉപേതീതി **ഉപയോ**. കഥമുപേതി? തണ്ഹാമാനാദിവസേനാതി ആഹ **"തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേനാ"**തി. കഥമിദം ലബ്ഭതീതി? "അവിമുത്തോ"തി വചനതോ. തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന ഹി ബദ്ധോ, കിം ഉപേതീതി ആഹ **"പഞ്ചക്ഖന്ധേ"**തി തബ്ബിനിമുത്തസ്സ തഥാ ഉപേതസ്സ അഭാവതോ. കോ പനുപേതീതി? തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ. തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന ഉപഗമസ്സ വുത്തത്താ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി അകുസലകമ്മവിഞ്ഞാണമേവാതി വദന്തി. **ജവാപേത്വാ**തി ഗഹിതജവം കത്വാ. യഥാ പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും സമത്ഥം, ഏവം കത്വാ. തേനാഹ **"പടിസന്ധീ"**തിആദി. **അഗ്ഗഹണേ കാരണം വുത്തമേവ** "ഓകം പഹായ അനികേതസാരീ"തി ഗാഥായ വിസ്സജ്ജനേ. കമ്മനിമിത്താദിവസേന പടിസന്ധിയാ പച്ചയഭൂതം **ആരമ്മണം** പടിസന്ധിജനകസ്സ കമ്മസ്സ വസേന **വോച്ഛിജ്ജതി. പതിട്ഠാ ന ഹോതി** സരാഗകാലേ വിയ അനുപട്ഠാനതോ . **അപ്പതിട്ഠിതം** വിഞ്ഞാണം വുത്തപ്പകാരേന. **അനഭിസങ്ഖരിത്വാ**തി അനുപ്പാദേത്വാ പച്ചയഘാതേന.

ഉപയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ബീജസുത്തവണ്ണനാ

൫൪. **ബീജജാതാനീ**തി **ജാത**-സദ്ദോ പദപൂരണമത്തന്തി ആഹ **"ബീജാനീ"**തി. **വച**ന്തി സേതവചം. **അജ്ജുക**ന്തി തച്ഛകം. **ഫണിജ്ജകം** തുലസി. **അഭിന്നാനീ**തി ഏകദേസേനപി അഖണ്ഡിതാനി. **ബീജത്ഥായാ**തി ബീജകിച്ചായ. **ന ഉപകപ്പതീ**തി പച്ചയോ ന ഹോതീതി ദസ്സേതി. **ന പാപിതാനീ**തി പൂതിതം ന ഉപഗതാനി. തണ്ഡുലസാരസ്സ ആദാനതോ **സാരാദാനി**. ആരമ്മണഗ്ഗഹണവസേന വിഞ്ഞാണം തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി **വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. ആരമ്മണവസേനാ**തി ആരമ്മണഭാവവസേന. **സിനേഹനട്ഠേനാ**തി തണ്ഹായനവസേന സിനിദ്ധതാപാദനേന, യതോ "നന്ദൂപസേചന"ന്തി വുത്തം. തഥാ ഹി വിരോപിതം തം കമ്മവിഞ്ഞാണം പടിസന്ധിഅങ്കുരുപ്പാദനസമത്ഥം ഹോതി. **സപ്പച്ചയ**ന്തി അവിജ്ജാഅയോനിസോനമനസികാരാദിപച്ചയേഹി സപ്പച്ചയം. **വിരുഹതി** വിപാകസന്താനുപ്പാദനസമത്ഥോ ഹുത്വാ.

ബീജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഉദാനസുത്തവണ്ണനാ

൫൫. **ഉദാനം ഉദാഹരീ**തി അത്തമനവാചം നിച്ഛാരേസി. **ഏസ** വുത്തപ്പകാരോ ഉദാഹാരോ. ഭുസോ നിസ്സയോ ഉപനിസ്സയോ, ദാനമേവ ഉപനിസ്സയോ **ദാനൂപനിസ്സയോ**. ഏസ നയോ സേസേസുപി. തത്ഥ ദാനൂപനിസ്സയോ അന്നാദിവത്ഥൂസു ബലവാതി ബലവഭാവേന ഹോതി, തസ്മാ ഉപനിസ്സയബഹുലോ കാമരാഗപ്പഹാനേനേവ കതപരിചയത്താ വിപസ്സനമനുയുഞ്ജന്തോ ന ചിരസ്സേവ അനാഗാമിഫലം പാപുണാതി, തഥാ സുവിസുദ്ധസീലൂപനിസ്സയോ കാമദോസജിഗുച്ഛനേന. യദി ഏവം കസ്മാ ഇമേ ദ്വേ ഉപനിസ്സയാ ദുബ്ബലാതി വുത്താ ? വിജ്ജൂപമഞ്ഞാണസ്സേവ പച്ചയഭാവതോ. സോപി ഭാവനൂപനിസ്സയസഹായലാഭേനേവ, ന കേവലം. ഭാവനാ പന പടിവേധസ്സ വിസേസഹേതുഭാവതോ ബലവാ ഉപനിസ്സയോ. തഥാ ഹി സാ

വജിരൂപമഞാണസ്സ വിസേസപച്ചയോ. തേനാഹ **"ഭാവനൂപനിസ്സയോ അരഹത്തം പാപേതീ"**തി.

സോതി മിലകത്ഥേരോ. **വിഹാരന്തി** വസനട്ഠാനം. വിഹാരപച്ചന്തേ ഹി പണ്ണസാലായ ഥേരോ വിഹരതി. **ഉപട്ഠാതി** ഏകലക്ഖണേന. **കൂടഗോണോ വിയ** ഗമനവീഥിം. **തത്ഥാതി** അല്ലകട്ഠരാസിമ്ഹി. **ഉദകമണികാനന്തി** ഉദകഥേവാനം.

അത്തനിയേവ ഉപനേസി ഉദാനകഥായ വുത്തധമ്മാനം പരിപുണ്ണാനം അത്തനി സംവിജ്ജമാനത്താ. തേനാഹ **"ഉട്ഠാനവതാ"**തിആദി. അയഞ്ഹി മിലകത്ഥേരോ സിക്ഖായ ഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ വത്തപടിവത്തം പൂരേന്തോ വിസുദ്ധസീലോ ഹുത്വാ ഠിതോ, തസ്മാ **"ദുബ്ബലൂപനിസ്സയേ"**തി വുത്തം. തേനാഹ ഭഗവാ ഉദാനേന്തോ ''നോ ചസ്സം...പേ॰... സഞ്ഞോജനാനീ''തി.

സചേ അഹം ന ഭവേയ്യന്തി യദി അഹം നാമ കോചി ന ഭവേയ്യം താദിസസ്സ അഹംസദ്ദവചനീയസ്സ കസ്സചി അത്ഥസ്സ അഭാവതോ. തതോ **ഏവ മമ പരിക്ഖാരോപി ന ഭവേയ്യ**തസ്സ ച പഭങ്ഗുഭാവേന അനവട്ഠിതഭാവതോ. ഏവം അത്തുദ്ദേസികഭാവേന പദദ്വയസ്സ അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി കമ്മഫലവസേന വത്തും **"സചേ വാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. അതീതപച്ചുപ്പന്നവസേന സുഞ്ഞതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പച്ചുപ്പന്നാനാഗതവസേന തം ദസ്സേന്തോ **"ഇദാനി പനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഏവം അധിമുച്ചന്തോതി** ഏദിസം അധിമുത്തിം പവത്തേന്തോ. **വിഭവിസ്സതീതി** വിനസ്സിസ്സതി. വിഭവോ ഹി വിനാസോ. തേനാഹ **"ഭിജ്ജിസ്സതീ"**തി. വിഭവദസ്സനം **വിഭവോതി** ഉത്തരപദലോപേന വുത്തന്തി ആഹ **"വിഭവദസ്സനേനാ"**തി. **വിഭവദസ്സനം നാമ** അച്ചന്തായ വിനാസസ്സ ദസ്സനം. **തന്തി** അരിയമഗ്ഗം. സാമഞ്ഞജോതനാ ഹേസാ വിസേസനിട്ഠാ ഹോതീതി തതിയമഗ്ഗവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഉപരി മഗ്ഗഫലന്തി അഗ്ഗമഗ്ഗഫലം. നത്ഥി ഏതിസ്സാ ജാതിയാ അന്തരന്തി **അനന്തരാ,** അനന്തരാ വിപസ്സനാ മഗ്ഗസ്സ. ഗോത്രഭൂ പന അനുലോമവീഥിപരിയാപന്നത്താ വിപസ്സനാഗതികം വാ സിയാ, നിബ്ബാനാരമ്മണത്താ മഗ്ഗഗതികം വാതി ന തേന മഗ്ഗോ അന്തരികോ നാമ ഹോതി. തേനാഹ **"വിപസ്സനാ മഗ്ഗസ്സ ആസന്നാനന്തരം നാമാ"**തി . ഫലം പന നിബ്ബാനാരമ്മണത്താ കിലേസാനം പജഹനവസേന പവത്തനതോ ലോകുത്തരഭാവതോ ച കമ്മമഗ്ഗഗതികമേവ, കുസലവിപാകഭാവേന പന നേസം അത്ഥോ പഭേദോതി വിപസ്സനായ ഫലസ്സ സിയാ അനന്തരതാതി വുത്തം **"ഫലസ്സ ദൂരാനന്തരം നാമാ"**തി. ''ആസവാനം ഖയോ''തി പന അഗ്ഗമഗ്ഗേ വുച്ചമാനേ വിപസ്സനാനം ആസന്നതായ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **അതസിതായേതി** ന തസിതബ്ബേ താസം അനാപജ്ജിതബ്ബേ. **താസോതി** താസഹേതു ''തസതി ഏതസ്മാ''തി കത്വാ. **സോതി** അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ. **തിലക്ഖണാഹതന്തി** അനിച്ചതാദിലക്ഖണത്തയലക്ഖിതം. **മനമ്ഹി നട്ഠോതി** ഈസകം നട്ഠോമ്ഹി, തതോ പരമ്പി തഥേവ ഠത്വാ കിഞ്ചി അപൂരിതത്താ ഏവ മുത്തോതി അധിപ്പായോ. **"ന താസോ നാമ ഹോതീ"**തി വത്വാ തസ്സ അതാസഭാവം ദസ്സേതും **"ന ഹീ"**തിആദി വുത്തം. കല്യാണപുഥുജ്ജനോ ഹി ഭയതുപട്ഠാനഞാണേന ''സഭയാ സങ്ഖാരാ''തി വിപസ്സന്തോ ന ഉത്തസതി.

ഉദാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഉപാദാനപരിപവത്തസുത്തവണ്ണനാ

൫൬. ചതുന്നം പരിവട്ടനവസേനാതി പച്ചേകക്ഖന്ധേസു ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം പരിവട്ടനവസേന. **രൂപം അബ്ഭഞ്ഞാസിന്തി** സകലഭൂതുപാദാരൂപം കുച്ഛിതഭാവതോ തഥ ച തുച്ഛവിപല്ലാസതായ “ദുക്ഖസച്ച”ന്തി അഭിവിസിട്ഠേന ഞാണേന അഞ്ഞാസിം പടിവിജ്ഝിം. ആഹാരവസേന രൂപകായസ്സ ഹാനിവുദ്ധാദീനം പാകടഭാവതോ വിസേസപച്ചയതോ ച തസ്സ **“ആഹാരസമുദയാ”**തി വുത്തം. ദുക്ഖസമുദയകഥാ നാമ വട്ടകഥാതി **“സച്ഛന്ദരാഗോ”**തി വിസേസേത്വാ വുത്തം. **ഛന്ദരാഗഗ്ഗഹണേന** ച ഉപാദാനകമ്മാവിജ്ജാപി ഗഹിതാ ഏവ. **പടിപന്നാ** ഹോന്തീതി അത്ഥോ. വത്തമാനകാലപ്പയോഗോ ഹേസ യഥാ “കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതീ”തി. **പതിട്ഠഹന്തീതി** പതിട്ഠം ലഭന്തി. **കേവലിനോതി** ഇധ വിമുത്തിഗുണേന പാരിപൂരീതി ആഹ **“സകലിനോ കതസബ്ബകിച്ചാ”**തി. **യേന തേതി** യേന അവസിട്ഠേന തേ അസേക്ഖേ പഞ്ഞാപേന്താ പഞ്ഞാപേയ്യും, തം നേസം വട്ടം സേക്ഖാനം വിയ നത്ഥി പഞ്ഞാപനായ. **വട്ടന്തി കാരണം** വട്ടനട്ഠേന ഫലസ്സ പവത്തനട്ഠേന. **അസേക്ഖഭൂമിവാരോതി** അസേക്ഖഭൂമിപ്പവത്തി.

ഉപാദാനപരിപവത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സത്തട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൫൭. സത്തസു ഓകാസേസൂതി രൂപപജാനനാദീസു സത്തസു ഓകാസേസു. **വുസിതവാസോതി** വുസിതഅരിയവാസോ. **ഏത്ഥാതി** ഇമസ്മിം ഉദ്ദേസേ. **സേസം** നാമ ഇധ വുത്താവസേസം. **വുത്തനയേനാതി** ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. **ഉസ്സദനന്ദിയന്തി** ഉസ്സന്നഗുണവതോ തോസനം സമ്മോദാപനം. ഗുണകിത്തനേന **പലോഭനീയം** സേക്ഖകല്യാണപുഥുജ്ജനാനം പസാദുപ്പാദനേന. ഇദാനി വുത്തമേവ അത്ഥം പാകടം കാതും **“യഥാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം.

ഏത്താവതാതി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം വസേന സത്തസു ഠാനേസു കോസല്ലദീപനേന ഏത്തകേന ദേസനാക്കമേന. **തന്തി** ആരമ്മണം. **ധാതുആദിമത്തമേവാതി** ധാതായതനപടിച്ചസമുപ്പാദമത്തമേവ. **ഇമേസു ധമ്മേസൂതി** ഇമേസു ജാതാദീസു. **കമ്മം കത്വാതി** സമ്മസനകമ്മം നിട്ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. ഏവമേത്ഥ പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം വസേന സത്തട്ഠാനകോസല്ലപവത്തിയാ പഭേദേന വിഭജിത്വാ **“തിവിധൂപപരിക്ഖീ”**തി ദസ്സേതി ധമ്മരാജാ.

സത്തട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സമ്മാസമ്ബുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൫൮. അധികം സവിസേസം പയസതി പയുഞ്ജതി ഏതേനാതി **അധിപ്പയാസോ,** വിസിട്ഠപയോഗോ. തേനാഹ **“അധികപയോഗോ”**തി. **ഇമഞ്ഹി മഗ്ഗന്തി** അട്ഠങ്ഗികം അരിയമഗ്ഗമാഹ. **ഇധാതി** ഇമസ്മിം സുത്തേ. **അവത്തമാനട്ഠേനാതി** ബുദ്ധുപ്പാദതോ പുബ്ബേ ന വത്തമാനഭാവേന. **മഗ്ഗം ജാനാതീതി** സമുദാഗമതോ പട്ഠായ സപുബ്ബഭാഗം സസമ്ഭാരവിസയം സഫലം സഉദ്രയം അരിയം മഗ്ഗം ജാനാതി അവബുജ്ഝതീതി **മഗ്ഗഞ്ഞൂ. വിദിതന്തി**

അഞ്ഞേസമ്പി ഞാതം പടിലദ്ധം ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ **പാകടം അകാസി,** തഥാ കത്വാ ദേസേസി. അമഗ്ഗേ പരിവജ്ജനേന മഗ്ഗേ പടിപത്തീതി തസ്സ മഗ്ഗകുസലതാ വിയ അമഗ്ഗകുസലതാപി ഇച്ഛിതബ്ബാതി ആഹ **"മഗ്ഗേ ച അമഗ്ഗേ ച കോവിദോ"**തി. **അഹം പഠമം ഗതോതി** അഹം പഠമമഗ്ഗേന സമന്നാഗതോ.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. അനത്തലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ

൫൯. പുരാണുപട്ഠാകേതി പുബ്ബേ പധാനപദഹനകാലേ ഉപട്ഠാകഭൂതേ. "അവസവത്തനട്ഠേന അസ്സാമികട്ഠേന സുഞ്ഞതട്ഠേന അത്തപടിക്ഖേപട്ഠേനാ"തി ഏവം **പുബ്ബേ വുത്തേഹി. ഏത്തകേന ഠാനേനാതി** "രൂപം, ഭിക്ഖവേ, അനത്താ"തി ആരഭിത്വാ യാവ "ഏവം മേ വിഞ്ഞാണം മാ അഹോസീ"തി ഏത്തകേന സുത്തപദേസേന. അകഥിതസ്സേവ കഥനം ഉത്തരം, ന കഥിതസ്സാതി വുത്തം **"താനി ദസ്സേത്വാ"**തി. **സമോധാനേത്വാതി** സമ്പിണ്ഡിത്വാ. **വിത്ഥാരകഥാതി** വിത്ഥാരതോ അട്ഠകഥാ. **അനത്തലക്ഖണമേവാതി** തബ്ബഹുലതായ തപ്പധാനതായ ച വുത്തം. അനിച്ചതാദീനമ്പി ഹി തത്ഥ തംദീപനത്ഥമേവ വുത്തത്താ തദേവ ജേട്ഠം പധാനം തഥാ വേനേയ്യജ്ഝാസയതോ.

അനത്തലക്ഖണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ

൬൦. ഏകന്തദുക്ഖന്തിആദീനി പദാനി വുത്തനയാനേവ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച യഥാ സരാഗോ ഹേതു പച്ചയോ സംകിലേസായ, ഏവം സവിപസ്സനോ മഗ്ഗോ ഹേതു പച്ചയോ ച വിസുദ്ധിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ആദിത്തസുത്തവണ്ണനാ

൬൧. ഏകാദസഹീതി രാഗാദീഹി ഉപായാസപരിയോസാനേഹി ഏകാദസഹി സന്താപനട്ഠേന അഗ്ഗീഹി. **ദീസൂതി** അട്ഠമനവമേസു. **ദുക്ഖലക്ഖണമേവാതി** തബ്ബഹുലതായ തപ്പധാനതായ ച വുത്തം.

ആദിത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. നിരുത്തിപഥസുത്തവണ്ണനാ

൬൨. നിരുത്തിയോവ നിരുത്തിപഥാതി പഥ-സദ്ദേന പദവഡ്ഢനമാഹ യഥാ "ബീജാനിയേവ ബീജജാതാനീ"തി. **നിരുത്തിവസേനാതി** നിബ്ബചനവസേന. **പഥാ ച** അത്ഥാനുരൂപഭാവതോ . **തീണിപീതി** നിരുത്തിഅധിവചനപഞ്ഞത്തിപഥപദാനി. തഥാ ഹി "ഫുസതീതി ഫസ്സോ"തിആദിനാ നീഹരിത്വാ വചനം **നിരുത്തി,** "സിരീവഡ്ഢകോ ധനവഡ്ഢകോ"തിആദിനാ വചനമത്തമേവ അധികാരം കത്വാ പവത്തം **അധിവചനം,** "തക്കോ വിതക്കോ"തിആദിനാ തംതംപകാരേന

ഞാപനതോ **പഞ്ഞത്തി**. അഥ വാ തംതംഅത്ഥപ്പകാസനേന നിച്ഛിതം, നിയതം വാ വചനം **നിരുത്തി**. അധി-സദ്ദോ ഉപരിഭാഗേ, ഉപരി വചനം **അധിവചനം**. കസ്സ ഉപരി? പകാസേതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സാതി പാകടോയമത്ഥോ. അധീനം വചനം **അധിവചനം**. കേന അധീനം? അത്ഥേന. അത്ഥസ്സ പഞ്ഞാപനത്ഥേന **പഞ്ഞത്തീ**തി ഏവം നിരുത്തിആദിപദാനം സബ്ബവചനേസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ. അഞ്ഞഥാ ''ഫുസതീതി ഫസ്സോ''തിആദിപ്പകാരേന നിദ്ധാരണവചനാനംയേവ നിരുത്തിതാ, സിരിവഡ്ഢകധനവഡ്ഢകപകാരാനമേവ അഭിലാപനം അധിവചനതാ. ''തക്കോ വിതക്കോ''തി ഏവംപകാരാനമേവ ഏകമേവ അത്ഥം തേന തേന പകാരേന ഞാപേന്താനം വചനാനം പഞ്ഞത്തിതാ ച ആപജ്ജേയ്യ. **അസംകിണ്ണാ**തി ന സംകിണ്ണാ. തേനാഹ **''അവിജഹിതാ...പേ॰... അഛഡ്ഡിതാ''**തി. **ന സംകീയന്തീ**തി ന സംകിരീയന്തി, **ന സംകീയിസ്സന്തി** ന സംകിരീയിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **അപ്പടികുട്ഠാ**തി ന പടിക്ഖിത്താ. യസ്മാ ഭങ്ഗം അതിക്കന്തം ഉപ്പാദാദി അതിക്കന്തമേവ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **''ഭങ്ഗമേവാ''**തി. യസ്മാ ദേസന്തരം സങ്കന്തോപി അതിക്കന്തന്തി വുച്ചതി, തസ്മാ തദാഭാവം ദസ്സേതും **''ദേസന്തരം അസങ്കമിത്വാ''**തി വുത്തം. യത്ഥ യത്ഥ ഹി സങ്ഖാരാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി നിരുജ്ഝന്തി വിപരിണമന്തി വിനാസം ആപജ്ജന്തി. തേനാഹ **''വിപരിണതന്തി...പേ॰... നട്ഠ''**ന്തി. **അപാകടീഭൂതം** അജാതത്താ ഏവ.

വസഭണഗോത്തതായ **വസ്സഭഞ്ഞാ. മൂലദിട്ഠിഗതികാ**തി മൂലഭൂതാ ദിട്ഠിഗതികാ, ഇമസ്മിം കപ്പേ സബ്ബപഠമം താദിസദിട്ഠിസമുപ്പാദകാ. **പുനപ്പുനം ആവജ്ജേന്തസ്സാ**തി അഹേതുവാദപടിസംയുത്തഗന്ഥം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പരിയാപുണിത്വാ തദത്ഥം വീമംസന്തസ്സ ''നത്ഥി ഹേതു, നത്ഥി പച്ചയോ സത്താനം സംകിലേസായാ''തിആദിനയപ്പവത്തായ ലദ്ധിയാ ആരമ്മണേ മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതി, ''നത്ഥി ഹേതൂ''തിആദിവസേന അനുസ്സവൂപലദ്ധേ അത്ഥേ തദാകാരപരിവിതക്കനേഹി സവിഗ്ഗഹേ വിയ സരൂപതോ ചിത്തസ്സ പച്ചുപട്ഠിതേ ചിരകാലപരിചയേന ''ഏവമേത''ന്തി നിജ്ഝാനക്ഖമഭാവൂപഗമനേന നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ തഥാഗഹിതേ പുനപ്പുനം തഥേവ ആസേവന്തസ്സ ബഹുലീകരോന്തസ്സ മിച്ഛാവിതക്കേന സമാദിയമാനാ മിച്ഛാവായാമൂപത്ഥമ്ഭിതാ അതംസഭാവം ''തംസഭാവ''ന്തി ഗണ്ഹന്തീ മിച്ഛാസതീതി ലദ്ധനാമാ തംലദ്ധിസഹഗതാ തണ്ഹാ സന്തിട്ഠതി. യഥാസകം വിതക്കാദിപച്ചയലാഭേന തസ്മിം ആരമ്മണേ അധിട്ഠിതതായ അനേകഗ്ഗതം പഹായ ചിത്തം ഏകഗ്ഗതം അപ്പിതം വിയ ഹോതി മിച്ഛാസമാധിനാ. സോപി ഹി പച്ചയവിസേസേഹി ലദ്ധഭാവനാബലോ ഈദിസേ ഠാനേ സമാധാനപതിരൂപകിച്ചകരോ ഹോതിയേവ വാലവിജ്ഝനാദീസു വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി അനേകക്ഖത്തും തേനാകാരേന പുബ്ബഭാഗിയേസു ജവനവാരേസു പവത്തേസു സബ്ബപച്ഛിമേ ജവനവാരേ സത്ത ജവനാനി ജവന്തി. തത്ഥ പഠമേ സതേകിച്ഛോ ഹോതി, തഥാ ദുതിയാദീസു. സത്തമേ പന ജവനേ സമ്പത്തേ അതേകിച്ഛോ ഹോതി. തേനാഹ **''അസ്സാദേന്തസ്സാ''**തിആദി. **ഇമേസുപീ**തി ദ്വീസുപി ഠാനേസു.

പച്ചുപ്പന്നം വാതി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ. തേന ''യദേതം അനാഗതം നാമ, നയിദം അനാഗത''ന്തിആദികം സങ്ഗണ്ഹാതി. **തേപീ**തി തേ വസ്സഭഞ്ഞാപി **ന മഞ്ഞിംസു** ലോകസമഞ്ഞായ അനതിക്കമനീയതോ. തേനാഹ **''അതീതം പനാ''**തിആദി. **ഖന്ധാനം** ഉപരി നിരുള്ഹാ **പണ്ണത്തി**.

നിരുത്തിപഥസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

૭. അരഹന്തവഗ്ഗോ

౧. ഉപാദിയമാനസുത്തവണ്ണനാ

൬൩. ഗണ്ഹമാനോതി ''ഏതം മമാ''തിആദിനാ ഗണ്ഹമാനോ. **പാസേനാ**തി രാഗപാസേന. തണ്ഹി മാരോ മാരപാസോതി മഞ്ഞതി. തേനാഹ ''അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ''തി (സം॰ നി॰ ౧.౧౫౧; മഹാവ॰ ൩൩). **മുത്തോ നാമ ഹോതി** അനുപാദിയതോ സബ്ബസോ ഖന്ധസ്സ അഭാവതോ.

ഉപാദിയമാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

౨-൬. മഞ്ഞമാനസുത്താദിവണ്ണനാ

൬൪-൬൮. ''ഏതം മമാ''തിആദിനാ. **മഞ്ഞനാ അഭിനന്ദനാ** ച. **തണ്ഹാഛന്ദോ**തി തണ്ഹാ ഏവ ഛന്ദോ. സാ ഹി തണ്ഹായനട്ഠേന തണ്ഹാ, ഛന്ദികതട്ഠേന ഛന്ദോ. ചതുത്ഥം അനിച്ചലക്ഖണമുഖേന വുത്തം, പഞ്ചമം ദുക്ഖലക്ഖണമുഖേന, ഛട്ഠം അനത്തലക്ഖണമുഖേന. സേസം തീസുപി സദിസമേവാതി വുത്തം ''ഏസേവ നയോ''തി.

മഞ്ഞമാനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. അനത്തനിയസുത്തവണ്ണനാ

൬൯. അനത്തനിയന്തി ന അത്തനിയം. തേനാഹ **''ന അത്തനോ സന്തക''**ന്തി.

അനത്തനിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-౧൦. രജനീയസണ്ഠിതസുത്താദിവണ്ണനാ

൭൦-൭൨. രജനീയേനാതി രജനീയേന രാഗുപ്പാദകേന. തേനാഹ **''രാഗസ്സ പച്ചയഭാവേനാ''**തി. **രാഹുലസംയുത്തേ** രാഹുലത്ഥേരസ്സ പുച്ഛാവസേന ആഗതാ. ഇധ രാധത്ഥേരസ്സ സുരാധത്ഥേരസ്സ ച പുച്ഛാവസേന, പാളി പന സബ്ബത്ഥ സദിസാ. തേനാഹ **''വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനീ''**തി.

രജനീയസണ്ഠിതസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അരഹന്തവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഖജ്ജനീയവഗ്ഗോ

౧-൩. അസ്സാദസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൮-൩൯. ചതുസച്ചമേവ കഥിതം അസ്സാദാദീനഞ്ചേവ സമുദയാദീനഞ്ച വസേന ദേസനായ പവത്തത്താ. യസ്മാ അസ്സാദോ സമുദയസച്ചം, ആദീനവോ ദുക്ഖസച്ചം, നിസ്സരണം മഗ്ഗസച്ചം നിരോധസച്ചഞ്ചാതി വുത്തോവായമത്ഥോ; ദുതിയേ സമുദയസ്സാദോ സമുദയസച്ചം, ആദീനവോ ദുക്ഖസച്ചം, അത്ഥങ്ഗമോ നിരോധസച്ചം, നിസ്സരണം മഗ്ഗസച്ചന്തി വുത്തോവായമത്ഥോ; തതിയം അരിയസാവകസ്സേവ വസേന വുത്തം.

അസ്സാദസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. അരഹന്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൯. യത്തകാ സത്താവാസാതി തസ്മിം തസ്മിം സത്തനികായേ ആവസനട്ഠേന സത്താ ഏവ സത്താവാസാ. തേന യത്തകാ സത്താവാസാ, തേഹി സബ്ബേഹിപി ഏതേ അഗ്ഗാ ഏതേ സേട്ഠാ, യേ ഇമേ അരഹന്താതി ദസ്സേതി. **പുരിമനയേനേവാതി** പുരിമസ്മിം സത്തട്ഠാനകോസല്ലസുത്തേ വുത്തനയേന.

തദത്ഥപരിദീപനാഹീതി ''പഞ്ചക്ഖന്ധേ പരിഞ്ഞായ. തണ്ഹാ തേസം ന വിജ്ജതി. അസ്മിമാനോ സമുച്ഛിന്നോ''തിആദിനാ തസ്സ യഥാനിദ്ദിട്ഠസ്സ സുത്തസ്സ അത്ഥദീപനാഹി ചേവ ''അനേജം തേ അനുപ്പത്താ, ചിത്തം തേസം അനാവില''ന്തിആദിനാ വിസേസത്ഥപരിദീപനാഹി ച. ഝാനമഗ്ഗഫലപരിയാപന്നം അതിസയിതസുഖം ഏതേസമത്ഥീതി **സുഖിനോതി** ആഹ **''ഝാന...പേ॰... സുഖിതാ''**തി. **തണ്ഹാ തേസം ന വിജ്ജതീ**തി ഏത്ഥ തേസം അപായദുക്ഖജനികാ തണ്ഹാ ന വിജ്ജതീതി വുത്തം. വട്ടമൂലികായ തണ്ഹായ അഭാവാ ''നന്ദീ തേസം ന വിജ്ജതീ''തി ഏത്ഥ വുച്ചതീതി. **ഇമസ്സപീതി** **പി**-സദ്ദേന ദുക്ഖസ്സാഭാവേനപീതി ദുക്ഖാഭാവോ വിയ വട്ടമൂലികതണ്ഹാഭാവോ സമ്പിണ്ഡീയതീതി ദട്ഠബ്ബം. തേന ഹി തേ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപ്പത്തിയാ അച്ചന്തസുഖിതാ ഏവാതി വുച്ചന്തീതി. ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തിആദിനയപ്പവത്തിയാ **നവവിധോ. ഞാണേനാതി** അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണേന.

അരഹത്തം അനുപ്പത്താ. **അലിത്താതി** അമക്ഖിതാ. **ബ്രഹ്മഭൂതാതി** ബ്രഹ്മഭാവം പത്താ, ബ്രഹ്മതോ വാ അരിയമഗ്ഗഞാണതോ ഭൂതാ അരിയായ ജാതിയാ ജാതാ. സത്ത സദ്ധമ്മാ ഗോചരോ പവത്തിട്ഠാനം ഏതേസന്തി **സത്തസദ്ധമ്മഗോചരാ**.

നിരാസങ്കചാരോ നാമ ഗഹിതോ കുതോചിപി തേസം ആസങ്കായ അഭാവതോ. സമ്മാദിട്ഠിആദീഹി **ദസഹി അങ്ഗേഹി** സമ്മാവിമുത്തി-സമ്മാഞാണപരിയോസാനേഹി. ''ആഗും ന കരോതീ''തിആദീഹി **ചതൂഹി കാരണേഹി. തണ്ഹാ തേസം ന വിജ്ജതീ**തി ഇദമ്പി തണ്ഹാപഹാനസ്സ ബഹൂപകാരതാദസ്സനം. തേനാഹ **''ദാസകാരികാ തണ്ഹാപി തേസം നത്ഥീ''**തി.

ന വികമ്പന്തി ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തിആദിനാ.

ഉദ്ധം തിരിയം അപാചീനന്തി ഏത്ഥ ''ഉദ്ധം വുച്ചതീ''തിആദിനാ രൂപമുഖേന അത്തഭാവം ഗഹേത്വാ പവത്തോ പഠമനയോ. കാലത്തയവസേന ധമ്മപ്പവത്തിം

ഗഹേത്വാ പവത്തോ ദുതിയനയോ. ഠാനവസേന സകലലോകധാതും ഗഹേത്വാ പവത്തോ തതിയനയോ. **ബുദ്ധാ**തി ചത്താരി സച്ചാനി ബുദ്ധവന്തോ.

സീഹനാദസമോധാനന്തി സീഹനാദാനം സംകലനം. ലോകേ അത്തനോ ഉത്തരിതരസ്സാഭാവാ **അനുത്തരാ**. ഉത്തരോ താവ തിട്ഠതു പുരിസോ, സദിസോപി താവ നത്ഥീതി **അസദിസാ**. സകലമ്പി ഭവം ഉത്തരിത്വാ **ഭവപിട്ഠേ ഠത്വാ** വിമുത്തിസുഖേന സുഖിതത്താദിവസേന ഏകവീസതിയാകാരേഹി **സീഹനാദം നദന്തി**.

അരഹന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ദുതിയഅരഹന്തസുത്തവണ്ണനാ

൭൭. **സുദ്ധികമേവാ**തി സുദ്ധസംഖിത്തബന്ധമേവ കത്വാ.

ദുതിയഅരഹന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൺ. സീഹസുത്തവണ്ണനാ

൭൮. **സീഹോ**തി പരിസ്സയസഹനതോ പടിപക്ഖഹനനതോ ച "സീഹോ'തി ലദ്ധനാമോ മിഗാധിപതി. **ചത്താരോ**തി ച സമാനേപി സീഹജാതികഭാവേ വണ്ണവിസേസാദിസിദ്ധേന വിസേസേന ചത്താരോ സീഹാ. തേ ഇദാനി നാമതോ വണ്ണതോ ആഹാരതോ ദസ്സേത്വാ ഇധാധിപ്പേതസീഹം നാനപ്പകാരതോ വിഭാവേതും **"തിണസീഹോ"**തിആദി ആരദ്ധം. തിണഭക്ഖോ സീഹോ **തിണസീഹോ** പുരിമപദേ ഉത്തരപദലോപേന യഥാ "സാകപത്ഥിവോ"തി. കാളവണ്ണതായ **കാളസീഹോ**. തഥാ **പണ്ഡുസീഹോ**. തേനാഹ **"കാളസീഹോ കാളഗാവിസദിസോ, പണ്ഡുസീഹോ പണ്ഡുപലാസവണ്ണഗാവിസദിസോ"**തി. രത്തകമ്ബലസ്സ വിയ കേസരോ കേസരകലാപോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **കേസരീ**. ലാഖാരസപരികമ്മകതേഹി വിയ പാദപരിയന്തേഹീതി യോജനാ.

കമ്മാനുഭാവസിദ്ധആധിപച്ചമഹേസക്ഖതാഹി **സബ്ബമിഗഗണസ്സ രാജാ സുവണ്ണഗുഹതോ വാ**തിആദി "സീഹസ്സ വിഹാരോ കിരിയാ ഏവം ഹോതീ"തി കത്വാ വുത്തം.

സമം പതിട്ഠാപേത്വാതി സബ്ബഭാഗേഹി സമമേവ ഭൂമിയം പതിട്ഠാപേത്വാ. **ആകഡ്ഢിത്വാ**തി പുരതോ ആകഡ്ഢിത്വാ . **അഭിഹരിത്വാ**തി അഭിമുഖം ഹരിത്വാ. **സങ്ഘാത**ന്തി വിനാസം. വീസതിയട്ഠികം ഠാനം **ഉസഭം**.

സമസീഹോതി സമജാതികോ സമഭാഗോ ച സീഹോ. **സമാനോസ്മീ**തി ദേസനാമത്തം, സമപ്പഭാവതായപി ന ഭായതി. **സക്കായദിട്ഠിബലവതായാ**തി "കേ അഞ്ഞേ അമ്ഹേഹി ഉത്തരിതരാ, അഥ ഖോ മയമേവ മഹാബലാ"തി ഏവം ബലാതിമാനനിമിത്തായ അഹങ്കാരഹേതുഭൂതായ സക്കായദിട്ഠിയാ ബലഭാവേന. **സക്കായദിട്ഠിപഹീനത്താ**തി സക്കായദിട്ഠിയാ പഹീനത്താ നിരഹങ്കാരത്താ അത്തസിനേഹസ്സ സുട്ഠു സമുഗ്ഘാടിതത്താ **ന ഭായതി**.

തഥാ തഥാതി സീഹസദിസതാദിനാ തേന തേന പകാരേന അത്താനം കഥേസീതി വത്വാ തമത്ഥം വിവരിത്വാ ദസ്സേതും **"സീഹോതി ഖോ"**തിആദി

വുത്തം.

കതാഭിനീഹാരസ്സ ലോകനാഥസ്സ ബോധിയാ നിയതഭാവപ്പത്തിയാ ഏകന്തഭാവീബുദ്ധഭാവോതി കത്വാ "തീസു പാസാദേസു നിവാസകാലോ, മഗധരഞ്ഞോ പടിഞ്ഞാദാനകാലോ, പായാസസ്സ പരിഭുത്തകാലോ"തിആദിനാ അഭിസമ്ബോധിതോ പുരിമാവത്ഥാപി സീഹസദിസം കത്വാ ദസ്സിതാ. ഭാവിനി, ഭൂതോപചാരോപി ഹി ലോകവോഹാരോ. വിജ്ജാഭാവസാമഞ്ഞതോ ഭൂതവിജ്ജാ ഇതരവിജ്ജാപി ഏകജ്ഝം ഗഹേത്വാ പടിച്ചസമുപ്പാദസമ്മസനതോ തം പുരേതരം സിദ്ധം വിപാകം വിയ കത്വാ ആഹ **"തിസ്സോ വിജ്ജാ വിസോധേത്വാ"**തി. അനുലോമപടിലോമതോ പവത്തഞാണവസേന **"യമകഞാണമന്ഥനേനാ"**തി വുത്തം.

തത്ഥ വിഹരന്തസ്സാതി അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ വിഹരന്തസ്സ. **ഏകാദസമേ ദിവസേ**തി സത്തസത്താഹതോ പരം ഏകാദസമേ ദിവസേ. **അചലപല്ലങ്കേ**തി ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കപവത്തനത്ഥം നിസിന്നപല്ലങ്കേ. തമ്പി ഹി കേനചി അപ്പടിവത്തിയധമ്മചക്കപവത്തനത്ഥം നിസജ്ജാതി കത്വാ വജിരാസനം വിയ അചലപല്ലങ്കം വുച്ചതി. **ഇമസ്മിഞ്ച പന പദേ**തി "ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്താ"തിആദിനയപ്പവത്തേ ഇമസ്മിം സദ്ധമ്മകോട്ഠാസേ. **ധമ്മഘോസോ...പേ॰... ദസസഹസ്സിലോകധാതും പടിച്ഛാദേസി** "സബ്ബത്ഥ ഠിതാ സുണന്തൂ"തി അധിട്ഠാനേന. **സോളസഹാകാരേഹീ**തി "ദുക്ഖപരിഞ്ഞാ, സമുദയപ്പഹാനം, നിരോധസച്ഛികിരിയാ, മഗ്ഗഭാവനാ"തി ഏവം ഏകേകസ്മിം മഗ്ഗേ ചത്താരി ചത്താരി കത്വാ സോളസഹി ആകാരേഹി.

വുത്തോയേവ, ന ഇധ വത്തബ്ബോ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ. യസ്മാ ച അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോതി ആരഭിത്വാ **ഉദാനട്ഠകഥാദീ**സുപി (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮; ഇതിവു॰ ൩൮) തഥാഗതപദസ്സ അത്ഥോ വുത്തോ ഏവ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ . യദിപി ഭഗവാ ന ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നമത്തോവ അഭിസമ്ബുദ്ധോ ജാതോ, തഥാപി തായ നിസജ്ജായ നിസിന്നോവ പനുജ്ജ സബ്ബപരിസ്സയം അഭിസമ്ബുദ്ധോ ജാതോ. തഥാ ഹി തം "അപരാജിതപല്ലങ്ക"ന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ **"യാവ ബോധിപല്ലങ്കാ വാ"**തി വത്വാ തേന അപരിതുസ്സന്തോ **"യാവ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണാ വാ"**തി ആഹ.

ഇതി രൂപന്തി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ നിദസ്സനത്ഥോ. തേന രൂപം സരൂപതോ പരിമാണതോ പരിച്ഛേദതോ ദസ്സിതന്തി ആഹ **"ഇദം രൂപ"**ന്തിആദി. "ഇദം രൂപ"ന്തി ഹി ഇമിനാ ഭൂതുപാദായഭേദരൂപം സരൂപതോ ദസ്സിതം. **ഏത്തകം രൂപ**ന്തി ഇമിനാ തം പരിമാണതോ ദസ്സിതം. തസ്സ ച പരിമാണസ്സ ഏകന്തഭാവദസ്സനേന **"ന ഇതോ ഭിയ്യോ രൂപം അത്ഥീ"**തി വുത്തം. **സഭാവതോ**തി സലക്ഖണതോ. **സരസതോ**തി സകിച്ചതോ. **പരിയന്തതോ**തി പരിമാണപരിയന്തതോ. **പരിച്ഛേദതോ**തി യത്തകേ ഠാനേ തസ്സ പവത്തി, തസ്സ പരിച്ഛേദനതോ. **പരിച്ഛിന്ദനതോ**തി പരിയോസാനപ്പത്തിതോ. **തം സബ്ബം ദസ്സിതം ഹോതി** യഥാവുത്തേന വിഭാഗേന. **അയം രൂപസ്സ സമുദയോ നാമാ**തി അയം ആഹാരാദി രൂപസ്സ സമുദയോ നാമ. തേനാഹ **"ഏത്താവതാ"**തിആദി. **അത്ഥങ്ഗമോ**തി നിരോധോ. "ആഹാരസമുദയാ ആഹാരനിരോധാ"തി ച അസാധാരണമേവ ഗഹേത്വാ സേസേ ആദി-സദ്ദേന സങ്ഗണ്ഹാതി.

പണ്ണാസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതന്തി പണ്ണാസഉദയബ്ബയലക്ഖണവിഭൂസിതം സമുദയത്ഥങ്ഗമഗഹണതോ. **ഖീണാസവത്താ**തി അനവസേസം സാവസേസഞ്ച ആസവാനം പരിക്ഖീണത്താ. അനാഗാമീനമ്പി ഹി ഭയം ചിത്തുത്രാസോ ച ന ഹോതീതി. **ഞാണസംവേഗോ** ഭയതൂപട്ഠാനഞാണം. **ഇതരേസം പന ദേവാന**ന്തി അഖീണാസവേ ദേവേ സന്ധായ വദതി. **ഭോതി ധമ്മോലപനമത്ത**ന്തി വാചസികം തഥാലപനമത്തം.

ചക്കന്തി സത്ഥു ആണാചക്കം, തം പന ധമ്മതോ ആഗതന്തി **ധമ്മചക്കം**. തഥ അരിയസാവകാനം പടിവേധധമ്മതോ ആഗതന്തി **ധമ്മചക്കം**. ഇതരേസം ദേസനാധമ്മതോ ആഗതന്തി **ധമ്മചക്കം**. ദുവിധേപി ഞാണം പധാനന്തി ഞാണസീസേന വുത്തം **"പടിവേധഞാണമ്പി ദേസനാഞാണമ്പീ"**തി. ഇദാനി തം ഞാണദ്വയം സരൂപതോ ദസ്സേതും **"പടിവേധഞാണം നാമാ"**തിആദി വുത്തം. യസ്മാ ചസ്സ ഞാണസ്സ സുപ്പടിവിദ്ധത്താ ഭഗവാ താനി സട്ഠി നയസഹസ്സാനി വേനേയ്യാനം ദസ്സേതും സമത്ഥോ അഹോസി, തസ്മാ താനി സട്ഠി നയസഹസ്സാനി തേന ഞാണേന സദ്ധിംയേവ സിദ്ധാനീതി കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"സട്ഠിയാ ച നയസഹസ്സേഹി പടിവിജ്ഝീ"**തി ആഹ. **തിപരിവട്ട**ന്തി ഇദം ദുക്ഖന്തി ച, പരിഞ്ഞേയ്യന്തി ച, പരിഞ്ഞാതന്തി ച ഏവം തിപരിവട്ടം, തംയേവ **ദ്വാദസാകാരം. ത**ന്തി ദേസനാഞാണം **പവത്തേതി ഏസ** ഭഗവാ. **അപ്പടിപുഗ്ഗലോ**തി പതിനിധിഭൂതപുഗ്ഗലരഹിതോ. **ഏകസദിസസ്സാ**തി നിബ്ബികാരസ്സ.

സീഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഖജ്ജനീയസുത്തവണ്ണനാ

൭൯. വിപസ്സനാവസേനാതി ഏതരഹി രൂപവേദനാദയോ അനുസ്സരിത്വാ "പുബ്ബേപാഹം ഏവംവേദനോ അഹോസി"ന്തി അതീതാനം രൂപവേദനാദീനം പച്ചുപ്പന്നേഹി വിസേസാഭാവദസ്സനാ വിപസ്സനാ, തസ്സാ വിപസ്സനായ വസേന. യ്വായം "ന ഇദം അഭിഞ്ഞാവസേനാ"തി പടിക്ഖേപോ കതോ, തസ്സ കാരണം ദസ്സേന്തോ **"അഭിഞ്ഞാവസേന ഹീ"**തിആദിമാഹ. **ഖന്ധപടിബദ്ധാ** നാമ ഗോത്തവണ്ണഹാരാദയോ. **ഏവം അനുസ്സരന്തോ**തി യഥാവുത്തവിപസ്സനാവസേന അനുസ്സരന്തോ. സഭാവധമ്മാനം ഏവ അനുസ്സരണസ്സ വുത്തത്താ **"സുഞ്ഞതാപബ്ബ"**ന്തി വുത്തം.

യസ്മാ തേ ഏവ രൂപാദയോ നേവ അത്താ, ന അത്തനിയാ അസാരാ അനിസ്സരാ, തസ്മാ തതോ സുഞ്ഞാ, തേസം ഭാവോ **സുഞ്ഞതാ,** തസ്സാ **ലക്ഖണം** രുപ്പനാദികം **ദസ്സേതും**.

കിഞ്ചാതി ഹേതുഅത്ഥജോതകേ കാരണേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **"കിഞ്ചാതി കാരണപുച്ഛാ, കേന കാരണേന രൂപം വദേഥാ"**തി. **ഏത**ന്തി ഏതം ഭൂതുപാദായഭേദം ധമ്മജാതം. **കേന കാരണേന രൂപം നാമാ**തി കിം കാരണം നിസ്സായ രൂപന്തി വുച്ചതീതി അത്ഥോ. **കാരണുദ്ദേസോ**തി കാരണസ്സ ഉദ്ദിസനം. **രുപ്പതീ**തി ഏത്ഥ **രൂപം** നാമ സീതാദിവിരോധിപച്ചയസന്നിപാതേന വിസദിസുപ്പത്തി. തേനാഹ **"സീതേനപീ"**തിആദി. **പബ്ബതപാദേ**തി ചക്കവാളപബ്ബതപാദേ, സോ പന തത്ഥ അച്ചുഗ്ഗതോ പാകാരോ വിയ ഠിതോ. തഥാ ഹി തത്ഥ സത്താ ഓലമ്ബന്താ തിട്ഠന്തി. **ഹത്ഥപാസാഗതാ**തി

ഹത്ഥപാസം ആഗതാ ഉപാഗതാ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഹത്ഥപാസാഗതേ സത്തേ. **ഛരിജ്ജിത്വാ**തി മുച്ഛാപത്തിയാ മുച്ഛിത്വാ, അങ്ഗപച്ചങ്ഗഉച്ഛേദവസേന വാ പരിച്ഛിജ്ജിത്വാ. **അച്ചന്തഖാരേ ഉദകേ**തി ആതപസന്താപാഭാവേന അതിസീതഭാവമേവ സന്ധായ അച്ചന്തഖാരതാ വുത്താ സിയാ. ന ഹി തം കപ്പസണ്ഠാനഉദകം സമ്പത്തികരമഹാമേഘവുട്ഠം പഥവീസന്ധാരകം കപ്പവിനാസഉദകം വിയ ഖാരം ഭവിതും അരഹതി, തഥാ സതി പഥവീപി വിലീയേയ്യാതി. **മഹിംസകരട്ഠം** നാമ ഹിമവന്തപദേസേ ഏകം രട്ഠം.

അവീചിമഹാനിരയേതി സഉസ്സദം അവീചിനിരയം വുത്തം. **ഗങ്ഗാപിട്ഠേ**തി ഗങ്ഗാതീരേ.

സരന്താ ഗച്ഛന്തീതി സരീസപപദസ്സ അത്ഥം വദതി. **ഏതന്തി** രുപ്പനം. യഥാ കഠിനതാ പഥവിയാ പച്ചത്തലക്ഖണം, ഏവം രുപ്പനം രൂപക്ഖന്ധസ്സ പച്ചത്തലക്ഖണം, സഭാവഭൂതലക്ഖണന്തി അത്ഥോ.

പുരിമസദിസന്തി പുരിമേ രൂപക്ഖന്ധേ വുത്തേന സദിസം. തം ''കിന്തി കാരണപുച്ഛാ''തിആദിനാ **വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. സുഖം** ഇട്ഠാരമ്മണം. **സുഖാദീനം** വേദനാനം. **പച്ചയതോ**തി ആരമ്മണപച്ചയതോ. **അയമത്ഥോ**തി ''സുഖാരമ്മണം സുഖന്തി വുച്ചതീ''തി അയമത്ഥോ. ഉത്തരപദലോപേന ഹേസ നിദ്ദേസോ. **വേദയതീ**തി അനുഭവതി. **വേദയിതലക്ഖണാ**തി അനുഭവനലക്ഖണാ.

നീലപുപ്ഫേതി നീലവണ്ണപുപ്ഫേ. **വത്ഥേ വാ**തി നീലവത്ഥേ. **വാ**-സദ്ദേന വണ്ണധാതുആദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **അപ്പനം വാ** ഝാനം **വാപേന്തോ. ഉപ്പജ്ജനസഞ്ഞാപീ**തി യം കിഞ്ചി നീലം രൂപായതനം ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനസഞ്ഞാപി, യാ പകിണ്ണകസഞ്ഞാതി വുച്ചതി.

രൂപത്തായാതി രൂപഭാവായ. **യാഗുമേവാ**തി യാഗുഭാവിനമേവ വത്ഥും. **യാഗുത്തായ** യാഗുഭാവായ. **പചതി നാമ** പുഗ്ഗലോ. **ഏവന്തി** യഥാ യാഗുആദിവത്ഥും പുരിസോ യാഗുആദിഅത്ഥായ പചതി നിപ്ഫാദേതി, അയം ഏവം രുപ്പനാദിസഭാവേ ധമ്മസമൂഹേ യഥാസകം പച്ചയേഹി അഭിസങ്ഖരിയമാനേ ചേതനാപധാനോ ധമ്മസമൂഹോ പവത്തനത്ഥം വിസേസപച്ചയോ ഹുത്വാ തേ അഭിസങ്ഖരോതി നിരോപേതി നിബ്ബത്തേതി. തേനാഹ **''പച്ചയേഹീ''**തിആദി. **രൂപമേവാ**തി രൂപസഭാവമേവ, ന അഞ്ഞം സഭാവം. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ഇതരേഹി പച്ചയധമ്മേഹി അധികം സുട്ഠു പച്ചയതം കരോതി. ''ഉപഗച്ഛതി യാപേതി ആയൂഹതീ''തി തസ്സേവ വേവചനാനി. അഭിസങ്ഖരണമേവ ഹി ആയൂഹനാദീനി. **നിബ്ബത്തേതീ**തി തേസം ധമ്മാനം രുപ്പനാദിഭാവേന നിബ്ബത്തിയാ പച്ചയോ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ചേതയിതലക്ഖണസ്സ സങ്ഖാരസ്സാ**തി ഇദം സങ്ഖാരക്ഖന്ധധമ്മാനം ചേതനാപധാനത്താ വുത്തം. തഥാ ഹി ഭഗവാ സുത്തന്തഭാജനീയേ സങ്ഖാരക്ഖന്ധം വിഭജന്തേന ചേതനാവ വിഭത്താ.

വാതിങ്ഗണം ബ്രഹതിഫലം. **ചതുരസ്സവല്ലീ**തി തിവുതാലതാ. **അഖാരികന്തി** ഖാരരസരഹിതം, തം പന പണ്ണഫലാദി. യത്ഥ ലോണരസോ അധികോ, തം **ലോണികന്തി** ആഹ **''ലോണയാഗൂ''**തിആദി. **അമ്ബിലാദിഭേദം** രസം.

ആകാരസണ്ഠാനഗഹണവസേനാതി നീലപീതാദിആകാരഗഹണവസേന ചേവ വട്ടചതുരസ്സാദിസണ്ഠാനഗഹണവസേന ച. **വിനാപി ആകാരസണ്ഠാനാ**തി ആകാരസണ്ഠാനേഹി വിനാ, തേ ഠപേത്വാപി. **പച്ചത്തഭേദഗഹണവസേനാ**തി തസ്സ തസ്സ ആരമ്മണസ്സ പഭേദഗഹണവസേന. **അസമ്മോഹതോ**തി യാഥാവതോ. **വിസേസോ** വിസേസത്ഥദീപനതോ, **അവിസേസോ** അയം ധമ്മോ അവിസേസദീപനതോ. തേനാഹ **"വിസേസോ വേദിതബ്ബോ"**തി. ജാനനഞ്ഹി അവിസിട്ഠം, തം സമാസപദതോ ഉപസഗ്ഗാ വിസേസേന്തി. തഥാ ഹി സഞ്ജാനനപദം പച്ചഭിഞ്ഞാണനിമിത്തം ആകാരഗഹണമത്തം ബോധേതി, വിജാനനപദം തതോ വിസിട്ഠവിസയഗഹണം . പജാനനപദം പന തതോപി വിസിട്ഠതരം പകാരതോ അവബോധം ബോധേതി. തേനാഹ **"തസ്സാപീ"**തിആദി. **ആരമ്മണസഞ്ജാനനമത്തമേവാ**തി നീലാദിഭേദസ്സ ആരമ്മണസ്സ സല്ലക്ഖണമത്തമേവ. അവധാരണേന ലക്ഖണപടിവേധത്തം നിവത്തേതി. തേനാഹ **"അനിച്ച"**ന്തിആദി. ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേഹി വിപസ്സന്തസ്സ വിപസ്സനായ പഗുണഭാവേ സതി ഞാണവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേനപി വിപസ്സനാ ഹോതിയേവാതി ആഹ **"അനിച്ചാദിവസേന ലക്ഖണപടിവേധഞ്ച പാപേതീ"**തി. **പടിവേധ**ന്തി ച ഉപലദ്ധിമേവ വദതി, ന പടിവിജ്ഝനം. തേനാഹ **"ഉസ്സക്കിത്വാ പനാ"**തിആദി. **ഉസ്സക്കിത്വാ**തി ഉസ്സക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപാതുഭാവമ്പി പാപേതി അസമ്മോഹസഭാവത്താ. യഥാ ലക്ഖണപടിവേധകാലേ സഞ്ജാനനലക്ഖണവസേന സഞ്ഞാണഅനുരൂപവസേനേവ പവത്തം, ഏവം വിഞ്ഞാണവിജാനനവസേന വായം അനുരൂപവസേനേവ പവത്തതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇദാനി തമത്ഥം ഹേരഞ്ഞികാദിഉപമായ വിഭാവേതും **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. ഹിരഞ്ഞം വുച്ചതി കഹാപണം, ഹിരഞ്ഞജാനനേ നിയുത്തോ **ഹേരഞ്ഞികോ**. ലോകവോഹാരേ അജാതാ അസഞ്ജാതാ ബുദ്ധി ഏതസ്സാതി **അജാതബുദ്ധി,** ബാലദാരകോ. വോഹാരകുസലോ ഗാമവാസീ പുരിസോ **ഗാമികപുരിസോ**. ഉപഭോഗപരിഭോഗാരഹത്താ **ഉപഭോഗപരിഭോഗം**. തമ്ബകംസമയത്താ **കൂടോ**. മഹാസാരത്താ **ഛേകോ**. അഡ്ഢസാരത്താ **കരടോ**. നിഹീനസാരത്താ **സണ്ഹോ**. ഏത്ഥ ച യഥാ ഹേരഞ്ഞികോ കഹാപണം ചിത്താദിഭാവതോ ഉദ്ധം കൂടാദിഭാവം രൂപദസ്സനാദിവസേന ഉപ്പത്തിട്ഠാനതോപി ജാനന്തോ അനേകാകാരതോ ജാനാതി, ഏവം പഞ്ഞാ ആരമ്മണം നാനപ്പകാരതോ ജാനാതി പടിവിജ്ഝതി, തായ സദ്ധിം പവത്തമാനവിഞ്ഞാണമ്പി യഥാവിസയം ആരമ്മണം ജാനാതി.

ഏവം സ്വായം നേസം ജാനനേ വിസേസോ അഞ്ഞേസം അവിസയോ, ബുദ്ധാനം ഏവ വിസയോതി ഇദം വിസേസം മിലിന്ദപഞ്ഹേന വിഭാവേതും **"തേനാഹാ"**തിആദിമാഹ, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അത്തസുഞ്ഞാനം സഭാവധമ്മാനം ധമ്മമത്തതായ കഥിതത്താ **"അനത്തലക്ഖണം കഥേത്വാ"**തി വുത്തം. ഹേട്ഠിമമഗ്ഗാ ച യദി അധിഗതാ, അരഹത്തസ്സ അനധിഗതത്താ **"ഏകദേസമത്തേനാ"**തി വുത്തം, തം അനിച്ചലക്ഖണം ദസ്സേതും ഇദം പബ്ബമാരദ്ധം, ഇതരാനി ദ്വേ ലക്ഖണാനി തസ്സ പരിഹാരഭാവേനാതി അധിപ്പായോ.

യസ്മാ പനേത്ഥ "തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ"തിആദിദേസനായ തീസു ലക്ഖണേസു ഇദമേവ പധാനഭാവേന ദസ്സിതം, ഇദം അപ്പധാനഭാവേനാതി ന സക്കാ വത്തും, തസ്മാ **"തീണി ലക്ഖണാനി സമോധാനേത്വാ ദസ്സേതുമ്പീ"**തി

വുത്തം. **അപചിനാതീ**തി അപചയഗാമിധമ്മേ നിവത്തേതി ഏകംസതോ അപചയഗാമിപടിപദായ പരിപൂരണതോ. തേനാഹ **"നോ ആചിനാതീ"**തിആദി. **വട്ടം വിനാസേതീ**തി വിധമതി അദസ്സനം ഗമേതി. **നേവ ചിനാതീ**തി ന വഡ്ഢേതി. **തദേവാ**തി തം വട്ടം ഏവ. **വിസ്സജ്ജേതീ**തി ഛഡ്ഡേതി. **വികിരതീ**തി വിദ്ധംസേതി. **വിധൂപേതീ**തി വട്ടത്തയസങ്ഖാതം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം വിഗതധൂമം വിഗതസന്താപം കരോതീതി അത്ഥോതി ആഹ **"നിബ്ബാപേതീ"**തി.

ഏവം പസ്സന്തിആദി അനാഗാമിഫലേ ഠിതസ്സ അരിയസാവകസ്സ അഗ്ഗമഗ്ഗഫലാധിഗമായ ദേസനാതി അധിപ്പായേനാഹ **"വട്ടം വിനാസേത്വാ ഠിതം മഹാഖീണാസവം ദസ്സേസ്സാമീ"**തി. ഖീണാസവസ്സ അനാഗതഭാവദസ്സനംയേവ, സബ്ബാ ചായം ഹേട്ഠിമാ ദേസനാ സുദ്ധവിപസ്സനാകഥാ, സഹപഠമമഗ്ഗാ വാ സഹവിജ്ജൂപമധമ്മാ വാ വിപസ്സനാകഥാതി ദസ്സേന്തോ **"ഏത്തകേന ഠാനേനാ"**തിആദിമാഹ.

നമസ്സന്തിയേവ മഹതാ ഗാരവബഹുമാനേന. തേനാഹ **"നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞാ"**തിആദി. തത്ഥ നിദസ്സനം ദസ്സേന്തോ **"ആയസ്മന്തം നീതത്ഥേരം വിയാ"**തി വത്വാ തമത്ഥം വിഭാവേതും **"ഥേരോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖുരഗ്ഗേയേവാ**തി കേസോരോപനത്ഥം ഖുരധാരായ അഗ്ഗേ സീസേ ഠപിതേ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനമുഖേന ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ **അരഹത്തം പത്വാ. ബ്രഹ്മവിമാനാ**തി ബ്രഹ്മാനം നിവാസഭൂതാ വിമാനാ.

ഖജ്ജനീയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. പിണ്ഡോല്യസുത്തവണ്ണനാ

൮൦. അപകരീയതി ഏതേനാതി **അപകരണം,** പദം. അപകരണം പകരണം കാരണന്തി അത്ഥതോ ഏകം. തേനാഹ **"കിസ്മിഞ്ചിദേവ കാരണേ"**തി. **നീഹരിത്വാ**തി അത്തനോ സമീപചാരഭാവതോ അപനേത്വാ. തഥാകരണഞ്ച ഏവമേതേ ഏത്തകമ്പി അപ്പടിരൂപം അകത്വാ ആയതിം സമ്മാ പടിപജ്ജിസ്സന്തീതി. **ലദ്ധബലാ**തി ലദ്ധഞാണബലാ.

ഏകദ്വീഹികായാതി ഏകേകസ്സ ചേവ ദ്വിന്നം ദ്വിന്നഞ്ച ഈഹികാ ഗതി ഉപസങ്കമനാ ഏകദ്വീഹികാ. തേനാഹ **"ഏകേകോ ചേവ ദ്വേ ദ്വേ ച ഹുത്വാ"**തി. പുഥുജ്ജനാനം സമുദിതാനം നാമ കിരിയാ താദിസീപി സിയാതി വുത്തം **"കേളിമ്പി കരേയ്യു"**ന്തി. പരികപ്പനവസേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഉദ്ദിസ്സ പേസലാ ഭിക്ഖൂപി ഏവം കരോന്തീതി.

യുഗന്ധരപബ്ബതാദീനം അന്തരേ സീദന്തരം സമുദ്ദം നാമ. തത്ഥ കിര വാതോ ന വായതി, പതിതം യം കിഞ്ചിപി സീദന്തരനദിയം വിലീയന്താ സീദന്തേവ, തസ്മാ തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ യുഗന്ധരാദയോപി സീദപബ്ബതാ നാമ. തം സന്ധായ വുത്തം **"സീദന്തരേ സന്നിസിന്നം മഹാസമുദ്ദം വിയാ"**തി. **ആഹാരഹേതൂ**തി ആമിസഹേതു സപ്പിതേലാദിനിമിത്തം, തേസം പണാമനാ.

പച്ഛിമന്തി നിഹീനം. തേനാഹ **"ലാമക"**ന്തി, ലാമകന്തോ ഇധാധിപ്പേതോ -

> "മിഗാനം കോട്ഠുകോ അന്തോ, പക്ഖീനം പന വായസോ;
> ഏരണ്ഡോ അന്തോ രുക്ഖാനം, തയോ അന്താ സമാഗതാ"തി. -

ആദീസു (ജാം ൧.൩.൧൩൭) വിയ. **ഉലതീ**തി അഭിചരതി. അഭിസപന്തി ഏതേനാതി **അഭിസാപോ**. അഭിസാപവത്ഥു **പിണ്ഡോല്യം**. അത്ഥോ ഫലം വസോ ഏതസ്സാതി അത്ഥവസം, കാരണം, തമ്പി തേസു അത്ഥി, തത്ഥ നിയുത്താതി **അത്ഥവസികാ**.

അന്തോ ഹദയസ്സ അബ്ഭന്തരേ **അനുപവിട്ഠാ** സോകവത്ഥൂഹി.

അഭിജ്ഝായിതാതി അഭിജ്ഝായനസീലോ. അഭിണ്ഹപ്പവത്തിയാ ചേവ ബഹുലഭാവേന ച **ബഹുലരാഗോ. പൂതിഭാവേനാ**തി കുഥിതഭാവേന. ബ്യാപാദോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ ചിത്തം അപഗന്ധം കരോതി, ന സുചിമനുഞ്ഞഭാവം. **ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകോ വിയാ**തി ഇദം ഭത്തട്ഠാനസ്സ അസരണേന കാകസ്സ നട്ഠസതിതാ പഞ്ഞായതീതി കത്വാ വുത്തം, ന ഭത്തനിക്ഖിത്തതായ. **അസണ്ഠിതോ**തി അസണ്ഠിതചിത്തോ. **കട്ഠത്ഥ**ന്തി കട്ഠേന കത്തബ്ബകിച്ചം.

പാപവിതക്കേഹി കതോ, തസ്മാ തേ അനവസേസതോ പഹാതബ്ബാതി **ദസ്സനത്ഥം**. ദിന്നം വുത്തത്താ ഏകോ പുബ്ബഭാഗോ, ഇതരോ മിസ്സകോതി വത്തും യുത്തന്തി അധിപ്പായേന **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദി വുത്തം. ഏവം തം ഭാവേന്തസ്സ നിരുജ്ഝന്തി ഏവാതി ഏകേകമിസ്സകതാവസേന ഗഹേതബ്ബന്തി പോരാണാ. ഉപരി തിപരിവട്ടദേസനായ അനിമിത്തസമാധിയേവ ദീപിതോ. തേനാഹ **"യാവഞ്ചിദ"**ന്തി. **നിദ്ദോസോ**തി വീതരാഗാദിനാ നിദ്ദോസോ.

പിണ്ഡോല്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പാലിലേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൮൧. പരിയാദിണ്ണരൂപചിത്താതി രാഗാദീഹി പരിയാദിയിത്വാ ഖേപേത്വാ ഗഹിതചിത്താ.

ഭഗവതോ ചാരോ വിദിതോ പരിചയവസേന. **സത്ഥാ പരിഭോഗം കരോതി** അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ''ഏവം ഹിസ്സ ദുഗ്ഗതിമോക്ഖോ ഭവിസ്സതീ''തി. **അഞ്ഞത്രാ**തി വിനാ.

നാഗേനാതി ബുദ്ധനാഗേന അങ്കുസരഹിതേന. തതോ ഏവ ഉജുഭൂതേന **ചിത്തേന. ഈസാദന്തസ്സ** നങ്ഗലസദിസദന്തസ്സ ഹത്ഥിനോ ഏവം ചിത്തം സമേതി. തത്ഥ കാരണമാഹ **"യദേകോ രമതീ വനേ"**തി. ഏതേന കായവിവേകേന രതിസാമഞ്ഞം വദതി.

അത്തനോ ധമ്മതായാതി പകതിയാ സയമേവ.

ആസവാനം ഖയോതി ഇധ അരഹത്തം അധിപ്പേതം, തം പന അഗ്ഗമഗ്ഗാനന്തരമേവാതി ആഹ **"മഗ്ഗാനന്തരം അരഹത്തഫല"**ന്തി. വിചയോ ദേസനാപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ, സാ ച അനേകധാ പവത്താ ഏവാതി വുത്തം **"വിചയസോ"**തി, അനേകക്ഖത്തും പവത്തമാനാപി വിചയോ ഏവാതി കത്വാ **"വിചയേനാ"**തി അത്ഥോ വുത്തോ. **സാസനധമ്മോ**തി സീലക്ഖന്ധാദിപരിദീപനോ പരിയത്തിധമ്മോ. **പരിവിതക്കോ ഉദപാദി** ''ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തിആദിനാ, ഏവം കോട്ഠാസതോ പരിച്ഛിജ്ജ

ദേസിതേ മയാ ധമ്മേ കതമസ്സ ജാനനസ്സ അന്തരാ ആസവാനം ഖയോ ഹോതീതി ഏകച്ചസ്സ കങ്ഖാ ഹോതിയേവാതി അധിപ്പായോ. ദിട്ഠി ഏവ സമനുപസ്സനാ **ദിട്ഠിസമനുപസ്സനാ. ദിട്ഠിസങ്ഖാരോ**തി ദിട്ഠിപച്ചയോ സങ്ഖാരോ. തതോ ഏവ തണ്ഹാപച്ചയോ ഹോതീതി വുത്തം **"തതോജോ സോ സങ്ഖാരോ"**തി. **തതോ തണ്ഹാതോ സോ സങ്ഖാരോ ജാതോ**തി ചതൂസു ഏസ ദിട്ഠിസങ്ഖാരോ ദിട്ഠൂപനിസ്സയോ സങ്ഖാരോ ജായതി. **അവിജ്ജാസമ്ഫസ്സോ**തി അവിജ്ജാസമ്പയുത്തസമ്ഫസ്സോ. ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ സളായതനനാമരൂപവിഞ്ഞാണാനി സങ്ഖാരപക്ഖികാനേവ കത്വാ ദസ്സേതി.

ഏത്തകേ ഠാനേതി "ഇധ ഭിക്ഖവേ അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ"തിആദിം കത്വാ യാവ "ന മേ ഭവിസ്സതീ"തി ഏത്തകേ ഠാനേ. **ഗഹിതഗഹിതദിട്ഠി**ന്തി സക്കായദിട്ഠിയാ "സോ അത്താ, സോ ലോകോ"തിആദിനാ പവത്തം സസ്സതദിട്ഠിം, നോ ചസ്സം, നോ ച മേ സിയാ"തിആദിനാ പവത്തം ഉച്ഛേദദിട്ഠിന്തി തഥാ തഥാ ഗഹിതദിട്ഠിം. "ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സോപി സങ്ഖാരോ അനിച്ചോ"തിആദിദേസനായ **വിസ്സജ്ജാപേന്തോ ആഗതോ**. തത്ഥ തത്ഥേവാസ്സ ഉപ്പന്നദിട്ഠിവിവേചനതോ ഇമിസ്സാ ദേസനായ **പുഗ്ഗലജ്ഝാസയേന** പവത്തിതതാ വേദിതബ്ബാ, തേവീസതിയാ ഠാനേസു അരഹത്തപാപനേന **ദേസനാവിലാസോ. തതോജോ സോ സങ്ഖാരോ**തി തതോ വിചികിച്ഛായ പച്ചയഭൂതതണ്ഹാതോ ജാതോ വിചികിച്ഛായ സമ്പയുത്തോ സങ്ഖാരോ. യദി സഹജാതാദിപച്ചയവസേന തതോ തണ്ഹാതോ ജാതോതി തതോജോ സങ്ഖാരോതി വുച്ചേയ്യ, ഇദമയുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"തണ്ഹാസമ്പയുത്ത…പേ॰… ജായതീ"**തി ചോദേതി. ഇതരോ ഉപനിസ്സയകോടി ഇധാധിപ്പേതാതി ദസ്സേന്തോ **"അപ്പഹീനത്താ"**തി വത്വാ **"യസ്സ ഹീ"**തിആദിനാ തമത്ഥം വിവരതി. ന ഹി തണ്ഹായ വിചികിച്ഛാ സമ്ഭവതി. യദി അസതി സഹജാതകോടിയാ ഉപനിസ്സയകോടിയാ തണ്ഹാപച്ചയാ വിചികിച്ഛായ സമ്ഭവോ ഏവ. **ദിട്ഠിയാപീ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയാപി. തേനാഹ **"ചതൂസു ഹീ"**തിആദി. വീസതി സക്കായദിട്ഠിയോ സസ്സതദിട്ഠിം ഉച്ഛേദദിട്ഠിം വിചികിച്ഛഞ്ച പക്ഖിപിത്വാ പച്ചേകം അനിച്ചതാമുഖേന വിപസ്സനം ദസ്സേത്വാ അരഹത്തം പാപേത്വാ ദേസനാ നിട്ഠാപിതാതി ആഹ **"തേവീസതിയാ ഠാനേസൂ"**തിആദി.

പാലിലേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ

൮൨. ദിസ്സതി അപദിസ്സതീതി **ദേസോ,** കാരണം, തഞ്ച ഖോ ഞാപകം ദട്ഠബ്ബം. യഞ്ഹി സോ ജാനിതുകാമോ രുപ്പനാദിസഭാവം, പഠമം പന സരൂപം പുച്ഛിത്വാ പുന തസ്സ വിസേസോ പുച്ഛിതബ്ബോതി പഠമം **"ഇമേ നു ഖോ"**തിആദിനാ പുച്ഛം കരോതി, ഇധാപി ച സോ വിസേസോ ഏവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അന്തന്തി ദസ്സേതി. **അജാനന്തോ വിയ പുച്ഛതി** തേസം ഹേതുന്തി അധിപ്പായോ.

തണ്ഹാഛന്ദമൂലകാ പഭവത്താ. **പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ**തി ഏത്ഥ വിസേസതോ തണ്ഹുപാദാനസ്സ ഗഹണം ഇതരസ്സ തഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതം തദവിനാഭാവതോതി ഛന്ദരാഗോ ഏവ ഉദ്ധടോ. **ഇദന്തി** തപ്പഞ്ഹപടിക്ഖിപനം. യദിപി ഖന്ധാ ഉപാദാനേഹി അസഹജാതാപി ഹോന്തി ഉപാദാനസ്സ അനാരമ്മണഭൂതാപി, ഉപാദാനം പന തേഹി

സഹജാതമേവ, തദാരമ്മണഞ്ച ഹോതിയേവാതി ദസ്സേതി. ന ഹി അസഹജാതം അനാരമ്മണഞ്ച ഉപാദാനം അത്ഥീതി. ഇദാനി തമത്ഥം വിവരിത്വാ ദസ്സേതും **"തണ്ഹാസമ്പയുത്തസ്മി"**ന്തിആദി വുത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. **ആരമ്മണതോ**തി ആരമ്മണകരണതോ. ''ഏവംരൂപോ സിയ''ന്തി ഏവംപവത്തസ്സ ഛന്ദരാഗസ്സ ''ഏവംവേദനോ സിയ''ന്തി ഏവംപവത്തിയാ അഭാവതോ തത്ഥ തത്ഥേവ നതസങ്ഖാരാ ഭിജ്ജന്തി, തസ്മാ രൂപവേദനാരമ്മണാനം ഛന്ദരാഗാദീനം അഭാവതോ അത്ഥേവ **ഛന്ദരാഗവേമത്തതാ**. ഛന്ദരാഗസ്സ പഹാനാദിവസേന ഛന്ദരാഗപടിസംയുത്തസ്സ അപുച്ഛിതത്താ, **"അനുസന്ധി ന ഘടിയതീ"**തി വുത്തം. **കിഞ്ചാപി ന ഘടിയതീ**തി അഞ്ഞസ്സേവ പുച്ഛിതത്താ, തഥാപി **സാനുസന്ധികാവ പുച്ഛാ** , തതോ ഏവ **സാനുസന്ധികം വിസ്സജ്ജനം.** തത്ഥ കാരണമാഹ **"തേസം തേസ"**ന്തിആദിനാ. തേന അജ്ഝാസയാനുസന്ധിവസേന സാനുസന്ധികാനേവ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനീതി ദസ്സേതി.

പുണ്ണമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഖജ്ജനീയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഥേരവഗ്ഗോ

൧. ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. പടിച്ചാതി നിസ്സയം കത്വാ. ''ഏസോഹമസ്മീ''തി ദിട്ഠിഗ്ഗാഹോ, ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി മാനഗ്ഗാഹോ ച തണ്ഹാവസേനേവ ഹോന്തീതി തണ്ഹാപി തഥാപവത്തിയാ പച്ചയഭൂതാ തഥാപവത്തി ഏവാതി വുത്തം **"അസ്മീതി ഏവം പവത്തം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചത്തയം ഹോതീ"**തി. ദഹരസദ്ദോ ബാലദാരകേപി പവത്തതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"യുവാ"**തി വുത്തം. യുവാപി ഏകോ അമണ്ഡനസീലോതി തതോ വിസേസനത്ഥം **"മണ്ഡനകജാതികോ"**തി വുത്തം. തേന മുഖനിമിത്തപച്ചവേക്ഖണസ്സ സബ്ഭാവം ദസ്സേതി. **തന്തി** ആദാസമണ്ഡലം ഓലോകയതോ. **പരമ്മുഖം ഹുത്വാ പഞ്ഞായേയ്യാ**തി യദി പുരത്ഥിമദിസാഭിമുഖം ഹുത്വാ ഠിതം, മുഖനിമിത്തമ്പി പുരത്ഥിമദിസാഭിമുഖമേവ ഹുത്വാ പഞ്ഞായേയ്യാതി അത്ഥോ. യദിപി പരസ്സ സദിസസ്സ മുഖം ഭവേയ്യ, തഥാപി കാചി അസദിസതാ ഭവേയ്യാതി വുത്തം **"വണ്ണാദീഹി അസദിസം ഹുത്വാ പഞ്ഞായേയ്യാ"**തി. **നിഭാസരൂപ**ന്തി പടിഭാസരൂപം. നിഭാസരൂപം താവ കംസാദിമയേ പഭസ്സരേ മണ്ഡലേ പഞ്ഞായതു, ഉദകേ പന കഥന്തി **"കേന കാരണേനാ"**തി പുച്ഛതി. ഇതരോ **"മഹാഭൂതാനം വിസുദ്ധതായാ"**തി വദന്തോ തത്ഥാപി യഥാലദ്ധപഭസ്സരഭാവേനേവാതി ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ച മണ്ഡനജാതികോ പുരിസോ വിയ പുഥുജ്ജനോ, ആദാസതലാദയോ വിയ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, മുഖനിമിത്തം വിയ ''അസ്മീ''തി ഗഹണം, മുഖനിമിത്തം ഉപാദായ ദിസ്സമാനരൂപാദി വിയ ''അസ്മീ''തി സതി ''അഹമസ്മീ''തി ''പരോസ്മീ''തിആദയോ ഗാഹവിസേസാ. **അഭിസമേതോ**തി അഭിസമിതോ, അയമേവ വാ പാഠോ.

ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. തിസ്സസുത്തവണ്ണനാ

൮൪. മധുരകം വുച്ചതി കായേ വിഭാരന്തി ആഹ - **“മധുരകജാതോ വിയാതി സഞ്ജാതഗരുഭാവോ വിയാ”**തി. ഗരുഭാവേ സതി ലഹുതാ അനോകാസാവ, തഥാ മുദുതാ കമ്മഞ്ഞതാ ചാതി വുത്തം **“അകമ്മഞ്ഞോ”**തി. ‘‘കായേ’’തി ആനേത്വാ വത്തബ്ബം. **ന പക്ഖായന്തീ**തി പകാസാ ഹുത്വാ ന ഖായന്തി. തേനാഹ **“ന പാകടാ ഹോന്തീ”**തി. **ഉപട്ഠഹന്തീ**തി ഉപതിട്ഠന്തി. **ന ദിസ്സതീ**തി ഗഹണം ന ഗച്ഛതി. **മഹാവിചികിച്ഛാ**തി അട്ഠവത്ഥുകാ സോളസവത്ഥുകാ ച വിമതി. **ന ഹി ഉപ്പജ്ജതി** പരിപക്കകുസലമൂലത്താ.

കാമാനമേതം അധിവചനന്തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ യേന അധിപ്പായേന ഭഗവതാ നിന്നം പല്ലലം കാമാനം നിദസ്സനഭാവേന ആഭതം, തം അധിപ്പായം വിഭാവേതും **“യഥാ ഹീ”**തിആദി വുത്തം.

തിസ്സസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. യമകസുത്തവണ്ണനാ

൮൫. ദിട്ഠി ഏവ **ദിട്ഠിഗതം** ‘‘ഗൂഥഗതം മുത്തഗത’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൯; അ॰ നി॰ ൯.൧൧) യഥാ. **ദിട്ഠിഗതം നാമ ജാതം** ഖന്ധവിനിമുത്തസ്സ സത്തസ്സ ഗഹിതത്താ.

കുപിതേതി ദിട്ഠിസങ്ഖാതരോഗേന കുപിതേ. **പഗ്ഗയ്ഹാ**തി തേസം ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ വിയ ഥേരസ്സ സാരിപുത്തസ്സ സമ്മുഖാ അത്തനോ ലദ്ധിം പഗ്ഗയ്ഹ ‘‘ഏവം ഖോ’ഹ’’ന്തി ഏവം നിച്ഛയേന **വത്തും അസക്കോന്തോ**.

അനുയോഗവത്തം നാമ യേന യുത്തോ, തസ്സ അത്തനോ ഗാഹം നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാവ യാഥാവതോ പവേദനം. **ഥേരസ്സ അനുയോഗേ ഭുമ്മ**ന്തി ‘‘തം കിം മഞ്ഞസി, ആവുസോ യമകാ’’തിആദിനാ ഥേരേന കഥിതപുച്ഛായ ഭുമ്മനിദ്ദേസോ. **സചേ തം ആവുസോതി ഇദ**ന്തി ‘‘സചേ തം, ആവുസോ’’തി ഏവമാദികം ഇദം വചനം. **ഏത**ന്തി യമകത്ഥേരം. **അഞ്ഞ**ന്തി അരഹത്തം. വത്തബ്ബാകാരേന വദന്തോ അത്ഥതോ അരഹത്തം ബ്യാകരോന്തോ നാമ ഹോതീതി അധിപ്പായേന വദതി.

ഏതസ്സ പഠമമഗ്ഗസ്സാതി ഏതസ്സ ഇദാനിയേവ തിപരിവട്ടദേസനാവസാനേ തയാ അധിഗതസ്സ പഠമമഗ്ഗസ്സ . **ചതൂഹി യോഗേഹീ**തി അത്തതോ പിയതോ ഉദാസിനതോ വേരിതോതി ചതൂഹിപി ഉപ്പജ്ജനഅനത്ഥയോഗേഹി.

ഉപേതീതി തണ്ഹുപയദിട്ഠുപയേഹി ഉപാദിയതി തണ്ഹാദിട്ഠിവത്ഥും പപ്പോതി. **ഉപാദിയതീ**തി ദള്ഹഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹാതി. **അധിതിട്ഠതീ**തി അഭിനിവിസ്സ തിട്ഠതി. കിന്തി? **“അത്താ മേ”**തി. **പച്ചത്ഥികാ മേ ഏതേ**തി ഏതേ രൂപവേദനാദയോ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ മയ്ഹം പച്ചത്ഥികാ അനത്ഥാവഹത്താതി വിപസ്സനാഞാണേന ഞത്വാ. **വിപസ്സനായ യോജേത്വാ**തി വിപസ്സനായ ഖന്ധേ യോജേത്വാ.

യമകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അനുരാധസുത്തവണ്ണനാ

൮൬. തസ്സേവ വിഹാരസ്സാതി മഹാവനേ യസ്മിം വിഹാരേ ഭഗവാ വിഹരതി, തസ്സേവ വിഹാരസ്സ. **ഇമേതി** അഞ്ഞതിത്ഥിയാ. യസ്മാ അയം ഥേരോ ഠപനീയം പഞ്ഹം ഠപനീയഭാവേന ന ഠപേസി, തസ്മാ. അഞ്ഞതിത്ഥിയാ...പേ... ഏതദവോചും. തേനാഹ **"ഏകദേസേന സാസനസമയം ജാനന്താ"**തി.

ഗഹിതമേവ ഹോതി തതോ പഗേവ സിദ്ധത്താ. തേനാഹ **"തസ്സ മൂലത്താ"**തി. **ഏവന്തി** "ദുക്ഖഞ്ചേവ പഞ്ഞപേമി, ദുക്ഖസ്സ ച നിരോധ"ന്തി ഏവം. **വട്ടവിവട്ടമേവാതി** പഞ്ചന്നം പന ഖന്ധാനം സമനുപസ്സനായ വസേന വട്ടം, "ഏവം പസ്സ"ന്തിആദിനാ വിവട്ടം കഥിതമേവ.

അനുരാധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. വക്കലിസുത്തവണ്ണനാ

൮൭. നഗരമജ്ഝേ മഹാആബാധോ ഉപ്പജ്ജീതി നഗരമജ്ഝേന ആഗച്ഛന്തോ കമ്മസമുട്ഠാനോ മഹന്തോ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജതി. **സമന്തതോ അധോസീതി** സബ്ബഭാഗേന പരിപ്ഫന്ദി. **ഇരിയാപഥം യാപേതു**ന്തി സയനനിസജ്ജാദിഭേദം ഇരിയാപഥം പവത്തേതും. **നിവത്തന്തീ**തി ഓസക്കന്തി, പരിഹായന്തീതി അത്ഥോ. **അധിഗച്ഛന്തീ**തി വഡ്ഢന്തി. സത്ഥു ഗുണസരീരം നാമ നവവിധലോകുത്തരധമ്മാധിഗമമൂലന്തി കത്വാ വുത്തം **"നവവിധോ ഹി...പേ... കായോ നാമാ"**തി, യഥാ സത്താനം കായോ പടിസന്ധിമൂലകോ.

കാളസിലായം കതവിഹാരോ **കാളസിലാവിഹാരോ. മഗ്ഗവിമോക്ഖത്ഥായാതി** അഗ്ഗമഗ്ഗവിമോക്ഖാധിഗമായ. **ദേവതാതി** സുദ്ധാവാസദേവതാ. **അലാമകം** നാമ പുഥുജ്ജനകാലകിരിയായ അഭാവതോ. തേനാഹ **"ഥേരോ കിരാ"**തിആദി . **ഏകം ദ്വേ ഞാണാനീതി** ഏകം ദ്വേ പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി സഭാവതോ അവസ്സം ഉപ്പജ്ജന്തി, അയം ധമ്മതാ. മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖണാനി തംതംമഗ്ഗവുട്ഠാനേ ഉപ്പജ്ജന്തി ഏവ. **ഏകം ദ്വേതി** വചനം ഉപ്പന്നഭാവദസ്സനത്ഥം വുത്തം.

ധൂമായനഭാവോ ധൂമാകാരതാ, തഥാ **തിമിരായനഭാവോ**.

വക്കലിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. അസ്സജിസുത്തവണ്ണനാ

൮൮. പസ്സമ്ഭിത്വാതി നിരോധേത്വാ. **നോ ച സ്വാഹന്തി** നോ ച സു അഹം. **പരിഹായി** കുപ്പധമ്മത്താ. **ഏതന്തി** സമാധിമത്തസാരം, സീലമത്തേ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **കഥം ഹോതീതി** കഥം അഭിനന്ദനാ ഹോതി. **ദുക്ഖം പത്വാതി** ദുക്ഖുപ്പത്തിഹേതു സുഖം പത്ഥേതി "ഏവം മേ ദുക്ഖപരിളാഹോ ന ഭവിസ്സതീ"തി. **യദഗ്ഗേനാതി** യേന ഭാഗേന. **"ദുക്ഖം പത്ഥേതിയേവാ"**തി വത്വാ തത്ഥ കാരണമാഹ **"സുഖവിപരിണാമേന ഹീ"**തിആദി. സുഖവിപരിവത്തേ സുഖവിപരിണാമദുക്ഖം, തസ്മാ സുഖം അഭിനന്ദന്തോ അത്ഥതോ ദുക്ഖം അഭിനന്ദതി നാമ.

അസ്സജിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഖേമകസുത്തവണ്ണനാ

൮൯. **അത്തനിയ**ന്തി ദിട്ഠിഗതികപരികപ്പിതസ്സ അത്തനോ സന്തകം. തേനാഹ **"അത്തനോ പരിക്ഖാരജാത"**ന്തി. **തണ്ഹാമാനോ അധിഗതോ** അരഹത്തസ്സ അനധിഗതത്താ, നോ ദിട്ഠിമാനോ അധിഗതോ, തഥാ കാമരാഗബ്യാപാദാപി. അനാഗാമീ കിര ഖേമകത്ഥേരോ, "സകദാഗാമീ"തി കേചി വദന്തി. **സന്ധാവനികായാ**തി സഞ്ചരണേന. തേനാഹ **"പുനപ്പുനം ഗമനാഗമനേനാ"**തി. **ചതുക്ഖത്തും ഗമനാഗമനേനാ**തി ചതുക്ഖത്തും ഗമനേന ച ആഗമനേന ച. തേനാഹ - **"തം ദിവസം ദ്വിയോജനം അദ്ധാനം ആഹിണ്ഡീ"**തി. **ഞത്വാ**തി അജ്ഝാസയം ഞത്വാ. **ഥേരോ**തി ഖേമകത്ഥേരോ.

രൂപമേവ അസ്മീതി വദതീതി രൂപക്ഖന്ധമേവ "അസ്മീ"തി ഗാഹസ്സ വത്ഥും കത്വാ വദതി. **അധിഗതോ** തണ്ഹാമാനോ.

അണുസഹഗതോതി അണുഭാവം ഗതോ. തേനാഹ **"സുഖുമോ"**തി. **തയോ ധാരാ വിയ തിസ്സോ അനുപസ്സനാ** ചിത്തസംകിലേസസ്സ വിസോധനതോ. **സീലഗന്ധാദീഹി** ഗുണഗന്ധേഹി.

കഥേതുന്തി ഉദ്ദേസവസേന കഥേതും. **പകാസേതു**ന്തി നിദ്ദേസവസേന തമത്ഥം പകാസേതും. **ജാനാപേതു**ന്തി കാരണവസേന ജാനാപേതും. **പതിട്ഠാപേതു**ന്തി കഥാപേതും. **വിവടം കാതു**ന്തി ഉദാഹരണം വണ്ണേത്വാ പാകടം കാതും . **സുവിഭത്തം കാതു**ന്തി അന്വയതോ ബ്യതിരേകതോ സുട്ഠു, വിഭത്തം കാതും. **ഉത്താനകം കാതു**ന്തി ഉപനയനിഗമേഹി തമത്ഥം വിഭൂതം കാതും. **അഞ്ഞേന നീഹാരേനാ**തി വിപസ്സനാവിമുത്തേന ചിത്താഭിനീഹാരേന.

ഖേമകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഛന്നസുത്തവണ്ണനാ

൯൦. **മക്ഖീ**തി ഗുണമക്ഖനലക്ഖണേന മക്ഖേന സമന്നാഗതോ. **പളാസീ**തി യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണേന പളാസേന സമന്നാഗതോ. **ഏതം അവോചാ**തി "ഓവദന്തു മം...പേ॰... പസ്സേയ്യ"ന്തി ഏതം അവോച.

ഥേരന്തി ഛന്നത്ഥേരം. അത്തനോ ദുഗ്ഗഹണേന കഞ്ചി ഉപാരമ്ഭമ്പി കരേയ്യ. തേന വുത്തം **"ഏവം കിര നേസം അഹോസീ"**തിആദി. **നിദ്ദോസമേവസ്സ കത്വാ**തി ആദിതോ അനുരൂപത്തമേവ കത്വാ സദ്ധമ്മം കഥേസ്സാമാതി.

പരിതസ്സനാ ഉപാദാനന്തി ഭയപരിതസ്സനാ ദിട്ഠുപാദാനം. അനത്തനി സതി അനത്തകതാനി കമ്മാനി കമത്താനം ഫുസിസ്സന്തീതി ഭയപരിതസ്സനാ ചേവ ദിട്ഠുപാദാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി. **പടിനിവത്തതീ**തി യഥാരദ്ധവിപസ്സനാതോ പടിനിവത്തതി, നാസക്ഖീതി അത്ഥോ. കസ്മാ പനേതസ്സ വിപസ്സനമനുയുഞ്ജന്തസ്സ ഏവം അഹോസീതി തത്ഥ കാരണം വദതി **"അയം കിരാ"**തിആദിനാ. **ഏവ**ന്തി "കോ നു ഖോ മേ അത്താ"തി ഏവം ന ഹോതി. **താവതികാ വിസ്സത്ഥീ**തി "മയ്ഹം ധമ്മം ദേസേതൂ"തി വുത്തവിസ്സാസോ അത്ഥീതി അത്ഥോ. ഇദം കച്ചാനസത്ഥം അദ്ദസാതി യോജനാ. "ദ്വയനിസ്സിതോ, കച്ചാന, ലോകോ"തിആദി **ദിട്ഠിവിനിവേഠനാ**. "ഏതേ തേ, കച്ചാന, ഉഭോ അന്തേ അനുപഗമ്മാ"തിആദി **ബുദ്ധബലദീപനാ**.

ഛന്നസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯-൧൦. രാഹുലസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൧-൯൨. ഏതാനി സുത്താനി. **ഇധാഗതാനീ**തി ഇമസ്മിം വഗ്ഗേ ആനീതാനി സങ്ഗീതികാരേഹീതി.

രാഹുലസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഥേരവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പുപ്ഫവഗ്ഗോ

൧. നദീസുത്തവണ്ണനാ

൯൩. പബ്ബതേയ്യാതി പബ്ബതതോ ആഗതാ. തതോ ഏവ **ഓഹാരിനീ**. തേനസ്സാ ചണ്ഡസോതതം ദസ്സേതി. ദൂരം ഗച്ഛതീതി **ദൂരങ്ഗമാ**. തേനസ്സാ മഹോഘതം ദസ്സേതി.

സോതേതി വട്ടസോതേ. **ചതൂഹി ഗാഹേഹീ**തി ''രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ''തിആദിനയപ്പവത്തേഹി ചതൂഹി ഗാഹേഹി. **പലുജ്ജനത്താ**തി ഛിന്നത്താ. **സോകാദിബ്യസനപ്പത്തീ**തി സോകാദിഅനത്ഥുപ്പത്തി.

നദീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പുപ്ഫസുത്തവണ്ണനാ

൯൪. വിവദതീതി വിവാദം കരോതി. **വദന്തോ**തി അയഥാസഭാവേന വദന്തോ. **വിവദതി** ധമ്മതായ വിരുദ്ധം കത്വാ വദതി. **ലോകധമ്മോ**തി ലുജ്ജനസഭാവധമ്മോ. കോ പന സോതി ആഹ **''ഖന്ധപഞ്ചക''**ന്തി. തേനാഹ **''തം ഹീ''**തിആദി. **കഥം കരോമീ**തി കേന പകാരേനാഹം ബാലം അജാനന്തം കരോമി. തേനാഹ **''മയ്ഹം ഹീ''**തിആദി. തഥാ ചാഹ ''അക്ഖാതോ വോ മയാ മഗ്ഗോ''തിആദി (ധ॰ പ॰ ൨൭൫). **''തയോ ലോകാ കഥിതാ''**തി വത്വാ തം വിവരിതും **''നാഹം, ഭിക്ഖവേ''**തിആദിമാഹ.

പുപ്ഫസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഫേണപിണ്ഡൂപമസുത്തവണ്ണനാ

൯൫. കേനചി കാരണേന യുജ്ഝിത്വാ ഗഹേതും ന സക്കാതി **അയുജ്ഝാ** നാമ. **നിവത്തനട്ഠാനേ**തി ഉദകപ്പവാഹസ്സ നിവത്തിതട്ഠാനേ.

അനുസോതാഗമനേതി അനുസോതം ആഗമനഹേതു, ''അനുസോതാഗമനേനാ''തി വാ പാഠോ. **അനുപുബ്ബേന പവഡ്ഢിത്വാ**തി തത്ഥ തത്ഥ ഉട്ഠിതാനം ഖുദ്ദകമഹന്താനം ഫേണപിണ്ഡാനം സംസഗ്ഗേന പകാരതോ വുദ്ധിം പത്വാ. **ആവഹേയ്യാ**തി ആനേത്വാ വഹേയ്യ. **കാരണേന ഉപപരിക്ഖേയ്യാ**തി ഞാണേന വീമംസേയ്യ. **''സാരോ നാമ കിം ഭവേയ്യാ''**തി വത്വാ സബ്ബസോ തദഭാവം ദസ്സേന്തോ **''വിലീയിത്വാ വിദ്ധംസേയ്യേവാ''**തി ആഹ. തേന

രൂപമ്പി നിസ്സാരതായ ഭിജ്ജതേവാതി ദസ്സേതി. യഥാ ഹി അനിച്ചതായ അസാരതാസിദ്ധി, ഏവം അസാരതായപി അനിച്ചതാസിദ്ധീതി അനിച്ചതായ ഏവ നിച്ചസാരം ഥിരഭാവസാരം ധുവസാരം സാമീനിവാസീകാരകഭൂതസ്സ അത്തനോ വസേ പവത്തനമ്പേത്ഥ നത്ഥീതി ആഹ **"രൂപമ്പി...പേ॰... നിസ്സാരമേവാ"**തി. **സോ**തി ഫേണപിണ്ഡോ. **ഗഹിതോപി** ഉപായേന **തമത്ഥം ന സാധേതി** അനരഹത്താ. **അനേകസന്ധിഘടിതോ** തഥാ തഥാ ഘടിതോ ഹുത്വാ.

ബ്യാമമത്തമ്പി ഏത്തരഹി മനുസ്സാനം വസേന. **അവസ്സമേവ ഭിജ്ജതി** തരങ്ഗബ്ഭാഹതം ഹുത്വാ.

തസ്മിം തസ്മിം ഉദകബിന്ദുമ്ഹി പതിതേ. **ഉദകതല**ന്തി ഉദകപിട്ഠിം. അഞ്ഞതോ പതന്തം **ഉദകബിന്ദും. ഉദകജല്ല**ന്തി സന്താനകം ഹുത്വാ ഠിതം ഉദകമലം. തഞ്ഹി സംകഡ്ഢിത്വാ തതോ ഉദകം പുടം കരോതി, തസ്മിം പുടേ പുബ്ബുളസമഞ്ഞാ. **വത്ഥു**ന്തി ചക്ഖാദിവത്ഥും. **ആരമ്മണ**ന്തി രൂപാദിആരമ്മണം. **കിലേസജല്ല**ന്തി പുരിമസിദ്ധം, പടിലബ്ഭമാനം വാ കിലേസമലം. **ഫസ്സസങ്ഘട്ടന**ന്തി ഫസ്സസമോധാനം. **പുബ്ബുളസദിസാ** മുഹുത്തരമണീയതായ. യസ്മാ ഘമ്മകാലേ സൂരിയാതപസന്താപാഭിനിബ്ബത്തരസ്മിജാലനിപാതേ താദിസേ ഭൂമിപദേസേ ഇതോ ചിതോ സമുഗ്ഗതവാതവേഗസമുദ്ധടവിരുള്ഹസങ്ഖാതേസു പരിബ്ഭമന്തേസു അണുപരമാണുതജ്ജാരിപ്പകാരേസു ഭൂതസങ്ഘാതേസു മരീചിസമഞ്ഞാ, തസ്മാ സബ്ബസോ സാരവിരഹിതാതി വുത്തം **"സഞ്ഞാപി അസാരകട്ഠേന മരീചിസദിസാ"**തി. യസ്മാ ച പസ്സന്താനം യേഭുയ്യേന ഉദകാകാരേന ഖായതി, തസ്മാ "ഗഹേത്വാ പിവിതും വാ"തിആദി വുത്തം. **നീലാദിഅനുഭവനത്ഥായാ**തി നീലാദിആരമ്മണസ്സ അനുഭവനത്ഥായ. **ഫന്ദതീ**തി ഫന്ദനാകാരപ്പത്താ വിയ ഹോതി അപ്പഹീനതണ്ഹസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. **വിപ്പലമ്ഭേതി** അപ്പഹീനവിപല്ലാസം പുഗ്ഗലം. തേനാഹ **"ഇദം നീലക"**ന്തിആദി. സഞ്ഞാവിപല്ലാസതോ ഹി ചിത്തവിപല്ലാസോ, തതോ ദിട്ഠിവിപല്ലാസോതി. **വിപ്പലമ്ഭനേനാ**തി വിപ്പകാരവസേനേവ ആരമ്മണസ്സ ലമ്ഭനേന. വിപ്പകാരവസേന ഹി ഏതം ലമ്ഭനം, യദിദം അനുദകമേവ ഉദകം കത്വാ ദസ്സനം അനഗരമേവ നഗരം കത്വാ ഗന്ധബ്ബനാടകാദിദസ്സനം.

കുക്കുകം വുച്ചതി കദലിക്ഖന്ധസ്സ സബ്ബപത്തവട്ടീനം അബ്ഭന്തരേ ദണ്ഡകന്തി ആഹ **"അകുക്കുകജാതന്തി അന്തോ അസഞ്ജാതഘനദണ്ഡക"**ന്തി. **ന തഥാ ഹോതീ**തി യദത്ഥായ ഉപനീതം, തദത്ഥായ ന ഹോതി. **നാനാലക്ഖണോ**തി നാനാസഭാവോ. **സങ്ഖാരക്ഖന്ധോവാ**തി ഏകോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോത്വേവ വുച്ചതി.

അസ്സാതി പുരിസസ്സ. **അപഗതപടലപിളക**ന്തി അപഗതപടലദോസഞ്ചേവ അപഗതപിളകദോസഞ്ച. **അസാരഭാവദസ്സനസമത്ഥ**ന്തി അസാരസ്സ അസാരഭാവദസ്സനസമത്ഥം. **ഇത്തരാ**തി പരിത്തകാലാ, ന ചിരട്ഠിതികാ. തേനാഹ **"ലഹുപച്ചുപട്ഠാനാ"**തി. **അഞ്ഞദേവ ച ആഗമനകാലേ ചിത്ത**ന്തി ഇദഞ്ച ഓളാരികവസേനേവ വുത്തം. തഥാ ഹി ഏകച്ഛരക്ഖണേ അനേകകോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി. മായായ ദസ്സിതം രൂപം **മായാ**തി വുത്തം. **യംകിഞ്ചിദേവ** കപാലിട്ഠകപാസാണവാലികാദിം. **വഞ്ചേതീ**തി അസുവണ്ണമേവ സുവണ്ണന്തി, അമുത്തമേവ മുത്താതിആദിനാ വഞ്ചേതി. നനു ച സഞ്ഞാപി മരീചി വിയ

വിപ്പലമ്ഭേതി വഞ്ചേതി, ഇദമ്പി വിഞ്ഞാണം മായാ വിയ വഞ്ചേതീതി കോ ഇമേസം വിസേസോതി? വചനത്ഥോ നേസം സാധാരണോ. തഥാപി സഞ്ഞാ അനുദകംയേവ ഉദകം കത്വാ ഗാഹാപേന്തീ, അപുരിസഞ്ഞേവ പുരിസം കത്വാ ഗാഹാപേന്തീ വിപ്പലമ്ഭനവസേന അപ്പവിസയാ, വിഞ്ഞാണം പന യം കിഞ്ചി അതംസഭാവം തം കത്വാ ദസ്സേന്തീ മായാ വിയ മഹാവിസയാ. തേനാഹ **"യംകിഞ്ചിദേവാ"**തിആദി. **ഏവമ്പീ**തി അതിവിയ ലഹുപരിവത്തിഭാവേനപി മായാസദിസന്തി.

ദേസിതാതി ഏവം ദേസിതാ ഫേണപിണ്ഡാദിഉപമാഹി.

ഭൂരി വുച്ചതി പഥവീ, സണ്ഹട്ഠേന വിപുലട്ഠേന ച ഭൂരിസദിസപഞ്ഞതായ **ഭൂരിപഞ്ഞോ**. തേനാഹ **"സണ്ഹപഞ്ഞേന ചേവാ"**തിആദി. **കിമിഗണാദീന**ന്തി **ആദി**-സദ്ദേന അനേകഗിജ്ഝാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **പവേണീ**തി ധമ്മപബന്ധോ. **ബാലലാപിനീ** ''അഹം മമാ''തിആദിനാ. **സേസധാതുയോ ഗഹേത്വാവ ഭിജ്ജതി** ഏകുപ്പാദേകനിരോധത്താ, വത്ഥുരൂപനിസ്സയപച്ചയത്താ ''അയ''ന്തി ന വിസും ഗഹിതം. **വധഭാവതോ**തി വധസ്സ മരണസ്സ അത്ഥിഭാവതോ. **സരണ**ന്തി പടിസരണം.

ഫേണപിണ്ഡൂപമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪-൫. ഗോമയപിണ്ഡസുത്താദിവണ്ണനാ

൯൬-൯൭. സസ്സതം സബ്ബകാലം യാവ കപ്പവുട്ഠാനാ ഹോന്തീതി **സസ്സതിയോ,** സിനേരുആദയോ. താഹി **സമം** സമകാലം. **അനേനാ**തി ഭഗവതാ. **നയിദ**ന്തി ഏത്ഥ **യ**-കാരോ പദസന്ധികരോ, **ഇദ**ന്തി നിപാതപദം. തം പന യേന യേന സമ്ബന്ധീയതി, തം തിലിങ്ഗോവ ഹോതീതി **"അയം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസോ"**തി വുത്തം. **"ന പഞ്ഞായേയ്യാ"**തി വത്വാ തമത്ഥം വിവരിതും **"മഗ്ഗോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **വിവട്ടേന്തോ**തി വിനിവട്ടേന്തോ അപ്പവത്തിം കരോന്തോ.

രാജധാനീതി രഞ്ഞോ നിവാസനഗരം. **സുത്തമയ**ന്തി ചിത്തവണ്ണവട്ടികാമയം.

ഗോമയപിണ്ഡസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഗദ്ദുലബദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൯൯. **യം മഹാസമുദ്ദോ**തി ഏത്ഥ **യ**ന്തി സമയസ്സ പച്ചാമസനം. ഭുമ്മത്ഥേ ചേതം പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **"യസ്മിം സമയേ"**തി. സോ ച സമയോ അയന്തി ദസ്സേന്തോ **"പഞ്ചമേ സൂരിയേ ഉട്ഠിതേ"**തി ആഹ. **പരിച്ഛേദം ന വദാമി** പരിച്ഛേദകാരികായ അഗ്ഗമഗ്ഗവിജ്ജായ അനധിഗതത്താ. **സുനഖോ വിയ വട്ടനിസ്സിതോ ബാലോ** അസവസഭാവതോ. **ഗദ്ദുലോ വിയ ദിട്ഠിബന്ധോ. സക്കായോ** തസ്സ അസവസഭാവതോ. **പുഥുജ്ജനസ്സ സക്കായാനുപരിവത്തന**ന്തി ''സന്താനേ സത്തവോഹാരോ''തി തം തതോ അഞ്ഞം കത്വാ ഭേദേന നിദ്ദേസോ.

ഗദ്ദുലബദ്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ദുതിയഗദ്ദുലബദ്ധസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൦. ദിട്ഠിഗദ്ദുലനിസ്സിതായാതി സഹജാതാദിപച്ചയവസേന ദിട്ഠിഗദ്ദുലനിസ്സിതായ **നിസ്സായേവ പവത്തതി** തതോ അത്താനം വിവേചേതും അസക്കുണേയ്യത്താ. **ചിത്തസംകിലേസേനേവാ**തി ദസവിധകിലേസവത്ഥുവസേന ചിത്തസ്സ സംകിലിട്ഠഭാവേന. അരിയമഗ്ഗാധിഗമനേന **ചിത്തസ്സ വോദാനത്താ** വോദായന്തി **വിസുജ്ഝന്തി**.

വിചരണചിത്തന്തി ഗഹേത്വാ വിചരണവസേന വിചരണചിത്തം. **സങ്ഖാനാമാ**തി ഏവംനാമകാ. **ബ്രാഹ്മണപാസണ്ഡികാ**തി ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണാ, ഛന്നവുതിയാ പാസണ്ഡേസു തം സങ്ഖാസഞ്ഞിതം പാസണ്ഡം പഗ്ഗയ്ഹ വിചരണകാ. **പടകോട്ഠക**ന്തി ദുസ്സാപണകം. **ദസ്സേന്താ**തി യഥാഗതികമ്മവിപാകചിത്തതം ദസ്സേന്താ . **തം ചിത്ത**ന്തി തം പടകോട്ഠകചിത്തം **ഗഹേത്വാ വിചരന്തി. ചിന്തേത്വാ കതത്താ**തി "ഇമസ്സ രൂപസ്സ ഏവം ഹത്ഥപാദാ, ഏവം മുഖം ലിഖിതബ്ബം, ഏവം ആകാരവത്ഥഗ്ഗഹണാനി, ഏവം കിരിയാവിസേസാ, ഏവം കിരിയാവിഭാഗം, സത്തവിസേസാനം വിഭാഗം കാതബ്ബ"ന്തി തസ്സ ഉബ്ബത്തനഖിപനപവത്തനാദിപയോജനഞ്ചാതി സബ്ബമേതം തഥാ ചിന്തേത്വാ കതത്താ **ചിത്തേന** മനസാ **ചിന്തിതം നാമ. ഉപായപരിയേസനചിത്ത**ന്തി "ഹത്ഥപാദാ ഏവം ലിഖിതബ്ബാ"തിആദിനാ യഥാവുത്തഉപായസ്സ ചേവ പുബ്ബേ പവത്തസ്സ ഭൂമിപരികമ്മവണ്ണധാതുസമ്മായോജനുപായസ്സ ച വസേന പവത്തം ചിത്തം. **തതോപി ചിത്തതര**ന്തി തതോ ചിത്തകമ്മതോപി ചിത്തതരം ചിത്തകാരേന ചിന്തിതപ്പകാരാനം സബ്ബേസംയേവ ചിത്തകമ്മേ അനിപ്ഫജ്ജനതോ. **കമ്മചിത്തേനാ**തി കമ്മവിഞ്ഞാണേന. **കമ്മചിത്തേനാ**തി വാ കമ്മസ്സ ചിത്തഭാവേന. സോ കമ്മസ്സ വിചിത്തഭാവോ തണ്ഹാവസേന ജായതീതി വേദിതബ്ബോ. സ്വായമത്ഥോ **അട്ഠസാലിനീടീകായം** വിഭാവിതോ. **ഏവം ചിത്താ**തി ഏവം ചിത്തരൂപവിസേസാ. **യോനിം ഉപനേതീ**തി തം തം അണ്ഡജാദിഭേദം യോനിവിസേസം പാപേതി വണ്ണവിസേസോ വിയ ഫലികമണികം. ന ഹി വിസേസാ ഹിതവിചിത്തസാമത്ഥിയകമ്മം യോനിം ഉപനേതി, തസ്സ തസ്സ വിപാകുപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഹോതി. **യോനിമൂലകോ തേസം ചിത്തഭാവോ**തി യം യം യോനിം കമ്മം സത്തേ ഉപനേതി, തംതംയോനിമൂലകോ തേസം സത്താനം ചിത്തവിചിത്തഭാവോ. തേനാഹ **"യോനിഉപഗതാ"**തിആദി. **സദിസചിത്താവ** സദിസചിത്തഭാവാ ഏവ. **ഇതീ**തിആദി വുത്തസ്സേവ അത്ഥസ്സ ഉപ്പടിപാടിയാ നിഗമനം.

തിരച്ഛാനഗതചിത്തഭാവതോ ചിത്തസ്സേവ സവിസേസം ചിത്തഭാവകരണം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ചിത്തം നാമേതം ചിത്തതരമേവ വേദിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **സഹജാതധമ്മചിത്തതായാ**തി രാഗാദിസദ്ധാദിധമ്മവിചിത്തഭാവേന. **ഭൂമിചിത്തതായാ**തി അധിട്ഠാനചിത്തതായ. കമ്മനാനത്തം മൂലം കാരണം ഏതേസന്തി **കമ്മനാനത്തമൂലകാ,** തേസം. **ലിങ്ഗനാനത്തം** ഇത്ഥിലിങ്ഗാദിനാനത്തവസേന ചേവ തംതംസണ്ഠാനനാനത്തവസേന ച വേദിതബ്ബം. **സഞ്ഞാനാനത്തം** ഇത്ഥിപുരിസദേവമനുസ്സാദിസഞ്ഞാനാനത്തവസേന . **വോഹാരനാനത്തം** തിസ്സോതിആദിവോഹാരനാനത്തവസേന. **ചിത്താനം** വിചിത്താനം. തംതംവോഹാരനാനത്തമ്പി ചിത്തേനേവ പഞ്ഞപീയതി. രങ്ഗജാതരൂപസമുട്ഠാപനാദിനാ വത്ഥം രഞ്ജയതീതി **രജകോ,** വണ്ണകാരോ. പുഥുജ്ജനസ്സ അത്തഭാവസഞ്ഞിതരൂപസമുട്ഠാപനതാ നിയതാ ഏകന്തികാതി

പുഥുജ്ജനഗ്ഗഹണം. “അഭിരൂപം രൂപം സമുട്ഠാപേതീ”തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ.

ദുതിയഗദ്ദുലബദ്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. വാസിജടസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൧. **അത്ഥസ്സാ**തി ഹിതസ്സ. **അസാധികാ** “ഭാവനാനുയോഗം അനനുയുത്തസ്സാ”തി അനനുയുത്തസ്സ വുത്തത്താ. **ഇതരാ**തി സുക്കപക്ഖഉപമാ. **സാധികാ** ഭാവനായോഗസ്സ അനുയുത്തത്താ. തഞ്ഹി തസ്സ സാധികാ വേദിതബ്ബാ. **സമ്ഭാവനത്ഥേ**തി പരമത്ഥസമ്ഭാവനേ. ഏവഞ്ഹി കണ്ഹപക്ഖേപി അപിസദ്ദഗ്ഗഹണം സമത്ഥിതം ഹോതി. **സമ്ഭാവനത്ഥേ**തി വാ പരികപ്പനത്ഥേതി അത്ഥോ. സങ്ഖാതബ്ബേ അത്ഥേ അനിയമതോ വുച്ചമാനേ സങ്ഖാതോ അനിയമത്ഥോ വാസദ്ദോ വത്തബ്ബോതി **“അട്ഠ വാ”**തിആദി വുത്തം. **ഊനാധികാനീ**തി ഊനാനിപി അധികാനിപി കിഞ്ചാപി ഹോന്തി, ഏകംസോ പന ഗഹേതബ്ബോതി **“അട്ഠ വാ ദസ വാ ദ്വാദസ വാ”**തി വുത്തം. ഏവം വചനം സന്ധായ **“വചനസിലിട്ഠതായാ”**തിആദി വുത്തം. പാദനഖസിഖാഹി അകോപനവസേന **സമ്മാ അധിസയിതാനി. ഉതു**ന്തി ഉണ്ഹഉതും കായുസ്മാവസേന. തേനാഹ **“ഉസ്മീകതാനീ”**തി. **ഭാവിതാനീ**തി കുക്കുടവാസനായ വാസിതാനി. സമ്മാഅധിസയനാദിതിവിധകിരിയാകരണേന ഇമം അപ്പമാദം കത്വാ. **സോത്ഥിനാ അഭിനിബ്ഭിജ്ജിതു**ന്തി അനന്തരായേന തതോ നിക്ഖമിതും. ഇദാനി തമത്ഥം വിവരന്തോ **“തേ ഹീ”**തിആദിമാഹ. **സയമ്പീ**തി അണ്ഡാനി. **പരിണാമ**ന്തി പരിപക്കം ബഹിനിക്ഖമനയോഗ്ഗതം.

തന്തി ഓപമ്മസമ്പടിപാദനം. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന. **അത്ഥേനാ**തി ഉപമേയ്യത്ഥേന. **സംസന്ദിത്വാ** സമ്മാ യോജേത്വാ. സമ്പയുത്തധമ്മവസേന ഞാണസ്സ തിക്ഖാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഞാണസ്സ ഹി സഭാവതോ സതിനേപക്കതോ ച തിക്ഖഭാവോ, സമാധിവസേന സൂരഭാവോ, സദ്ധാവസേന വിപ്പസന്നഭാവോ , വീരിയവസേന പരിണാമഭാവോ. **പരിണാമകാലോ**തി ബലവവിപസ്സനാകാലോ. **വഡ്ഢിതകാലോ**തി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാകാലോ. അനുലോമട്ഠാനസ്സ ഹി വിപസ്സനാ ഗഹിതഗബ്ഭാ നാമ തദാ മഗ്ഗഗബ്ഭസ്സ ഗഹിതത്താ. **തജ്ജാതിക**ന്തി തസ്സ വിപസ്സനാനുയോഗസ്സ അനുരൂപം. **സത്ഥാപി ഗാഥായ അവിജ്ജണ്ഡകോസം പഹരതി** ഭിന്ദാപേതി.

ഓലമ്ബകസങ്ഖാതന്തി ഓലമ്ബകസുത്തസങ്ഖാതം. **പല**ന്തി തസ്സ സുത്തസ്സ നാമം. **ധാരേത്വാ**തി ദാരൂനം ഹേയ്യാദിജാനനത്ഥം ഉപനേത്വാ. **ദാരൂനം ഗണ്ഡം ഹരതീതി പലഗണ്ഡോ**തി ഏതേന പലേന ഗണ്ഡഹാരോ **“പലഗണ്ഡോ”**തി പച്ഛിമപദേ ഉത്തരപദലോപേന നിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി. **ഗഹണട്ഠാനേ**തി ഹത്ഥേന ഗഹേതബ്ബട്ഠാനേ. സമ്മദേവ ഖേപീയന്തി ഏതേന കായദുച്ചരിതാദീനീതി **സങ്ഖേപോ,** തേന. വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സേവ ദിവസേ ദിവസേ ആസവാനം പരിക്ഖയോ ഇധ **“വിപസ്സനായാനിസംസോ”**തി അധിപ്പേതോ. **ഹേമന്തികേന** കരണഭൂതേന. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം കരണവചനം, ഹേമന്തികേതി അത്ഥോ. **പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തീ**തി പടിപ്പസ്സദ്ധഫലാനി ഹോന്തി. തേനാഹ **“പൂതികാനി ഭവന്തീ”**തി.

മഹാസമുദ്ദോ വിയ സാസനം സഭാവഗമ്ഭീരഭാവതോ. **നാവാ വിയ യോഗാവചരോ** മഹോഘുത്തരണതോ. **പരിയാദാനം വിയാ**തി പരിതോ അപരിപൂരണം വിയ. **ഖജ്ജമാനാനന്തി** സങ്ഖാദന്തേന വിയ ഉദകേന ഖേപിയമാനാനം ബന്ധനാനം. **തനുഭാവോ**തി പരിയുട്ഠാനുപ്പത്തിയാ അസമത്ഥതായ ദുബ്ബലഭാവോ. **വിപസ്സനാഞാണപീതിപാമോജ്ജേഹീ**തി വിപസ്സനാഞാണസമുട്ഠിതേഹി പീതിപാമോജ്ജേഹി. **ഓക്ഖായമാനേ പക്ഖായമാനേ**തി വിവിധപടിപത്തിയാ ഉക്ഖായമാനേ പടിസങ്ഖാനുപസ്സനായ പക്ഖായമാനേ. **ദുബ്ബലതാ ദീപിതാ** "അപ്പകസിരേനേവ സംയോജനാനി പടിപ്പസ്സമ്ഭന്തി, പൂതികാനി ഭവന്തീ"തി വുത്തത്താ.

വാസിജടസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. അനിച്ചസഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൨. ഭാവേന്തസ്സാതി വിപസ്സനായ മഗ്ഗം ഭാവേന്തസ്സ **ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ**. തേനാഹ - **"സബ്ബം കാമരാഗം പരിയാദിയതീ"**തിആദി. **സന്താനേത്വാ**തി കസനട്ഠാനം സബ്ബസോ വിതനേത്വാ പത്ഥരിത്വാ. **കിലേസാ**തി ഉപക്കിലേസപ്പഭേദാ കിലേസാ. **അനിച്ചസഞ്ഞാഞാണേനാ**തി അനിച്ചസഞ്ഞാസഹഗതേന ഞാണേന.

ലായനന്തി ലായനം വിയ നയനം വിയ നിച്ഛോടനം വിയ ച **അനിച്ചസഞ്ഞാഞാണം. ഇമിനാ അത്ഥേനാ**തി ഇമിനാ യഥാവുത്തേന പാളിയാ അത്ഥേന, **ഉപമാ സംസന്ദേതബ്ബാ**തി ഏത്ഥ പബ്ബജലായകോ വിയ യോഗാവചരോ. ലായനാദിനാ തസ്സ തത്ഥ കതകിച്ചതായ പരിതുട്ഠി വിയ ഇമസ്സ കിലേസേ സബ്ബസോ ഛിന്ദിത്വാ ഫലസമാപത്തിസുഖേന കാലസ്സ വീതിനാമനാ.

കൂടം ഗച്ഛന്തീതി പാരിമന്തേന കൂടം ഗച്ഛന്തി. **കൂടം പവിസനഭാവേനാ**തി കൂടച്ഛിദ്ദം അഗ്ഗേന പവിസനവസേന. **സമോസരിത്വാ**തി ഛിദ്ദേ അനുപവിസനവസേന ച ആഹച്ച അവട്ഠാനേന ച സമോസരിത്വാ ഠിതാ. **കൂടം വിയ അനിച്ചസഞ്ഞാ** അനിച്ചാനുപസ്സനാവസേന അവട്ഠാനസ്സ മൂലഭാവതോ. **ഗോപാനസിയോ വിയ ചതുഭൂമകകുസലാ ധമ്മാ** അനിച്ചസഞ്ഞാമൂലകത്താ. **കൂടം അഗ്ഗം** സബ്ബഗോപാനസീനം തഥാഅധിട്ഠാനസ്സ പധാനകാരണത്താ. **അനിച്ചസഞ്ഞാ അഗ്ഗാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **അനിച്ചസഞ്ഞാ ലോകിയാ**തി ഇദം അനിച്ചസഞ്ഞാനുപസ്സനം സന്ധായ വുത്തം. അനിച്ചാനുപസ്സനാമുഖേന അധിഗതഅരിയമഗ്ഗേ ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ അനിച്ചസഞ്ഞാതി വത്തബ്ബതം ലഭതീതി "അനിച്ചസഞ്ഞാ, ഭിക്ഖവേ, ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സബ്ബം കാമരാഗം പരിയാദിയതീ"തിആദി വുത്തം. തഥാ ഹി **ധമ്മസങ്ഗഹേ** (ധ॰ സ॰ ൩൪൭, ൩൫൦) "യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം സഞ്ഞം ഭാവേതീ"തിആദിനാ സഞ്ഞാപി ഉദ്ധടാ. **സബ്ബാസു ഉപമാസൂ**തി മൂലസന്താനഉപമാദീസു പഞ്ചസു ഉപമാസു. **പുരിമാഹീ**തി കസ്സകപബ്ബജലായനഅമ്ബപിണ്ഡിഉപമാഹി **അനിച്ചസഞ്ഞായ കിച്ചം** വുത്തം മൂലസന്താനകപദാലനപബ്ബജലായനവണ്ടച്ഛേദനപദേസേന അനിച്ചസഞ്ഞായ പടിപക്ഖപച്ഛേദനസ്സ ദസ്സിതത്താ. **പച്ഛിമാഹി ബലം** ദസ്സിതം പടിപക്ഖാതിഭാവസ്സ ജോതിതത്താ.

അനിച്ചസഞ്ഞാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പുപ്ഫവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മജ്ഝിമപണ്ണാസകോ സമത്തോ.

൧൧. അന്തവഗ്ഗോ

൧. അന്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩. അഞ്ഞമഞ്ഞം അസംസട്ഠഭാവേന ഏതി ഗച്ഛതീതി **അന്തോ,** ഭാഗോതി ആഹ **"അന്താതി കോട്ഠാസാ"**തി. ''സക്കായനിരോധന്തോ''തി നിരോധപച്ചയസ്സ ഗഹിതത്താ വുത്തം **"ചതുസച്ചവസേന പഞ്ചക്ഖന്ധേ യോജേത്വാ"**തി. **അന്തോതി... പേ... അജ്ഝാസയവസേന വുത്തം** യഥാനുലോമദേസനത്താ സുത്തന്തദേസനായ.

അന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൩. ദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൪-൧൦൫. ദുതിയമ്പീതി **അപി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. തേന ന കേവലം പഠമസുത്തമേവ, അഥ ഖോ ദുതിയമ്പീതി.

തതിയമ്പി തഥേവാതി ഇമിനാ ''പഞ്ചക്ഖന്ധേ ചതുസച്ചവസേന യോജേത്വാ''തി ഇദം ഉപസംഹരതി.

ദുക്ഖസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പരിഞ്ഞേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬. **പരിഞ്ഞേയ്യേ**തി ഏത്ഥ തിസ്സോ പരിഞ്ഞാ ഞാതപരിഞ്ഞാ, തീരണപരിഞ്ഞാ, പഹാനപരിഞ്ഞാതി. താസു **ഞാതപരിഞ്ഞാ** യാവദേവ തീരണപരിഞ്ഞത്ഥാ. **തീരണപരിഞ്ഞാ ച** യാവദേവ പഹാനപരിഞ്ഞത്ഥാതി . തത്ഥ ഉക്കട്ഠായ പരിഞ്ഞായ കിച്ചദസ്സനവസേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"പരിഞ്ഞേയ്യേതി പരിജാനിതബ്ബേ സമതിക്കമിതബ്ബേ"**തി, പഹാതബ്ബേതി അത്ഥോ. തേനാഹ ഭഗവാ - ''കതമാ ച, ഭിക്ഖവേ, പരിഞ്ഞാ? രാഗക്ഖയോ, ദോസക്ഖയോ, മോഹക്ഖയോ''തി, തസ്മാ **സമതിക്കമ**ന്തി, സമതിക്കന്തം പഹാനസ്സ ഉപായം. **സമതിക്കമിത്വാ ഠിത**ന്തി പജഹിത്വാ ഠിതന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

പരിഞ്ഞേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫-൧൦. സമണസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൦൭-൧൧൨. **ചത്താരി സച്ചാനി കഥിതാനി** അസ്സാദാദീനം സമുദയാദീനഞ്ച ദേസിതത്താ.

കിലേസപ്പഹാനം കഥിതം രാഗപ്പഹാനസ്സ ജോതിതത്താ.

സമണസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അന്തവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൮. ധമ്മകഥികവഗ്ഗോ

൧-൨. അവിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩൩-൧൩൪. **യാവതാ**തി യസ്മാ. **ഇമായ...പേ॰... സമന്നാഗതോ**തി ‘‘ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ’’തിആദിനാ നയേന വുത്തായ ചതൂസു അരിയസച്ചേസു അഞ്ഞാണസഭാവായ അവിജ്ജായ സമ്മോഹേന സമന്നാഗതോ. **എത്താവതാ**തി എത്തകേന കാരണേന **അവിജ്ജാഗതോ** സമങ്ഗീഭൂതേന ഉപഗതോ, അവിജ്ജായ വാ ഉപേതോ നാമ ഹോതി.

ദുതിയേപീതി വിജ്ജാസുത്തേ. ‘‘വിജ്ജാവസേന ദേസനാ’’തി അയമേവ വിസേസോതി ആഹ **‘‘എസേവ നയോ’’**തി.

അവിജ്ജാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ധമ്മകഥികസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൫. **പഠമേന ധമ്മകഥികോ** കഥിതോ ‘‘ധമ്മം ദേസേതീ’’തി വുത്തത്താ. **ദുതിയേന സേഖഭൂമി** കഥിതാ ‘‘പടിപന്നോ ഹോതീ’’തി വുത്തത്താ, **തതിയേന അസേഖഭൂമി** കഥിതാ ‘‘അനുപാദാവിമുത്തോ ഹോതീ’’തി വുത്തത്താ. **ധമ്മകഥികം പുച്ഛിതേന** ഭഗവതാ. **വിസേസേത്വാ**തി ധമ്മകഥികഭാവതോ വിസേസേത്വാ ഉക്കംസേത്വാ. **ദ്വേ ഭൂമിയോ**തി സേക്ഖാസേക്ഖഭൂമിയോ.

ധമ്മകഥികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ദുതിയധമ്മകഥികസുത്തവണ്ണനാ

൧൩൬. **തീണി വിസ്സജ്ജനാനീ**തി യഥാപുച്ഛം തീണി വിസ്സജ്ജനാനി.

ദുതിയധമ്മകഥികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫-൯. ബന്ധനസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩൭-൧൪൧. **തീരം വുച്ചതി വട്ടം** ഓരിമതീരന്തി കത്വാ. തേനാഹ ‘‘അഥായം ഇതരാ പജാ, തീരമേവാനുധാവതീ’’തി (ധ॰ പ॰ ൮൫). **പാരം വുച്ചതി നിബ്ബാനം** സംസാരസ്സ പാരിമന്തി കത്വാ. **ബദ്ധോ**തി അനുസയപ്പഹാനസ്സ അകതത്താ **കിലേസബന്ധനേന ബദ്ധോ,** സുക്കപക്ഖേപി ദിട്ഠിസമനുപസ്സനായ രൂപാദിബന്ധനസ്സ പടിക്ഖേപമത്തമേവ വുത്തം, ന വിമോക്ഖന്തി അധിപ്പായോ. **ഇമസ്മിം സുത്തേ വട്ടദുക്ഖം കഥിത**ന്തി ‘‘തീരദസ്സീ പാരദസ്സീ, പരിമുത്തോ സോ ദുക്ഖസ്മാതി വദാമീ’’തി ആഗതത്താ വട്ടവിവട്ടം കഥിതന്തി വത്തും സക്കാ.

ഛട്ഠാദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ.

ബന്ധനസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സീലവന്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൨. ആബാധട്ഠേനാതി ആദിതോ ഉപ്പത്തിതോ പട്ഠായ ബാധനട്ഠേന രുജനട്ഠേന. **അന്തോദോസട്ഠേനാതി** അബ്ഭന്തരേ ഏവ ദുസ്സനട്ഠേന കുപ്പനട്ഠേന. **ഖണനട്ഠേനാതി** സസനട്ഠേന. **ദുക്ഖട്ഠേനാതി** ദുക്ഖമത്താ ദുക്ഖഭാവേന. ദുക്ഖഞ്ഹി ലോകേ ''അഘ''ന്തി വുച്ചതി അതിവിയ ഹനനതോ. **വിസഭാഗം …പേ॰… പച്ചയട്ഠേനാതി** യഥാപവത്തമാനാനം ധാതാദീനം വിസഭാഗഭൂതമഹാഭൂതസമുട്ഠാനസ്സ ആബാധസ്സ പച്ചയഭാവേന. **അസകട്ഠേനാതി** അനത്തനിയതോ. **പലുജ്ജനട്ഠേനാതി** പകാരതോ ഭിജ്ജനട്ഠേന. **സത്തസുഞ്ഞതട്ഠേനാതി** സത്തസങ്ഖാതഅത്തസുഞ്ഞതട്ഠേന. **അത്താഭാവേനാതി** ദിട്ഠിഗതികപരികപ്പിതസ്സ അത്തനോ അഭാവേന. **സുഞ്ഞതോ അനത്തതോതി** ഏത്ഥ ''പരതോ''തി പദസ്സ സങ്ഗഹോ കാതബ്ബോ, തസ്മാ **''ദ്വീഹി അനത്തമനസികാരോ''**തി വത്തബ്ബം.

സീലവന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. സുതവന്തസുത്തവണ്ണനാ

൧൨൩. തഥാ ഏകാദസമേതി ഏത്ഥ **തഥാ**-സദ്ദേന ''ഉത്താനമേവാ''തി ഇദം ആകഡ്ഢതി. **ഇധാതി** ഏകാദസമേ. കമ്മട്ഠാനസ്സ ഉഗ്ഗഹധാരണപരിചയമനസികാരവസേന പവത്തഞാണം കമ്മട്ഠാനസുതവസേന നിപ്ഫജ്ജനതോ **''സുത''**ന്തി വുത്തം.

സുതവന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨-൧൩. കപ്പസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൪-൧൨൫. രാഹുലോവാദസദിസാനീതി രാഹുലോവാദസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൧൧൩ ആദയോ) ആഗതസുത്തസദിസാനി.

കപ്പസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മകഥികവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. അവിജ്ജാവഗ്ഗോ

൧-൧൦. സമുദയധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൨൬-൧൩൫. ഇമസ്മിന്തി അവിജ്ജാവഗ്ഗേ. **ചതുസച്ചമേവ കഥിതം, തസ്മാ** ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവാതി അധിപ്പായോ.

സമുദയധമ്മസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അവിജ്ജാവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. കുക്കുളവഗ്ഗോ

൧-൧൪. കുക്കുളസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൩൩-൧൪൪. അന്തോ അഗ്ഗി മഹന്തോ ഛാരികരാസി, തഥ ഉക്കുളവികുലതോ അക്കമന്തം യാവ കേസഗ്ഗം അനുദഹതായ കുച്ഛിതം കുളന്തി കുക്കുളം , രൂപവേദനാദി പന തതോപി കഞ്ചി കാലം അനുദഹനതോ മഹാപരിളാഹനട്ഠേന ച കുക്കുളം വിയാതി **കുക്കുളം. അനിച്ചലക്ഖണാദീനീ**തി അനിച്ചദുക്ഖാനത്തലക്ഖണാനി.

കുക്കുളസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

കുക്കുളവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൫. ദിട്ഠിവഗ്ഗോ

൧-൯. അജ്ഝത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൪൫-൧൫൩. **പച്ചയം കത്വാ**തി അഭിനിവേസപച്ചയം കത്വാ. ആദിസദ്ദേന മിച്ഛാദിട്ഠിസക്കായദിട്ഠിഅത്താനുദിട്ഠി സഞ്ഞോജനാഭിനിവേസ-വിനിബന്ധഅജ്ഝോസാനാനി സങ്ഗണ്ഹാതി. തത്ഥ **അഭിനിവേസാ** തണ്ഹാമാനദിട്ഠിയോ. **വിനിബന്ധാ** ''കായേ അവീതരാഗോ ഹോതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൮൬) ആഗതചേതസോവിനിബന്ധാ . **അജ്ഝോസാനാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിജ്ഝോസാനാനി. സേസാനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനേവ.

അജ്ഝത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦.ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൫൪. **ധരമാനകാലേ**തി ജീവമാനകാലേ. **പഹാനം അപസ്സന്തോ**തി ഥേരസ്സ കിര ഭഗവതി പേമം അധിമത്തം. **ചിത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമീ**തി ചിത്തം ആരാധേസ്സാമി. **ഗന്തബ്ബം ഹോതി,** തസ്മാ സപലിബോധോ. **ചിത്തം സമ്പഹംസമാനോ**തി ചിത്തസ്സ വിബോധനോ. **വിമുത്തി...പേ॰... ജാതോ** ആയതിം പടിവേധപച്ചയത്താ, ന പന തദാ വിസേസാവഹഭാവാ നിബ്ബേധഭാഗിയോ.

ആനന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദിട്ഠിവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഉപരിപണ്ണാസകോ സമത്തോ.

സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ

ഖന്ധസംയുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൨. രാധസംയുത്തം

൧. പഠമവഗ്ഗോ

൧. മാരസുത്തവണ്ണനാ

൧൬൦. മാരസദ്ദോയം ഭാവസാധനോതി ദസ്സേന്തോ **“മാരോ വാ അസ്സാതി മരണം വാ ഭവേയ്യാ”**തി ആഹ. **മാരേതാതി** മരിതബ്ബോ മാരം മരണം ഏതബ്ബോതി ആഹ **“മാരേതബ്ബോ”**തി. **അനുപാദാനിബ്ബാനത്ഥാതി** ഫലവിമുത്തിസങ്ഖാതാ അരഹതോ അരഹന്തതാ നാമ യാവദേവ അനുപാദാനിബ്ബാനത്ഥാ. **നിബ്ബാനബ്ഭന്തരേ**തി അനുപാദാനിബ്ബാനാധിഗമസ്സ അബ്ഭന്തരേ തതോ ഓരമേവ ഇദം മഗ്ഗം ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി, ന തതോ പരം. **അസ്സാ**തി ബ്രഹ്മചരിയസ്സ.

മാരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൩. സത്തസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൬൧-൧൬൨. **ലഗ്ഗപുച്ഛാ**തി ലഗ്ഗനസ്സ ബജ്ഝനസ്സ പുച്ഛാ. യദി രൂപാദീസു സത്തത്താ സത്തോ, ഖീണാസവാ കഥം സത്താതി? സത്തഭൂതപുബ്ബാതി കത്വാ. **കീളാവിഗമ**ന്തി കീളായ അപനയനം ഓരമണം. യന്തരജ്ജു വിയ ഭവപബന്ധസ്സ നയനതോ **ഭവരജ്ജൂ**തി തണ്ഹാ വുത്താ.

സത്തസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

൧-൧൨. മാരസുത്താദിവണ്ണനാ

൧൭൦-൧൮൧. **രൂപാദിവിനിമുത്തം മരണം നാമ നത്ഥി** രൂപാദീനംയേവ വിഭവേ മരണസമഞ്ഞാതി. **മരണധമ്മോ** വിനാസഭാവോ.

മാരസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩-൪. ആയാചനവഗ്ഗാദി

൧-൧൧. മാരാദിസുത്തഏകാദസകവണ്ണനാ

൧൮൨-൨൦൪. **സുഖുമം കാരണം ഉപട്ഠാതി,** തേനേസ ഥേരോ പടിഭാനേയ്യകാനം ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ. **വിമുത്തിപരിപാചനീയധമ്മവസേനേവ,** ന പടിവേധാവഹഭാവേന.

മാരാദിസുത്തഏകാദസകവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആയാചനവഗ്ഗാദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ

രാധസംയുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൯. ദിട്ഠിസംയുത്തം

൧. സോതാപത്തിവഗ്ഗോ

൧. വാതസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൬. ന ഏതേ വാതാതി യേ ഇമേ രുക്ഖസാഖാദിഭഞ്ജനകരാ, ഏതേ സത്തകായത്താ വാതാ നാമ ന ഹോന്തി. തേ ഹി നിച്ചാ ധുവാ സസ്സതാ. തേനാഹ **"വാതോ പനാ"**തിആദി. തേന സത്തസു കായേസു ചതുത്ഥം കായമാഹ. രുക്ഖസാഖാദിഭഞ്ജനകോ **ഏസോ വാതലേസോ നാമ,** വാതസദിസോതി അത്ഥോ. **ഏസികത്ഥമ്ഭോ വിയാ**തി ഇമിനാ നിച്ചലഭാവമേവ ദസ്സേതി, **പബ്ബതകൂടം വിയാ**തി ഇമിനാ പന സസ്സതിസമംവാപി. അയഞ്ഹി വായു കായസ്സ നിച്ചതം അഭിനിവിസ്സ ഠിതോ ''മാ ച അനിച്ചതാ പരോ ഹോതൂ''തി ന വാതാ വായന്തീതി ബാധതി. ഏസ നയോ **നദിയോ സന്ദന്തീ**തിആദീസു. **ഉദകം പനാ**തി ദുതിയം കായം സന്ധായാഹ. **ഗബ്ഭോ പന ന നിക്ഖമതി** കൂടട്ഠാദിഭാവേനേവ തസ്സ ലബ്ഭനതോ. **നേവ തേ ഉദേന്തി** യഥാ വാതാ, ഏവം തിട്ഠനതോ ലോകസ്സ പന തഥാ മതിമത്തന്തി അധിപ്പായോ.

വാതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൪. ഏതംമമസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൦൭-൨൦൯. ദിട്ഠം രൂപായതനം ചക്ഖുനാ ദട്ഠബ്ബതോ. **സുതം സദ്ദായതനം** സോതേന സോതബ്ബതോ. **മുതം ഗന്ധായതനാദി** തിവിധം സമ്പത്തഗാഹീഹി ഘാനാദീഹി പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ. **അവസേസാനി** ചക്ഖാദീനി **സത്തായതനാനി വിഞ്ഞാതം നാമ** കേവലം മനോവിഞ്ഞാണേന വിജാനിതബ്ബതോ. **പത്ത**ന്തി അനുപ്പത്തം, യം കിഞ്ചി പാപുണിതബ്ബം പരിയേസിത്വാ ഗവേസിത്വാ സമ്പത്തന്തി അനുപ്പത്തം. **പരിയേസിത**ന്തി പരിയിട്ഠം. **ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിത**ന്തി മനസാ ചിന്തിതം. ''പത്തം പരിയേസിത''ന്തി ഏതസ്മിം പദദ്വയേ ചതുക്കം സമ്ഭവതീതി തം ദസ്സേത്വാ തസ്സ വസേന പത്തപരിയേസിതപദാനി, തതോ മനസാ അനുവിചരിതഞ്ച നീഹരിത്വാ ദസ്സേതും **"ലോകസ്മിം ഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **പരിയേസിത്വാ പത്തം നാമ** പരിയേസനായ പരിഗ്ഗാഹഭാവതോ. **പരിയേസിതം നാമ** കേവലം പരിയേസിതമേവാതി കത്വാ പരിയേസിത്വാ പത്തസ്സ മനുസ്സാനുവിചരിതസ്സ വുത്തത്താ. പഠമവികപ്പേ സങ്കരോ അത്ഥീതി അസങ്കരതോ ച ദസ്സേതും **"അഥ വാ"**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബ**ന്തി വിഞ്ഞാതാദി. തഞ്ഹി മനോവിഞ്ഞാണേന ഗഹിതത്താ മനസാ അനുവിചരിതം നാമ ന ദിട്ഠം സുതം മുതം.

ഏതംമമസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. നത്ഥിദിന്നസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൦. ദിന്നന്തി ദേയ്യധമ്മസീസേന ദാനം വുത്തന്തി ആഹ **"ദിന്നസ്സ ഫലാഭാവം സന്ധായാ"**തി, ദിന്നം പന അന്നാദിവത്ഥും കഥം പടിക്ഖിപന്തി. ഏസ നയോ **"യിട്ഠം ഹുത"**ന്തി ഏത്ഥാപി. **മഹായാഗോ**തി സബ്ബസാധാരണം മഹാദാനം. **പഹേണകസക്കാരോ**തി പാഹുനകാനം കാതബ്ബസക്കാരോ. **ഫല**ന്തി

ആനിസംസഫലം നിസ്സന്ദഫലഞ്ച. **വിപാകോതി** സദിസഫലം. **പരലോകേ ഠിതസ്സ അയം ലോകോ നത്ഥീ**തി പരലോകേ ഠിതസ്സ കമ്മുനാ ലദ്ധബ്ബോ അയം ലോകോ ന ഹോതി. **ഇധലോകേ ഠിതസ്സപി പരലോകോ നത്ഥീ**തി ഇധലോകേ ഠിതസ്സ കമ്മുനാ ലദ്ധബ്ബോ പരലോകോ ന ഹോതി. തത്ഥ കാരണമാഹ - **"സബ്ബേ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തീ"**തി. ഇമേ സത്താ യത്ഥ യത്ഥ ഭവേ യോനിആദീസു ച ഠിതാ, തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തി നിരുദയവിനാസവസേന നസ്സന്തി. **ഫലാഭാവവസേനാ**തി മാതാപിതൂസു സമ്മാപടിപത്തിമിച്ഛാപടിപത്തീനം ഫലസ്സ അഭാവവസേന "നത്ഥി മാതാ, നത്ഥി പിതാ"തി വദന്തി, ന മാതാപിതൂനം, നാപി തേസു ഇദാനി കരിയമാനസക്കാരാസക്കാരാനം അഭാവവസേന തേസം ലോകപച്ചക്ഖത്താ. പുബ്ബുളകസ്സ വിയ ഇമേസം സത്താനം ഉപ്പാദോ നാമ കേവലോ, ന ഭവതോ ചവിത്വാ ആഗമനപുബ്ബകോതി ദസ്സനത്ഥം "നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ"തി വുത്തന്തി ആഹ - **"ചവിത്വാ ഉപ്പജ്ജനകസത്താ നാമ നത്ഥീ"**തി. സമണേന നാമ യാഥാവതോ ജാനന്തേന കസ്സചി അകഥേത്വാ സഞ്ഞതേന ഭവിതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ ആഹോപുരിസികാ നാമ സിയാ. കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സ കരിസ്സതി, തഥാ ച അത്തനോ സമ്പാദനസ്സ കസ്സചി അവസ്സയോ ഏവ ന സിയാ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജനതോതി ആഹ **"യേ ഇമഞ്ച...പേ॰... പവേദേന്തീ"**തി.

ചതൂസു മഹാഭൂതേസു നിയുത്തോതി **ചാതുമഹാഭൂതികോ**. യഥാ പന മത്തികായ നിബ്ബത്തം ഭാജനം മത്തികാമയം, ഏവമയം ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹി നിബ്ബത്തോതി ആഹ **"ചതുമഹാഭൂതമയോ"**തി. **അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതൂ**തി സത്തസന്താനഗതാ പഥവീധാതു. **ബാഹിരം പഥവീധാതുന്തി** ബഹിദ്ധാ മഹാപഥവിം. **അനുയാതീ**തി തസ്സ അനുരൂപഭാവേന യാതി ഉപേതി. **ഉപഗച്ഛതീ**തി പുബ്ബേ ബാഹിരപഥവീകായതോ തദേകദേസഭൂതാ പഥവീ ആഗന്ത്വാ അജ്ഝത്തികഭാവപ്പത്തിയാ സത്തഭാവേന സണ്ഠിതാ ഇദാനി ഘടാദിപഥവീ വിയ തമേവ ബാഹിരപഥവീകായം ഉപേതി ഉപഗച്ഛതി, സബ്ബസോ തേന നിബ്ബിസേസതം ഏകീഭാവമേവ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **ആപാദീസുപി ഏസേവ നയോ**തി ഏത്ഥ പജ്ജുന്നേന മഹാസമുദ്ദതോ ഗഹിതആപോ വിയ വസ്സോദകഭാവേന പുനപി മഹാസമുദ്ദം, സൂരിയരംസിതോ ഗഹിതഇന്ദഗ്ഗിസങ്ഖാതതേജോ വിയ പുനപി സൂരിയരംസിം, മഹാവായുഖന്ധതോ നിഗ്ഗതമഹാവായോ വിയ തമേവ വായുഖന്ധം ഉപേതി ഉപഗച്ഛതീതി ദിട്ഠിഗതികോ സയമേവ അത്തനോ വാദം ഭിന്ദതി. ഉമ്മത്തകപച്ഛിസദിസഞ്ഹി ദിട്ഠിഗതികദസ്സനം. **മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി ആകാസം പക്ഖന്ദന്തി** തേസം വിസയഭാവാ വിസയാപീതി വദതി. വിസയിഗ്ഗഹണേന ഹി വിസയാ ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തീതി. **ഗുണാഗുണപദാനീ**തി ഗുണദോസകോട്ഠാസാ. **സരീരമേവ പദാനീതി അധിപ്പേതം** സരീരേന തംതംകിരിയായ പഞ്ഞിതബ്ബതോ. ദബ്ബന്തി മുയ്ഹന്തീതി ദത്തൂ, മൂള്ഹപുഗ്ഗലാ. തേഹി **ദത്തൂഹി ബാലമനുസ്സേഹി പഞ്ഞത്തം**.

നത്ഥിദിന്നസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. കരോതോസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൧. **സഹത്ഥാ കരോന്തസ്സാ**തി സഹത്ഥേന കരോന്തസ്സ. നിസ്സഗ്ഗിയഥാവരാദയോപി ഇധ സഹത്ഥകരണേനേവ സങ്ഗഹിതാ. **ഹത്ഥാദീനീ**തി ഹത്ഥപാദകണ്ണനാസാദീനി. പചനം ദഹനം വിബാധനന്തി ആഹ **"ദണ്ഡേന പീളേന്തസ്സാ"**തി. **പപഞ്ചസൂദനിയം** "തജ്ജേന്തസ്സ ചാ"തി അത്ഥോ

വുത്തോ, ഇധ പന **സുമങ്ഗലവിലാസിനിയം** വിയ തജ്ജനം പരിഭാസനം ദണ്ഡേനേവ സങ്ഗഹേത്വാ "ദണ്ഡേന പീളേന്തസ്സ"ഇച്ചേവ വുത്തം. **സോകം സയം കരോന്തസ്സാ**തി പരസ്സ സോകകാരണം സയം കരോന്തസ്സ, സോകം വാ ഉപ്പാദേന്തസ്സ. **പരേഹി** അത്തനോ വചനകരേഹി. **സയമ്പി ഫന്ദതോ**തി പരസ്സ വിബാധനപ്പയോഗേന സയമ്പി ഫന്ദതോ. **അതിപാതയതോ**തി പദം സുദ്ധകത്തുഅത്ഥേ ഹേതുകത്തുഅത്ഥേ ച വത്തതീതി ആഹ - **"ഹനന്തസ്സപി ഹനാപേന്തസ്സപീ"**തി. **കാരണവസേനാ**തി കാരാപനവസേന.

ഘരസ്സ ഭിത്തി അന്തോ ച ബഹി ച സന്ധിതാ ഹുത്വാ ഠിതാവ **ഘരസന്ധി**. കിഞ്ചിപി അസേസേത്വാ നിരവസേസോ ലോപോ **നില്ലോപോ**. ഏകാഗാരേ നിയുത്തോ വിലോപോ **ഏകാഗാരികോ**. പരിതോ സബ്ബസോ പന്ഥേ ഹനനം **പരിപന്ഥോ. പാപം ന കരീയതി** പുബ്ബേ അസതോ ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ, തസ്മാ **നത്ഥി പാപം**. യദി ഏവം കഥം സത്താ പാപേ പവത്തന്തീതി ആഹ **"സത്താ പന കരോമാതി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹോന്തീ"**തി ഏവം കിരസ്സ ഹോതി ഇമേസഞ്ഹി സത്താനം ഹിംസാദികിരിയാ ന അത്താനം ഫുസതി തസ്സ നിച്ചതായ നിബ്ബികാരത്താ, സരീരം പന അചേതനം കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമം, തസ്മിം വികോപിതേപി ന കിഞ്ചി പാപന്തി. **ഖുരനേമിനാ**തി നിസിതഖുരമയനേമിനാ, ഖുരസദിസനേമിനാതി അത്ഥോ.

ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണാ ദിസാ അപ്പതിരൂപദേസോ, ഉത്തരദിസാ പതിരൂപദേസോതി അധിപ്പായേന "ദക്ഖിണഞ്ചേപീ"തിആദി വുത്തന്തി ആഹ **"ദക്ഖിണതീരേ മനുസ്സാ കക്ഖളാ"**തിആദി. **മഹായാഗന്തി** മഹാവിജിതയഞ്ഞസദിസം മഹായാഗം. **ഉപോസഥകമ്മേനാ**തി ഉപോസഥകമ്മേന ച. ച-സദ്ദോ ഹേത്ഥ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ. ദമസദ്ദോ ഹി ഇന്ദ്രിയസംവരസ്സ ഉപോസഥസീലസ്സ ച വാചകോ ഇധാധിപ്പേതോ. കേചി പന "ഉപോസഥകമ്മേനാ"തി ഇദം ഇന്ദ്രിയദമനസ്സ വിസേസനം, തസ്മാ "ഉപോസഥകമ്മഭൂതേന ഇന്ദ്രിയദമേനാ"തി അത്ഥം വദന്തി. **സീലസംയമേനാ**തി സീലസംവരേന. **സച്ചവചനേനാ**തി സച്ചവാചായ. തസ്സാ വിസും വചനം ലോകേ ഗരുതരപുഞ്ഞസമ്മതഭാവതോ. യഥാ ഹി പാപധമ്മേസു മുസാവാദോ ഗരു, ഏവം പുഞ്ഞധമ്മേസു സച്ചവാചാ. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏകം ധമ്മം അതീതസ്സാ"തിആദി (ഇതിവു॰ ൨൫). **പവത്തീ**തി യോ കരോതീതി വുച്ചതി, തസ്സ സന്താനേ ഫലസ്സ നിബ്ബത്തിയാ പച്ചയഭാവേന പവത്തി. **സബ്ബഥാ**തി "കരോതോ"തിആദിനാ വുത്തേന സബ്ബപ്പകാരേന **കിരിയമേവ പടിക്ഖിപന്തി**.

കരോതോസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഹേതുസുത്തവണ്ണനാ

൨൧൭. ഉഭയേനാതി ഹേതുപച്ചയപടിസേധവചനേന. **സംകിലേസപച്ചയ**ന്തി സംകിലിസനസ്സ മലീനഭാവസ്സ കാരണം. **വിസുദ്ധിപച്ചയ**ന്തി സംകിലേസതോ വിസുദ്ധിയാ വോദാനസ്സ കാരണം. **നത്ഥി ബല**ന്തി സത്താനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികനിബ്ബാനസമ്പത്തിആവഹം ബലം നാമ കിഞ്ചി നത്ഥി. തേനാഹ **"യമ്ഹീ"**തിആദി. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം, സംകിലേസികമ്പി ചായം പടിക്ഖിപതേവ. **അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനീ**തി തസ്സാ തസ്സാ കിരിയായ ഉസ്സന്നട്ഠേന **ബലം,** സൂരവീരഭാവാവഹട്ഠേന **വീരിയം,** തമേവ ദള്ഹഗ്ഗാഹഭാവതോ പോരിസം ധുരം വഹന്തേന പവത്തേതബ്ബതോ

പുരിസഥാമോ, പരം പരം ഠാനം അക്കമനപ്പവത്തിയാ **പുരിസപരക്കമോ**തി വുത്തോതി വേദിതബ്ബം.

സത്വയോഗതോ, രൂപാദീസു വാ സത്തതായ **സത്താ,** പാണനതോ അസ്സാസനപസ്സാസനവസേന പവത്തിയാ **പാണാ,** തേ പന സോ ഏകിന്ദ്രിയാദിവസേന വിഭജിത്വാ വദതീതി ആഹ **"ഏകിന്ദ്രിയോ"**തിആദി. അണ്ഡകോസാദീസു ഭവനതോ **ഭൂതാ**തി വുച്ചന്തീതി ആഹ **"അണ്ഡ...പേ॰... വദന്തീ"**തി. ജീവനതോ പാണം ധാരേന്തോ വിയ വഡ്ഢനതോ **ജീവാ**തി സാലിയവാദികേ വദന്തി. നത്ഥി ഏതേസം സംകിലേസവിസുദ്ധീസു വസോതി **അവസാ**. നത്ഥി തേസം ബലം വീരിയന്തി **അബലാ അവീരിയാ. നിയതതാ**തി അച്ഛേജ്ജസുത്താവുതാഭേജ്ജമണിനോ വിയ നിയതപ്പവത്തിതായ ഗതിജാതിബന്ധാപവഗ്ഗവസേന നിയമോ. **തത്ഥ തത്ഥ ഗമന**ന്തി ഛന്നം അഭിജാതീനം വസേന താസു താസു ഗതീസു ഉപഗമനം. സമവായേന സമാഗമോ **സങ്ഗതി. സഭാവോയേവാ**തി യഥാ കണ്ടകസ്സ തിക്ഖതാ, കപിത്ഥഫലാനം പരിമണ്ഡലതാ , മിഗപക്ഖീനം വിചിത്താകാരതാ, ഏവം സബ്ബസ്സപി ലോകസ്സ ഹേതുപച്ചയേഹി വിനാ തഥാ തഥാ പരിണാമോ, അയം സഭാവോ ഏവ അകിത്തിമോ ഏവ. തേനാഹ **"യേന ഹീ"**തിആദി. ഛളഭിജാതിയോ പരതോ വിത്ഥാരീയന്തി. **സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തീ**തി വദന്തോ അദുക്ഖമസുഖഭൂമിം സബ്ബേന സബ്ബം ന ജാനന്തീതി ഉല്ലിങ്ഗേന്തോ **"അഞ്ഞാ സുഖദുക്ഖഭൂമി നത്ഥീതി ദസ്സേന്തീ"**തി ആഹ.

ഹേതുസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮-൧൦. മഹാദിട്ഠിസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൩-൨൧൫. **അകതാ**തി സമേന വാ വിസമേന വാ കേനചി ഹേതുനാ ന കതാ ഏവ. കേനചി കതം കരണം വിധാനം നത്ഥി ഏതേസന്തി **അകതവിധാനാ**. പദദ്വയേനപി ലോകേ കേനചി ഹേതുപച്ചയേന നേസം അഭിനിബ്ബത്തിതാഭാവം ദസ്സേതി. **ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ**തി കസ്സചി ഇദ്ധിമതോ ദേവസ്സ ബ്രഹ്മുനോ വാ ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ. **അനിമ്മിതാ**തി വാ കസ്സചി അനിമ്മാപകാ. **അജനകാ**തി ഏതേന പഥവീകായാദീനം രൂപാദിജനകഭാവം പടിക്ഖിപതി. രൂപസദ്ദാദയോ ഹി പഥവീകായാദീഹി അപ്പടിബദ്ധവുത്തികാതി തസ്സ ലദ്ധി. യഥാ പബ്ബതകൂടം കേനചി അനിബ്ബത്തിതം കസ്സചി ച അനിബ്ബത്തകം, ഏവമേതേപീതി ആഹ **"കൂടട്ഠാ"**തി. യമിദം ''ബീജാദിതോ അങ്കുരാദി ജായതീ''തി വുച്ചതി, തഞ്ച വിജ്ജമാനമേവ തതോ നിക്ഖമതി, നാവിജ്ജമാനം, അഞ്ഞഥാ യതോ കുതോചി യസ്സ കസ്സചി ഉപ്പത്തി സിയാതി അധിപ്പായോ. **ഠിതാ**തി നിബ്ബികാരഭാവേന ഠിതാ. **ന ചലന്തീ**തി ന വികാരം ആപജ്ജന്തി. വികാരാഭാവേന ഹി തേസം സത്തന്നം കായാനം ഏസികട്ഠായിട്ഠിതതാ. അനിഞ്ജനഞ്ച അത്തനോ പകതിയാ അവട്ഠാനമേവ. തേനാഹ **"ന വിപരിണമന്തീ"**തി. അവിപരിണാമധമ്മത്താ ഏവ ച നേ **അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ബ്യാബാധേന്തി**. സതി ഹി വികാരം ആപാദേതബ്ബതായ ബ്യാബാധകതാപി സിയാ, തഥാ അനുഗ്ഗഹേതബ്ബതായ അനുഗ്ഗാഹകതാതി തദഭാവം ദസ്സേതും പാളിയം **"നാല"**ന്തിആദി വുത്തം. പഥവീ ഏവ കായേകദേസത്താ **പഥവികായോ**. ജീവസത്തമാനം കായാനം നിച്ചതായ നിബ്ബികാരാഭാവതോ ന ഹന്തബ്ബതാ, ന ഘാടേതബ്ബതാ ചാതി നേവ കോചി ഹന്താ ഘാതേതാ വാ. തേനാഹ **"സത്തന്നന്ത്വേവാ"**തിആദി. യദി കോചി ഹന്താ

നത്ഥി, കഥം സത്ഥപ്പഹാരോതി ആഹ **"യഥാ മുഗ്ഗരാസിആദീസൂ"**തിആദി. **കേവലം സഞ്ഞാമത്തമേവ ഹോതി,** ന ഘാതനാദി, പരമത്ഥതോ സത്തന്നന്ത്യേവ കായാനം അവികോപനീയഭാവതോതി അധിപ്പായോ.

പമുഖയോനീനന്തി മനുസ്സതിരച്ഛാനാദീസു ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദിസീഹബ്യഗ്ഘാദിവസേന പധാനയോനീനം. **സട്ഠിസതാനി** ഛസഹസ്സാനി. ''പഞ്ച ച കമ്മുനോ സതാനീ''തി പദസ്സ അത്ഥദസ്സനം **"പഞ്ച കമ്മസതാനി ചാ"**തി . **ഏസേവ നയോ**തി ഇമിനാ ''കേവലം തക്കമത്തേന നിരത്ഥകദിട്ഠിം ദീപേതീ''തി ഇമമേവ അത്ഥം അതിദിസതി. ഏത്ഥ ച **തക്കമത്തകേനാ**തി ഇമിനാ യസ്മാ തക്കികാ നിരങ്കുസതായ പരികപ്പനസ്സ യം കിഞ്ചി അത്തനോ പരികപ്പിതം സാരതോ മഞ്ഞമാനാ തഥേവ അഭിനിവിസ്സ തക്കദിട്ഠിഗാഹം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ ന തേസം ദിട്ഠിവത്ഥൂസു വിഞ്ഞൂഹി വിചാരണാ കാതബ്ബാതി ദസ്സേതി. **കേചീ**തി ഉത്തരവിഹാരവാസിനോ. തേ ഹി ''പഞ്ച കമ്മാനീതി ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായാ, ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി 'പഞ്ച കമ്മാനീതി പഞ്ഞാപേന്തീ''തി വദന്തി. **കമ്മന്തി ലദ്ധീ**തി ഓളാരികഭാവതോ പരിപുണ്ണകമ്മന്തി ലദ്ധി. മനോകമ്മം അനോളാരികത്താ ഉപഡ്ഢകമ്മന്തി ലദ്ധീതി യോജനാ. ''ദ്വാസട്ഠിപടിപദാ''തി വത്തബ്ബേ സഭാവനിരുത്തിം അജാനന്താ **"ദ്വട്ഠിപടിപദാ"**തി വദന്തി. **ഏകസ്മിം കപ്പേ**തി ഏകസ്മിം മഹാകപ്പേ. തത്ഥാപി ച വിവട്ടട്ഠായിസഞ്ഞിതേ **ഏകസ്മിം** അസങ്ഖ്യേയ്യ**കപ്പേ**.

ഉരബ്ഭേ ഹനന്തീതി **ഓരബ്ഭികാ**. ഏവം **സൂകരികാ**ദയോ വേദിതബ്ബാ. **ലുദ്ദാതി** അഞ്ഞേപി യേ കേചി മാഗവികനേസാദാദയോ, തേ പാപകമ്മപസുതതായ **കണ്ഹാഭിജാതീതി വദന്തി. ഭിക്ഖൂ**തി ബുദ്ധസാസനേ ഭിക്ഖൂ. **തേ കിര** ''സച്ഛന്ദരാഗാ പരിഭുഞ്ജന്തീ''തി അധിപ്പായേന **ചതൂസു പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തീ**തി വദന്തി. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ തേ പണീതപണീതേ പച്ചയേ പടിസേവന്തീതി തസ്സ മിച്ഛാഗാഹോ. ഞായലദ്ധേപി പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജമാനാ ആജീവകസമയസ്സ വിലോമഗാഹിതായ പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തി നാമാതി വദന്തീതി അപരേ. **ഏകേ പബ്ബജിതാ,** യേ വിസേസതോ അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ. തഥാ ഹി തേ കണ്ടകേ വത്തന്താ വിയ ഹോന്തീതി **കണ്ടകവുത്തികാ**തി വുത്താ. ഠത്വാ ഭുഞ്ജനനഹാനപടിക്ഖേപാദിവതസമായോഗേന **പണ്ഡരതരാ.** **അചേലകസാവകാ**തി ആജീവകസാവകേ വദതി. തേ കിര ആജീവകസമയേ ആജീവകലദ്ധിയാ ദള്ഹഗാഹിതായ നിഗണ്ഠേഹിപി പണ്ഡരതരാ. നന്ദാദയോ കിര തഥാരൂപം ആജീവകപടിപത്തിം ഉക്കംസം പാപേത്വാ ഠിതാ, തസ്മാ നിഗണ്ഠേഹി ആജീവകസാവകേഹി ച പണ്ഡരതരാ വുത്താ. **പരമസുക്കാഭിജാതീ**തി അയം തേസം ലദ്ധി.

പുരിസഭൂമിയോതി പധാനപുഗ്ഗലേന നിദ്ദേസോ. ഇത്ഥീനമ്പേതാ ഭൂമിയോ ഇച്ഛന്തേവ. **ഭിക്ഖു ച പന്നകോ**തിആദി തേസം പാളി ഏവ. തത്ഥ **പന്നകോ**തി ഭിക്ഖായ വിചരണകോ, തേസം വാ പടിപത്തിയാ പടിപന്നകോ. **ജിനോ**തി ജിണ്ണോ ജരാവസേന ഹീനധാതുകോ, അത്തനോ വാ പടിപത്തിയാ പടിപക്ഖേ ജിനിത്വാ ഠിതോ. സോ കിര തഥാഭൂതോ ധമ്മമ്പി കസ്സചി ന കഥേതി. തേനാഹ **"ന കിഞ്ചി ആഹാ"**തി. നിട്ഠുഹനാദിവിപ്പകാരേ കേനചി കതേപി ഖമനവസേന ന കിഞ്ചി വദതീതി വദന്തി. **അലാഭി**ന്തി ''സോ ന കുമ്ഭിമുഖാ

പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൪) നയേന വുത്തഅലാഭഹേതുസമായോഗേന അലാഭിം. തതോ ഏവ ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപരേതതായ സയനപരായണം **സമണം പന്നഭൂമീതി വദന്തി.**

ആജീവവുത്തിസതാനീതി സത്താനം ആജീവഭൂതാനി ജീവികാവുത്തിസതാനി. **പസുഗ്ഗഹണേന** ഏളകജാതി ഗഹിതാ, **മിഗഗ്ഗഹണേന** രുരുഗവയാദിസബ്ബമിഗജാതി. **ബഹൂ ദേവാ**തി ചാതുമഹാരാജികാദിബ്രഹ്മകായികാദിവസേന തേസം അന്തരഭേദവസേന ബഹൂ ദേവാ. തഥ ചാതുമഹാരാജികാനം ഏകച്ചേ അന്തരഭേദാ **മഹാസമയസുത്തവസേന** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൧ ആദയോ) ദീപേതബ്ബാ. **മനുസ്സാപി അനന്താ**തി ദീപദേസകുലവംസാജീവാദിവിഭാഗേന മനുസ്സാപി അനന്തഭേദാ. പിസാചാ ഏവ **പേസാചാ,** തേ മഹന്തമഹന്താ അജഗരപേതാദയോ. ഛദ്ദന്തദഹമന്ദാകിനിയോ കുളീരമുചലിന്ദനാമേന വദന്തി.

പവുടാതി സബ്ബഗണ്ഠികാ. **പണ്ഡിതോപി...പേ॰... ഉദ്ധം ന ഗച്ഛതി.** കസ്മാ? സത്താനം സംസരണകാലസ്സ നിയതഭാവതോ.

അപരിപക്കം സംസരണനിമിത്തം സീലാദിനാ **പരിപാചേതി നാമ** സീഘംയേവ വിസുദ്ധിപ്പത്തിയാ. **പരിപക്കം കമ്മം ഫുസ്സ ഫുസ്സ** പത്വാ പത്വാ കാലേ പരിപക്കഭാവാപാദനേന **ബ്യന്തീ കരോതി നാമ. സുത്തഗുളേ**തി സുത്തവട്ടിയം. **നിബ്ബേഠിയമാനമേവ പലേതീ**തി ഉപമായ സത്താനം സംസാരോ അനുക്കമേന ഖീയതേവ, ന തസ്സ വഡ്ഢീതി ദസ്സേതി പരിച്ഛിന്നരൂപത്താ. **നിബ്ബേഠിയമാനമേവ** സുത്തഗുളം **ഗച്ഛതീ**തി വുച്ചതി. തഞ്ച ഖോ സുത്തപമാണേന, സുത്തേ പന അസതി കുതോ ഗച്ഛതി സുത്തഗുളം. തേനാഹ - **''സുത്തേ ഖീണേ ന ഗച്ഛതീ''**തി. **തത്ഥേവ തിട്ഠതി** സുത്തപരിയന്തന്തി അധിപ്പായോ. **കാലവസേനാ**തി അത്തനി വേഠേത്വാ ഠിതം സുഖദുക്ഖം യഥാവുത്തസ്സ കാലസ്സ വസേന നിബ്ബേഠിയമാനോ ബാലോ ച പണ്ഡിതോ ച പലേതി ഗച്ഛതി, നാതിക്കമതി സംസാരം.

മഹാദിട്ഠിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧-൧൮. അന്തവാസുത്താദിവണ്ണനാ

൨൧൭-൨൨൪. ഏകതോ വഡ്ഢിതനിമിത്തന്തി ഏകപസ്സേന വഡ്ഢിതം കസിണനിമിത്തം. **ഗാഹേനാ**തി ലാഭീ ഝാനചക്ഖുനാ പസ്സിത്വാ ഗഹണേന. **തക്കേനാ**തി ന ലാഭീ തക്കമത്തേന. **ഉപ്പന്നദിട്ഠീ**തി ''ലോകോ''തി ഉപ്പന്നദിട്ഠി. **സബ്ബതോ വഡ്ഢിത**ന്തി സമന്തതോ അപ്പമാണകസിണനിമിത്തം. **ഏകമേവാ**തി ''ഏകമേവ വത്ഥൂ''തി ഉപ്പന്നദിട്ഠി. **അട്ഠാരസ വേയ്യാകരണാനീ**തി വേയ്യാകരണലക്ഖണപ്പത്താനി അട്ഠാരസ സുത്താനി. **ഏകം ഗമന**ന്തി ഏകം വേയ്യാകരണഗമനം.

അന്തവാസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയഗമനാദിവഗ്ഗവണ്ണനാ

൨൨൪-൩൦൧. ദുക്ഖവസേന വുത്തന്തി "ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖേ സതി ദുക്ഖം ഉപാദായാ"തിആദിദുക്ഖവസേന വുത്തം. താദിസമേവ ദുതിയം വേയ്യാകരണഗമനം. തേനാഹ **"തത്രാപി അട്ഠാരസേവ വേയ്യാകരണാനീ"**തി. **തേഹീ**തി "രൂപീ അത്താ ഹോതീ"തിആദിനയപവത്തേഹി വേയ്യാകരണേഹി സദ്ധിം. **തന്തി** ദുതിയം ഗമനം.

ആരമ്മണമേവാതി കസിണസങ്ഖാതം ആരമ്മണമേവ. **തക്കി**സദ്ദേന സുദ്ധതക്കികാനം ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം.

അനിച്ചദുക്ഖവസേനാതി "യദനിച്ചം, തം ദുക്ഖം, തസ്മിം സതി തദുപാദായ ഏവം ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതീ"തി വുത്തഅനിച്ചദുക്ഖവസേനാതി. **തേഹിയേവാ**തി ദുതിയേ പേയ്യാലേ വുത്തപ്പകാരേഹിയേവ. **തിപരിവട്ടവസേനാ**തി തേഹിയേവ ഛബ്ബീസതിയാ സുത്തേഹി ചതുത്ഥപേയ്യാലേ തിപരിവട്ടവസേന വുത്തോതി യോജനാ.

ദുതിയഗമനാദിവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ

ദിട്ഠിസംയുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ സമത്താ.

൮. ഓക്കന്തസംയുത്തം

൧-൧൦. ചക്ഖുസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൦൨-൩൧൧. സദ്ധാധിമോക്ഖന്തി സദ്ദഹനവസേന പവത്തം അധിമോക്ഖം, ന സന്നിട്ഠാനമത്തവസേന പവത്തം അധിമോക്ഖം. ദസ്സനമ്പി സമ്മത്തം, തംസിജ്ഝാനവസേന പവത്തനിയാമോ **സമ്മത്തനിയാമോ,** അരിയമഗ്ഗോ. **അനന്തരായതം ദീപേതി** കപ്പവിനാസപടിഭാഗേന പവത്തത്താ. തഥാ ചാഹ **"തേനേവാഹാ"**തിആദി. കപ്പസീസേന ഭാജനലോകം വദതി. സോ ഹി ഉഡ്ഡയ്ഹതി, ന കപ്പോ, **ഉഡ്ഡയ്ഹനവേലാ**തി ഝായനവേലാ. ഠിതോ കപ്പോ ഠിതകപ്പോ, സോ അസ്സ അത്ഥീതി **ഠിതകപ്പീ,** കപ്പം ഠപേതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ. **ഓലോകന**ന്തി സച്ചാഭിസമയസങ്ഖാതം ദസ്സനം. **ഖമന്തി** സഹന്തി, ഞായന്തീതി അത്ഥോ.

ചക്ഖുസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഓക്കന്തസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഉപ്പാദസംയുത്തവണ്ണനാ

൩൧൨-൩൨൧. സബ്ബം പാകടമേവ അപുബ്ബസ്സ അഭാവതോ.

ഉപ്പാദസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. കിലേസസംയുത്തവണ്ണനാ

൩൨൨-൩൩൧. ഏസോതി ചക്ഖുസ്മിം ഛന്ദരാഗോ. ഉപേച്ച കിലേസേതീതി **ഉപക്കിലേസോ. ചിത്തസ്സാ**തി സാമഞ്ഞവചനം അനിച്ഛന്തോ ചോദകോ **“കതരചിത്തസ്സാ”**തി ആഹ. ഇതരോ കാമം ഉപതാപനമലീനഭാവകരണവസേന ഉപക്കിലേസോ ലോകുത്തരസ്സ നത്ഥി, വിബാധനട്ഠോ പന അത്ഥേവ ഉപ്പത്തിനിവാരണതോതി അധിപ്പായേനാഹ **“ചതുഭൂമകചിത്തസ്സാ”**തി. ചോദകോ **“തേഭൂമകാ”**തിആദിനാ അത്തനോ അധിപ്പായം വിവരതി, ഇതരോ **“ഉപ്പത്തിനിവാരണതോ”**തിആദിനാ. അരിയഫലപടിപ്പസ്സദ്ധിപഹാനവസേന പവത്തിയാ സബ്ബസംകിലേസതോ നിക്ഖന്തത്താ നേക്ഖമ്മം, മഗ്ഗനിബ്ബാനാനം പന നേക്ഖമ്മഭാവോ ഉക്കംസതോ ഗഹിതോ ഏവാതി ആഹ **“നേക്ഖമ്മനിന്നന്തി നവലോകുത്തരധമ്മനിന്ന”**ന്തി. **അഭിജാനിത്വാ**തി അഭിമുഖഭാവേന ജാനിത്വാ. **സച്ഛികാതബ്ബേസൂ**തി പച്ചക്ഖകാതബ്ബേസു. **ഛളഭിഞ്ഞാധമ്മേസൂ**തി അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തധമ്മേസു.

കിലേസസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സാരിപുത്തസംയുത്തം

൧-൯. വിവേകജസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൩൨-൩൪൦. **ന ഏവം ഹോതീ**തി ഏത്ഥ ''അഹം സമാപജ്ജാമീ''തി വാ, ''അഹം സമാപന്നോ''തി വാ മാ ഹോതു തദാ താദിസാഭോഗാഭാവതോ. ''അഹം വുട്ഠിതോ''തി പന കസ്മാ ന ഹോതീതി? സബ്ബഥാപി ന ഹോതേവ അഹങ്കാരസ്സ സബ്ബസോ പഹീനത്താ.

വിവേകജസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സൂചിമുഖീസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൧. **തസ്മിം വചനേ പടിക്ഖിത്തേ**തി - ''അധോമുഖോ ഭുഞ്ജസീ''തി പരിബ്ബാജികായ വുത്തവചനേ - ''ന ഖ്വാഹം ഭഗിനീ''തി പടിക്ഖിത്തേ. **വാദ**ന്തി ദോസം. **ഉബ്ഭമുഖോ**തി ഉപരിമുഖോ. പുരത്ഥിമാദികാ **ചതസ്സോ ദിസാ**. ദക്ഖിണപുരത്ഥിമാദികാ **ചതസ്സോ വിദിസാ**.

ആരാമആരാമവത്ഥുആദീസു ഭൂമിപരികമ്മബീജാഭിസങ്ഖരണാദിപടിസംയുത്താ വിജ്ജാ **വത്ഥുവിജ്ജാ,** തസ്സാ പന മിച്ഛാജീവഭാവം ദസ്സേതും **''തേസ''**ന്തിആദി വുത്തം. **തേസം തേസം** അത്തനോ പച്ചയദായകാനം. **തത്ഥ തത്ഥ ഗമന**ന്തി തേസം സാസനഹരണവസേന തം തം ഗാമന്തരദേസന്തരം. **ഏവമാരോചേസീ**തി അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനരഹിതം കണ്ണസുഖം പേമനീയം ഹദയങ്ഗമം ഥേരസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ പസന്നമാനസാ ഏവം ''ധമ്മികം സമണാ സക്യപുത്തിയാ''തിആദിനാ സാസനസ്സ ഗുണസംകിത്തനവാചം കുലാനം ആരോചേസി.

സൂചിമുഖീസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സാരിപുത്തസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. നാഗസംയുത്തം

൧. സുദ്ധികസുത്തവണ്ണനാ

൩൪൨. അണ്ഡജാതി അണ്ഡേ ജാതാ. **വത്ഥികോസേ**തി വത്ഥികോസസങ്ഖാതേ ജരായുപുടേ **ജാതാ. സംസേദേ**തി സംസിന്നേ കിലിന്നട്ഠാനേ ഉപ്പന്നാ. **ഉപപതിത്വാ വിയാ**തി കുതോചിപി അവപതിത്വാ വിയ നിബ്ബത്താ. **പുഗ്ഗലാന**ന്തി തഥാ വിനേതബ്ബപുഗ്ഗലാനം.

സുദ്ധികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൫൦. പണീതതരസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൪൩-൩൯൧. വിസ്സട്ഠകായാതി ''യേ ചമ്മേന വാ രുധിരേന വാ അട്ഠിനാ വാ അത്ഥികാ, തേ സബ്ബം ഗണ്ഹന്തൂ''തി തത്ഥ നിരപേക്ഖചിത്തതായ അധിട്ഠിതസീലതായ പരിച്ചത്തസരീരാ. **ദ്വയകാരിനോ**തി ''കാലേന കുസലം, കാലേന അകുസല''ന്തി ഏവം കുസലാകുസലകാരിനോ. സഹ ബ്യയതി പവത്തതീതി സഹബ്യോ, സഹചാരോ. തസ്സ ഭാവോ സഹബ്യതാ, തം **സഹബ്യതം**. അദനീയതോ **അന്നം**. ഖാദനീയതോ **ഖജ്ജം**. പാതബ്ബതോ **പാനം**. നിവസനീയതോ **വത്ഥം**. നിവസിതബ്ബം **നിവാസനം**. പരിവരിതബ്ബം **പാവുരണം**. യാന്തി തേനാതി **യാനം,** ഉപാഹനാദിയാനാനി. ആദിസദ്ദേന വയ്ഹസിവികാദീനം സങ്ഗഹോ. ഛത്തമ്പി പരിസ്സയാതപദുക്ഖപരിരക്ഖണേന മഗ്ഗഗമനസാധനന്തി കത്വാ **''ഛത്തുപാഹന''**ന്തിആദി വുത്തം. തേന വുത്തം **''യം കിഞ്ചി ഗമനപച്ചയ''**ന്തി. **പത്ഥനം കത്വാ…പേ॰… തത്ഥ നിബ്ബത്തന്തി** ചമ്പേയ്യനാഗരാജാ വിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

പണീതതരസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നാഗസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സുപണ്ണസംയുത്തവണ്ണനാ

൩൯൨-൪൩൭. പത്താനന്തി ഉഭോസു പക്ഖേസു പത്താനം. **വണ്ണവന്തതായാ**തി അതിസയേന വിചിത്തവണ്ണതായ. അതിസയത്ഥോ ഹി അയം **വന്ത**-സദ്ദോ. **പുരിമനയേനാ**തി നാഗസംയുത്തേ പഠമസുത്തേ വുത്തനയേന. **ഉദ്ധരന്തീ**തി സമുദ്ദതോ ഉദ്ധരന്തി, പഥവന്തരപബ്ബതന്തരതോ പന തേസം ഉദ്ധരണം ദുക്കരമേവ. **പണീതതരേ**തി ബലേന പണീതതരേ, ബലവന്തേതി അത്ഥോ. **അനുദ്ധരണീയനാഗാ**തി ആനുഭാവമഹന്തതായ ച വസനട്ഠാനവിദുഗ്ഗതായ ച ഉദ്ധരിതും അസക്കുണേയ്യാ നാഗാ. തേ ''സത്തവിധാ''തി വത്വാ സരൂപതോ വസനട്ഠാനതോ ച ദസ്സേന്തോ **''കമ്ബലസ്സതരാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കമ്ബലസ്സതരാ ധതരട്ഠാ**തി ഇമേ ജാതിവസേന വുത്താ. **സത്തസീദന്തരവാസിനോ**തി സത്തവിധസീദസമുദ്ദവാസിനോ. **പഥവിട്ഠകാ**തി പഥവന്തരവാസിനോ, തഥാ **പബ്ബതട്ഠകാ**. തേ ച വിമാനവാസിനോ. തേ നാഗേ കോചി സുപണ്ണോ ഉദ്ധരിതും ന സക്കോതീതി സമ്ബന്ധോ. **സേസന്തി** ''കായേന ദ്വയകാരിനോ''തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം **നാഗസംയുത്തേ വുത്തനയമേവ,** തത്ഥ ച വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

സുപണ്ണസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഗന്ധബ്ബകായസംയുത്തവണ്ണനാ

൪൯൭-൫൨൩. മൂലഗന്ധാദിഭേദം ഗന്ധം അവന്തി അപയുഞ്ജന്തീതി ഗന്ധബ്ബാ, തേസം കായോ സമൂഹോ ഗന്ധബ്ബകായോ, ഗന്ധബ്ബദേവനികായോ. ചാതുമഹാരാജികേസു ഏകിയാവ തേ ദട്ഠബ്ബാ, തപ്പരിയാപന്നതായ തത്ഥ വാ നിയുത്താതി **ഗന്ധബ്ബകായികാ**. തേസം തേസം രുക്ഖഗച്ഛലതാനം മൂലം പടിച്ച പവത്തോ ഗന്ധോ മൂലഗന്ധോ, തസ്മിം **മൂലഗന്ധേ. അധിവത്ഥാ**തി മൂലഗന്ധം അധിട്ഠായ, അഭിഭുയ്യ വാ വസന്താ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **തം നിസ്സായാ**തി തം മൂലഗന്ധം രുക്ഖം പച്ചയം കത്വാ നിബ്ബത്താ. ന കേവലം തത്ഥ ഗന്ധോ ഏവ, മൂലമേവ വാ തേസം പച്ചയോതി ദസ്സേന്തോ **"സോ ഹീ"**തിആദിമാഹ. **ഉപകപ്പതീ**തി നിവാസട്ഠാനഭാവേന വിനിയുഞ്ജതി. **ഗന്ധഗന്ധേ**തി ഗന്ധാനം ഗന്ധസമുദായേ. **മൂലാദിഗന്ധാനം ഗന്ധേ**തി മൂലാദിഗതഅവയവഗന്ധാനം ഗന്ധേ, തിമൂലാദിഗതസമുദായഭൂതേതി അത്ഥോ. പുബ്ബേ ഹി "മൂലഗന്ധേ"തിആദിനാ രുക്ഖാനം അവയവഗന്ധോ ഗഹിതോ, ഇധ പന സബ്ബസോ ഗഹിതത്താ സമുദായഗന്ധോ വേദിതബ്ബോ. തേനാഹ **"യസ്സ ഹി രുക്ഖസ്സാ"**തിആദി. **സോ**തി സോ സബ്ബോ മൂലാദിഗതോ ഗന്ധോ ഗന്ധസമുദായോ ഇധ ഗന്ധഗന്ധോ നാമ. **തസ്സ ഗന്ധസ്സ ഗന്ധേ**തി തസ്സ സമുദായഗന്ധസ്സ തഥാഭൂതേ ഗന്ധേ. സരിക്ഖം സദിസം പടിദാനം ഏതിസ്സാതി **സരിക്ഖദാനം,** പത്ഥനാ. യഥാധിപ്പേതഫലാനി സരിക്ഖദാനത്താവ അധിപ്പേതഫലം ദേന്തു, അസരിക്ഖദാനം കഥന്തി? തമ്പി ദേതിയേവ പുഞ്ഞസ്സ സബ്ബകാമദദത്താതി ആഹ **"അസരിക്ഖദാനമ്പീ"**തിആദി.

ഗന്ധബ്ബകായസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮൮. വലാഹകസംയുത്തവണ്ണനാ

൪൯൦-൫൭൦. ലോകം വാലേന്താ സംവരന്താ ഛാദേന്താ അഹന്തി പരിയേസന്തീതി വലാഹാ, ദേവപുത്താ. തേസം സമൂഹോ വലാഹകദേവകായോതി ആഹ **"വലാഹകകായികാ"**തിആദി. **സീതകരണവലാഹകാ**തി സീതഹരണവലാഹകാ. **സേസപദേസൂ**തി ഉണ്ഹവലാഹകാദിപദേസു. **ഏസേവ നയോ**തി "ഉണ്ഹകരണവലാഹകാ"തിആദിനാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ചിത്തട്ഠപന**ന്തി "സീതം ഹോതൂ"തി ഏവം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദനം. **വസ്സാനേ**തി വസ്സകാലേ. **ഉതുസമുട്ഠാനമേവാ**തി പാകതികസീതമേവാതി അത്ഥോ. **ഉണ്ഹേപീ**തി ഉണ്ഹകാലേ. **അബ്ഭമണ്ഡപോ**തി മണ്ഡപസദിസഅബ്ഭപടലവിതാനമാഹ. **അബ്ഭം ഉപ്പജ്ജതീ**തി തഹം തഹം പടലം ഉട്ഠഹതി. **അബ്ഭേയേവാ**തി അബ്ഭകാലേ ഏവ, വസ്സാനേതി അത്ഥോ. **അതിഅബ്ഭ**ന്തി സതപടലസഹസ്സപടലം ഹുത്വാ അബ്ഭുട്ഠാനം. **ചിത്തവേസാഖമാസേസൂ**തി വസന്തകാലം സന്ധായാഹ. തദാ ഹി വിദ്ധോ വിഗതവലാഹകോ ദേവോ ഭവിതും യുത്തോ. **ഉത്തരദക്ഖിണാദീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന പച്ഛിമവാതാദിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **പകതിവാതോ**തി പകതിയാ സഭാവേന വായനകവാതോ. **തം ഉതുസമുട്ഠാനമേവാ**തി ആഹാരൂപജീവീനം സത്താനം സാധാരണകമ്മൂപനിസ്സയഉതുസമുട്ഠാനമേവ. ഏസ നയോ ഉതുസമുട്ഠാനസീതുണ്ഹവാതേസുപി. തമ്പി ഹി ആഹാരൂപജീവീനം സത്താനം സാധാരണകമ്മൂപനിസ്സയമേവാതി.

ഗീതന്തി മേഘഗീതം. **സച്ചകിരിയായാ**തി താദിസാനം പുരിസവിസേസാനം സച്ചാധിട്ഠാനേന. **ഇദ്ധിബലേനാ**തി ഇദ്ധിമന്താനം ഇദ്ധിആനുഭാവേന. **വിനാസമേഘേനാ**തി കപ്പവിനാസകമേഘേന. അഞ്ഞേനപി കണ്ഹപാപികസത്താനം പാപകമ്മപച്ചയാ ഉപ്പന്നവിനാസമേഘേന വുട്ഠേന സോ സോ ദേസോ വിനസ്സതേവ.

വലാഹകസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫൨. വച്ഛഗോത്തസംയുത്തവണ്ണനാ

൬൦൭-൬൬൫. അഞ്ഞാണാതി അഞ്ഞാണഹേതു, സച്ചപടിച്ഛാദകസമ്മോഹഹേതൂതി അത്ഥോ. അട്ഠകഥായം പന ഇമമേവ അത്ഥം ഹേതുഅത്ഥേന കരണവചനേന ദസ്സേതും **''അഞ്ഞാണേനാ''**തി വുത്തം. **സബ്ബാനീ**തി ''അഞ്ഞാണാ അദസ്സനാ അനഭിസമയാ''തിആദീനി പദാനി ഏകാദസസു സുത്തേസു ആഗതാനി, പഞ്ചപഞ്ഞാസ വേയ്യാകരണാനി വുത്താനി സുത്തേസു പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം വസേന വേയ്യാകരണസ്സ ആഗതത്താ.

വച്ഛഗോത്തസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഝാനസംയുത്തം

൧. സമാധിമൂലകസമാപത്തിസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൨. സമാധികുസലോതി സമാധിസ്മിം കുസലോ. തയിദം സമാധികോസല്ലത്തം സഹ ഝാനങ്ഗയോഗേന ചതുബ്ബിധോ ഝാനസമാധി, തസ്മാ തം തം വിഭാഗം ജാനന്തസ്സ സിദ്ധം ഹോതീതി ആഹ - **"പഠമം ഝാന"**ന്തിആദി. തത്ഥ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാവസേന പഠമം പഞ്ചങ്ഗികം, പീതിസുഖേകഗ്ഗതാവസേന ദുതിയം തിവങ്ഗികം, സുഖേകഗ്ഗതാവസേന തതിയം ദുവങ്ഗികം, ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാവസേന ചതുത്ഥം ദുവങ്ഗികമേവാതി ഏവം തസ്മിം തസ്മിം ഝാനേ തംതംഅങ്ഗാനം വവത്ഥാനേ കുസലോ. **സമാപത്തികുസലോ**തി സമാപജ്ജനേ കുസലോ. **ഹാസേത്വാ**തി തോസേത്വാ. **കല്ലം കത്വാ**തി സമാധാനസ്സ പടിപക്ഖധമ്മാനം ദൂരീകരണേന സഹകാരീകാരണഞ്ച സമാധാനേന സമാപജ്ജനേ ചിത്തം സമത്ഥം കത്വാ. **സേസപദാനീ**തി സേസാ തയോ കോട്ഠാസാ. തതിയാദീസു നയേസു അകുസലോപി ഝാനത്ഥായ പടിപന്നത്താ ''ഝായീതേവാ''തി വുത്തോ.

സമാധിമൂലകസമാപത്തിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨-൭. സമാധിമൂലകഠിതിസുത്താദിവണ്ണനാ

൩൩൩-൩൩൮. ദുതിയാദിസുത്തേസു **ഠിതികുസലോ**തി ഏത്ഥ അന്തോഗധഹേതുഅത്ഥോ **ഠിതി**-സദ്ദോ, തസ്മിഞ്ച പന കുസലോതി അത്ഥോതി ആഹ - **"ഝാനം ഠപേതും അകുസലോ"**തി. **സത്തട്ഠഅച്ഛരാമത്ത**ന്തി സത്തട്ഠഅച്ഛരാമത്തം ഖണം ഝാനം ഠപേതും ന സക്കോതി അധിട്ഠാനവസീഭാവസ്സ അനിപ്ഫാദിതത്താ. **യഥാപരിച്ഛേദേന** കാലേന **വുട്ഠാതും ന സക്കോതി** വുട്ഠാനവസീഭാവസ്സ അനിപ്ഫാദിതത്താ. കല്ലം ജാതം അസ്സാതി **കല്ലിതം,** തസ്മിം കല്ലിതേ കല്ലിതഭാവേന കസിണാരമ്മണേസു ''ഇദം നാമ അസുകസ്സാ''തി വിസയവസേന സമാപജ്ജിതും അസക്കോന്തോ **ന സമാധിസ്മിം ആരമ്മണകുസലോ. ന സമാധിസ്മിം ഗോചരകുസലോ**തി സമാധിസ്മിം നിപ്ഫാദിതബ്ബേ തസ്സ ഗോചരേ കമ്മട്ഠാനസഞ്ഞിതേ പവത്തിട്ഠാനേ **ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ ച** സതിസമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ **അകുസലോ**. കേചി പന ''കമ്മട്ഠാനഗോചരോ പഠമജ്ഝാനാദികം, 'ഏവം സമാപജ്ജിതബ്ബം, ഏവം ബഹുലീകാതബ്ബ'ന്തി അജാനന്തോ തത്ഥ അകുസലോ നാമാ''തി വദന്തി. **കമ്മട്ഠാനം അഭിനീഹരിതു**ന്തി കമ്മട്ഠാനം വിസേസഭാഗിയതായ അഭിനീഹരിതും **അകുസലോ. സക്കച്ചകാരീ**തി ചിത്തീകാരീ. **സാതച്ചകാരീ**തി നിയതകാരീ. **സമാധിസ്സ ഉപകാരകധമ്മാ**തി അപ്പനാകോസല്ലാ. **സമാപത്തിആദീഹീ**തി **ആദി**-സദ്ദേന സക്കച്ചകാരിപദാദീനംയേവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ ചതുക്കാനം വുത്തത്താ. തേനാഹ **"യോജേത്വാ ചതുക്കാ വുത്താ"**തി. **ലോകിയജ്ഝാനവസേനേവ കഥിതം** ''സമാധികുസലോ''തിആദിനാ നയേന ദേസനായ പവത്തത്താ. ന ഹി ലോകുത്തരധമ്മേസു അകോസല്ലം നാമ ലബ്ഭതി. യദി അകോസല്ലം, ന കുസലസദ്ദേന വിസേസിതബ്ബതാ സിയാതി.

സമാധിമൂലകഠിതിസുത്താദിവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഝാനസംയുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച സാരത്ഥപ്പകാസിനിയാ

സംയുത്തനികായ-അട്ഠകഥായ ഖന്ധവഗ്ഗവണ്ണനാ.